

MANNEN
VAN
BETEEKENIS

IN
ONZE DAGEN.

MET PORTRETTE.

EERSTE REEKS.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.

1870.

VOORBERIGT.

De uitgave van *Mannen van beteekenis* werd begonnen kort na het uitbreken van den oorlog tusschen Frankrijk en Pruisen, in den zomer van dit jaar. Zij had toen ten doel het publiek bekend te maken met den levensloop van eenige der voornaamste personen, die of op diplomatiek terrein, of in de krijgsgeschiednissen een belangrijke rol vervulden. Personen, wier namen dagelijks in de dagbladen voorkomen, mogen geen vreemdelingen zijn voor de lezers, en ofschoon velen onder deze geacht kunnen worden volkomen op de hoogte te zijn van hunnen tijd en dus ook bekend met hunne tijdgenooten, mag men aannemen dat de meeste van die lezers niet in dit geval verkeerden. Voor de laatstbedoelde categorie zijn de levensschetsen der mannen van beteekenis een onmisbare bijdrage, om hen te brengen tot een juiste beschouwing van personen en zaken; voor de overigen kan een herinnering van hetgeen zij reeds weten niet dan aangenaam zijn.

Dit tweeledig oogmerk meenen wij te hebben bereikt; althans de sympathie, welke aan onzen arbeid tot dusverre ten deel viel, en waarvoor wij erkentelijk zijn, strekt er ten bewijze van. De meer dan gewone spoed, ja, de overhaasting waarmede de eerste afleveringen gereed moesten gemaakt worden, zouden zij niet de waarde, het belang van het oogenblik verliezen, was oorzaak dat in enkele opstellen niet overal de vereischte zorg voor naauwkeu-

righeid in acht genomen kon worden, en hier en daar enkele onjuistheden en drukfouten zijn ingeslopen, waarvan wij de voor- naamsten aan het eind van dezen bundel opgeven. Thans, nu, om ons zoo uit te drukken, in de eerste behoefte is voorzien, — wij meenen in de tien verschenen afleveringen eenige hoofdpersonen onzer dagen geschetst te hebben, — en het werk geregeld en zonder overijling zal voortgezet worden, kunnen wij verzekeren dat onze grootste zorg aan naauwkeurigheid, gepaard aan beknopt- heid, gewijd zal worden.

Aanvankelijk waren uitgever en redactie voornemens zich tot levende personen te bepalen; doch bij overweging kwamen zij tot het besluit in deze verzameling ook op te nemen tijdgenooten die nog niet lang geleden den tol der natuur betaald hebben, en wier werken door het tegenwoordig geslacht aanschouwd en ondervonden worden, wier invloed op den loop der wereldgebeur- tenissen nog niet verdwenen is, wier bekwaamheden, op welk gebied dan ook, hen tot lichtende sterren of in hun eigen land, of ook in wijderen kring, hebben gemaakt; kortom, mannen die wel niet meer tot de levenden behooren, maar onder, bij en met ons geleefd hebben. Aan zulke mannen van beteekenis zou onregt gedaan worden indien men hen uitsloot. En zoo zullen dan van Lennep en Conrad, om slechts twee te noemen van onze vele landgenooten wier levensschetsen wij wenschen te leveren, Prévost Paradol, lord Palmerston, lord Clarendon, Dickens, enz. enz. (zie de lijst op den omslag), met hunne portretten, eerlang op- genomen worden in deze verzameling, welke wij bij het publiek blijven aanbevelen.

November 1870.

DE REDAKTIE.

INHOUD.

Otto Graaf von Bismarck-Schönhausen. (<i>Met portret</i>)	Blz. 1
Vincent Benedetti	„ 31
Emile Ollivier. (<i>Met portret</i>)	„ 33
Karl baron von Werther	„ 63
Helmuth Charles Bernard baron von Moltke. (<i>Met portret tegenover den titel</i>)	„ 65
François Achille Bazaine	„ 69
Albrecht Theodor Emil von Roon	„ 75
J. Henry Dunant. Stichter van het Roode Kruis. (<i>Met portret</i>)	„ 81
Hippolyte Cousin de Montauban, graaf van Palikao	„ 88
Marie Edme Patrice Maurice graaf van Mac-Mahon, hertog van Magenta. (<i>Met portret</i>)	„ 97
Gabriel Claude Jules Favre. (<i>Met portret</i>)	„ 113
Louis Adolphe Thiers. (<i>Met portret</i>)	„ 129
William Edward Gladstone. (<i>Met portret</i>)	„ 161
Louis Jules Trochu	„ 172
Friedrich Ferdinand graaf von Beust. (<i>Met portret</i>)	„ 177
Giacomo Antonelli. (<i>Met portret</i>)	„ 193

OTTO GRAF VON BISMARCK

OTTO, GRAAF VON BISMARCK-SCHÖNHAUSEN.

De tegenwoordige pruisische *premier*, de eerste onder de eerste ministers der hedendaagsche wereld, stamt uit een zeer oud brandenburgsch adellijk geslacht. Reeds in de twaalfde en dertiende eeuw vindt men van den naam Bismarck gewag gemaakt. Verscheidene personen die in Stendal en Prenzlau stedelijke betrekkingen bekleedden droegen dien naam. In 1562 werd de stad Burgstall, door de familie Bismarck gesticht, aan keurvorst Joachim II in ruil afgestaan tegen Schönhausen en andere kleine plaatsen; en als gevolg daarvan ontstonden twee familie-takken: de eene te Schönhausen in het Maagdenburgsche, de andere te Crevese in den Altmark. In den loop der eeuwen hebben vele militairen van hoogen rang, Bismarck genaamd, Pruisen gediend. De graaf, vroeger baron Bismarck, wiens levensschets hier volgt, is den 1 April 1815, te Schönhausen, de oude bezitting zijner voorvaderen, geboren. Zijn vader, Carl Wilhelm Ferdinand (geb. 13 November 1771), huwde den 7 Juli 1806 Louise Wilhelmine Menken (geb. 24 Februari 1790 — overl. 1 Januari 1839), en had behalve Otto Eduard Leopold, de doopnamen van graaf Bismarck), nog drie zonen en twee dochters, waarvan een zoon en eene dochter nog in leven zijn. Otto bragt zijne vroegste jeugd niet in de voorvaderlijke woning in den Altmark door, maar leefde sedert 1816 met zijne ouders

in Pommeren, waar deze zich hadden gevestigd. Door het overlijden van een verren bloedverwant had de familie daar uitgestrekte goederen geërfd, waaronder het riddergoed Kniephof het fraaiste was en daarom tot verblijfplaats werd gekozen. Op Kniephof woonde Otto gedurende de eerste acht jaren zijns levens. In 1821 werd hij in het opvoedingsgesticht van prof. Plamann te Berlijn geplaatst, waar reeds zijn oudste broeder Bernhard diens eerste opleiding ontving.

Tot 1827 bleef Otto aldaar, toen hij, om verder eene klassieke opvoeding te erlangen, naar het Friedrich-Wilhelms-gymnasium werd gezonden. Gedurende de wintermaanden woonden zijne ouders te Berlijn, zoodat hij dan te midden zijner familie aangenaam zijne studiën kon voortzetten. Trine Neumann, destijds dienstbode van de beide broeders in het ouderlijke huis, en afkomstig uit Schönhausen, woonde in 1867 nog te Berlijn. In 1827 hadden de jongelieden privaat onderwijs van den hr. Hagens, referendaris bij een der gerechtshoven, later van een jongen Geneues, Gallot genaamd, en vervolgens in 1829 van dr. Winkelmann, een zeer knap filoloog, doch een ligtzinnig man, die op zekeren morgen zijne leerlingen in den steek liet en, zonder verlof, met eenig geld vertrok. De ouders spaarden kosten noch moeite om de bekwaamheden der door de natuur mild begaafde jongelui te ontwikkelen.

Mevrouw Bismarck was eene fijne, beschaafde vrouw, die veel invloed op het karakter harer kinderen uitoefende. In 1830 kwam Otto onder leiding van den hofraad Prévost, die thans nog aan zijn ministerie werkzaam is; met Paschen 1832 vertrok hij naar Göttingen, om in de regten te studeren. Hij bezocht toen achtereenvolgens de universiteiten van Göttingen, Greifswalde en Berlijn, met het doel zich voor de burgerlijke staatsdienst te bekwaamen. In 1835 werd hij na afgelegd examen als *auscultator* beëdigd. Daarop werd hem eene betrekking bij het stedelijk gerechtshof te Berlijn aangeboden, die hij aannam. Zijn opgeruimde geest, zijne aardige

invallen en dikwijls geestige zetten maakten hem bekend als een vrolijke snaak (*ein flotter Bursche*) en plezierig mensch in den omgang. In den loop van den winter van 1836 werd de toen eenen-twintigjarige jongeling in de hofcirkels geïntroduceerd. Men verhaalt uit dien tijd eene anekdote die hier wel vermeld mag worden. Eens verscheen Bismarck ten huize van gravin Kessel zeer melankoliek, met naar beneden gekamde haren, en op de komiekste wijze aangekleed. De aanwezige dames maakten zijn portret, zoo als hij daar was, met drie regtopstaande haren te midden van de geheel nedergekamde rest. Men zegt dat dit portret nog bestaat en *Kladderadatsch* daaraan de bekende drie haren heeft ontleend. — In 1836 werd Bismarck in eene regeringsbetrekking te Aken geplaatst. Daar verkeerde hij met veel vreemdelingen; doch reeds in 1837 werd hij naar Potsdam gezonden, waar hij, om aan zijne militaire verplichtingen te voldoen, bij de garde-jagers als eenjarige vrijwilliger dienst nam. In den zomer van het jaar 1839 vertrok hij naar Pommeren, om de door zijnen vader nog al erg verwaarloosde goederen te beheeren. Hiermede hield hij zich dan ook eenige jaren bezig. De zaken waren in wanorde en het kostte veel moeite, geduld en tijd om er weder orde en regel in te brengen. In 1845 stierf zijn vader, nadat reeds in 1839 zijne moeder het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld. Tijdens zijn verblijf te Pommeren opende hij eene briefwisseling met de familie von Putkammer, waarvan het gevolg was dat hij den 28 Juli 1847 met Johanna Frederika Charlotte Dorothea Eleonore von Putkammer (geb. 11 April 1824) in den echt trad.

Tusschen de verloving en de bruiloft valt Bismarcks eerste optreden in de politieke wereld, als lid van den vereenigden landdag. Reeds in 1846 had hij zich op den landdag der pruisische provincie Saksen als ijverig voorstander en lid der jonkerpartij doen kennen. Op den vereenigden landdag, door Frederik Willem IV uit vrijen wil bijeengeroepen, verscheen

Bismarck als vertegenwoordiger der saksische adelpartij, om hare regten te verdedigen. Volgens zijne innige overtuiging was het liberalismus een gevaar voor den prussischen troon. Hij had toen nog weinig ondervinding in het gebruik der parlementaire wapenen, zijne tegenstanders waren hem in kracht van woorden verre vooruit en alléén stond hij tegenover velen; maar toch deed hij van zich spreken door zijne vlugheid van geest en de vasthoudendheid waarmede hij zijne beginselen verdedigde. Men legde hem toen ten laste dat hij zou hebben gezegd, dat alle groote steden van de aarde moesten worden weggevaagd, daar zij het centrum waren van de democratie en het konstitutionalisme. Op den tweeden vereenigden landdag, die in 1848 tot bekrachtiging van de kieswet voor de nationale vergadering was bijeengeroepen, vervulde hij geen groote rol. Als lid der na het afkondigen der grondwet gekozen tweede kamer, was hij een krachtig tegenstander van het vertegenwoordigings-systeem. Een persoonlijk koningschap in solidair verband met eene geprivilegieerde aristocratie was, volgens hem, de eenige ware regeringsvorm voor Pruisen, en tevens een dam tegen de uitbreiding der democratie. Op de landdagen van 1849—1851 stond Bismarck reeds als leider der konservatieven in het eerste gelid tegen de democratie; strijdlustig vocht hij met woorden te Berlijn en Erfurt; overal waar hij het prussische koningschap bedreigd zag, sprong hij in de bres. En steeds had hij een voorgevoel van wat schijnbaar goed, later voor het koningschap minder gunstig zou kunnen zijn. De rol door hem toen reeds op politiek terrein gespeeld, het jeugdige vuur dat hem bezielde en de liefde waarmede hij de naar zijne meening regtvaardige zaak verdedigde, waren der opmerkzaamheid van Frederik Willem IV niet ontgaan. Alle maatregelen door de regeringspartij voorgesteld, vonden in hem een warmen verdediger; alle aanspraken die de feodale partij meende te moeten maken, poogde hij met kracht van argumenten door te drij-

ven; hij had niet gearzeld te zeggen: *geen woord dat in de laatste jaren meer is misbruikt dan: VOLK*; hij had de mannen die op de berlijnsche barrikaden den dood hadden gevonden *rebellens* genoemd, en uitdrukkingen als *martelaars* en *helden der omwenteling* noemde hij woorden zonder zin of beteekenis.

De koning wilde zooveel opregtheid, bij zooveel geest en knapheid, beloonen. In Mei 1851 werd Bismarck tot eersten legatie-sekretaris bij het gezantschap te Frankfort, en drie maanden later tot gezant van Pruisen bij den Duitschen Bond benoemd. In deze betrekking gaf hij reeds een voorsmaak van zijne anti-oostenrijksche gevoelens. Met nadruk verdedigde hij de gelijkstelling van Pruisen met Oostenrijk als leden van den Bond, en menigmaal had hij persoonlijken twist met den oostenrijkschen gezant, graaf Rechberg, over minder aangename uitdrukkingen tegenover het bondspresidium. In de bondspolitiek zelve was hij echter ten eenenmale Oostenrijks medestander. Wij vinden evenwel des betreffende het volgende aangeteekend in een uitvoerig werk aan het leven en de handelingen van den grooten staatsman gewijd: "Toen hij gezant was bij den Bondsdag, had hij al dadelijk gezien dat Pruisen niet aan de gevolgen eener verkeerde positie ten gronde moest gaan; hij had zich overtuigd dat Oostenrijks najver Pruisen opzettelijk in dezen toestand hield, om dezen tot Duitschlands verderf voortdurend te doen verergeren".

Het bondgenootschap van Pruisen met Oostenrijk was hem eene heilige traditie van zijne voorvaderen overgebleven; gaarne had hij de hand gereikt, gaarne ware hij der traditie getrouw gebleven, maar toen hij bemerkte hoe eigenlijk de oostenrijksche politiek met betrekking tot Pruisen en Duitschland was, kwam hij met militaire juistheid tusschen beide, en maakte zelfs front tegen Oostenrijk, niet in het geheim, maar open en eerlijk. In Pruisen zelf wenschte hij eene aristokratie en een Huis der Lords even als in Engeland. "De staten," zeide hij bij beraadslagingen

over het instellen van een Heerenhuis, "die zich onder den invloed van een erfelijken adel ontwikkelden, hebben zich het langst op het punt hunner magt staande kunnen houden; Engeland heeft misschien zijnen bloei het meest daaraan te danken, dat het nooit een Richelieu heeft gehad die de hoofden van zijnen adel afsloeg."

Zijn huiselijk leven was hem echter, niettegenstaande al zijne politieke bemoeijingen, zeer dierbaar. Zijne vrouw had hem twee zonen geschonken, en de tijd die hem van zijne vele bezigheden overbleef, werd in den schoot der zijnen doorgebracht. Behalve met diplomaten verkeerde hij te Frankfort gaarne met officieren en met de gezanten van andere staten. Hij gaf diners, soirées en bals, waarop de beroemde talenten op het gebied van kunsten en wetenschappen genoodigd werden, hetgeen vroeger in Frankfort geen mode was en in dien tijd niet weinig opzien baarde. Bij de Pruisen te Frankfort was Bismarck, die na volbragten diensttijd als officier bij de landweer stond en meestal in uniform verscheen, zeer bemind. Des nachts dikteerde hij de dépêches, die den volgenden morgen naar Berlijn werden gezonden. In de huis-houding van den Bond bragt hij verscheidene verbeteringen. Opmerking verdient het, dat hij, gelijk uit openbaar gemaakte brieven blijkt, altijd zijn best deed gemeenschappelijk met Oostenrijk te handelen, en eerst dan wanneer dit geweigerd werd, juist het tegenovergestelde verrigtte. In 1852 naar Weenen gezonden, droeg hij er zeer veel toe bij dat Oostenrijk uit het *Zollverein* gestooten werd. Tot 1859 bleef hij voortdurend sterk tegenstander van graaf Rechberg, oostenrijksch gezant bij en tevens voorzitter van de Bondsvergadering. Niet altijd was hij echter te Frankfort. Hij reisde veel in het buitenland, hield zich met nauwkeurige onderzoekingen bezig, leerde menschen kennen en beschouwde met den blik eens kenners de landen die hij bezocht. In een brief uit St.-Petersburg door hem aan een zijner vrienden geschreven, nog vóór dat hij daar als gezant was opgetreden,

komt de volgende zinsnede voor: "Het woord *duitsch* voor *pruissisch* wil ik eerst dán op onze banier geschreven zien, wanneer wij inniger en op doeltreffender wijze met onze overige landgenooten verbonden zullen zijn, dan thans het geval is." In 1852 was hij dikwijls te Berlijn en te Halle. Uit eerstgenoemde plaats schreef hij in een brief het volgende over een kamerlid dat hij had ontmoet: "Er ligt in de kamerlucht iets demoraliserends; de beste menschen worden ijdel, zonder dat zij het helpen kunnen, en gewennen zich aan de tribune, even als aan een deel van hun toilet, waarmede zij voor het publiek moeten verschijnen."

In 1853 bezocht Bismarck ons vaderland. Het is niet onmerkwaardig hier te vermelden wat de groote staatsman over ons land schreef. Nederland is zoo dikwijls in één adem met Bismarck genoemd, dat het wel belangrijk is te weten, wat hij bij den eersten indruk er over dacht. Zijn brief is gedateerd: Amsterdam, 24 Augustus 1853:

"In Brussel en Antwerpen heb ik door louter feesten en het bezigtigen van merkwaardigheden geen rustig oogenblik gehad. Ten 1 ure des nachts vertrok ik van Antwerpen; op een veldstoel op een overvolle stoomboot bragt ik een onaangenamen nacht door. Door een hoekigen doolhof van Schelde-, Maas- en Rijnarmen kwam ik heden morgen ten 11 ure te Rotterdam, tegen 4 ure hier aan. Het is eene zonderlinge plaats; vele straten zijn gelijk aan die van Venetië, eenige geheel met het water tot aan den muur, andere met een gracht als waterweg en met door lindenboomen beschaduwde, smalle wegen langs de huizen. Deze, met fantastisch gevormde gevels, zien er zonderling, rookerig en bijna spookachtig uit, met schoorsteenen alsof een man op zijn hoofd stond en de beenen wijd uit elkaar zette. Wat niet naar Venetië riekt, is het woelige leven en handelen en de talrijke, fraaije winkels; de eene Gerson¹ naast den anderen, veel kostbaarder opgesierd dan

¹ Een groote winkel te Berlijn.

ik mij kan herinneren te Parijs en Londen te hebben gezien.

“Als ik het klokkenspel hoor, en met eene lange kleipijp in den mond, door het mastbosch mijnen blik werp over de grachten, op de schemering nog spookachtiger uitzierende verwarde gevels en schoorsteenen in den achtergrond, dan schieten mij al de nederlandsche spookgeschiedenissen uit mijne jeugd te binnen, van Dolph Heylinger, Rix van Winkel en de Vliegende Hollander. Morgen ochtend ga ik met de stoomboot naar Harlingen aan de Zuiderzee, en morgen avond hoop ik te Norderney te zijn, het verste punt waarheen ik mij denk te begeven; want wie weet hoe spoedig ik u misschien op een gletscher zal komen begroeten. Dat ik Nederland gezien heb, doet mij veel genoegen; van Rotterdam tot hier, is het één groene, vlakke weidegrond, waarop vele bosschen staan, veel vee graast, en eenige uit oude prentenboekjes geknipte steden liggen; akkers zijn er niet.”

In het voorjaar van 1854 was Bismarck te Potsdam, in den zomer te Munchen en Stuttgart. Later was hij met den koning, die hem allengs vertrouwelijker behandelde, op het eiland Rugen; in het einde van 1854 keerde hij over Pommeren, Berlijn en Baden naar Frankfort terug. In het volgende jaar bezocht hij de nijverheidstentoonstelling te Parijs en werd toen aan den keizer der Franschen voorgesteld. In 1856 bleef hij te Frankfort, de zomermaanden bragt hij te Stolpmunde door. Op politiek gebied was het in Duitschland rustig, en geene belangrijke feiten deden zich in die dagen voor. In 1857 had hij te Parijs de eerste politieke gesprekken met Napoleon; in den zomer van dat jaar reisde hij door Denemarken en Zweden.

Uit deze noordsche landen schreef hij aan zijne vrouw, die zich te Stolpmunde bevond, verscheidene brieven, waarin hij zich alles behalve over zijn verblijf in Skandinavië beklaagde.

Later ging hij naar Koerland en bezocht zijne bezittingen in Pommeren. De jaren door hem met reizen doorgebracht, hebben

veel bijgedragen tot de ontwikkeling zijner kennis van menschen, regeringen en staten. In 1858 verscheen eene brochure getiteld: *Pruissen en de italiaansche kwestie*, die, hoewel de naam des stellers niet werd genoemd, aan Bismarck werd toegeschreven. Tot deze veronderstelling bestond eenige grond, dewijl in die brochure de beginselen eener politiek werden ontwikkeld welke hij altijd had voorgestaan. De anonieme schrijver bragt in herinnering de oude vete tusschen Pruisen en Oostenrijk, en sloeg een drievoudig verbond tusschen Frankrijk, Pruisen en Rusland voor, als het eenige middel, om een éénig Duitschland onder het oppergezag van Pruisen te vormen.

In Maart 1859 werd Bismarck¹ tot gezant bij het hof van Rusland benoemd, niettegenstaande hij, volgens zijn zeggen, liever te Frankfort ware gebleven. Men wees hem echter op de omstandigheid dat de gezantschapspost van Pruisen bij Rusland als zeer belangrijk werd beschouwd, en dat zijne verplaatsing als eene onderscheiding moest worden aangemerkt. Anderen beweren dat klagten uit Weenen, over zijne anti-oostenrijksche gezindheid en zichtbare overhelling tot Frankrijk, den koning en het ministerie Hohenzollern noopten hem uit Frankfort terug te roepen. Te St.-Petersburg wendde hij alles aan om in de hoogere kringen sympathie voor zijne toen rijpende vergrootingsplannen te vinden. Het ontwerp, in de hierboven vermelde brochure uiteengezet, werd volgens sommigen door hem Rusland aangeboden; anderen ontkenen het; nog anderen maken er geen melding van. Zoo veel is zeker, en daarin komen allen die over den graaf hebben geschreven overeen, dat hij bij het russische hof gezien was en de grootste achting genoot. Hij was echter, kort na zijne

¹ Door den Regent, den prins van Pruisen, den tegenwoordigen koning, die van 9 Oktober 1858 tot 2 Januarij 1861 voor zijnen broeder, Frederik Willem IV, regeerde.

komst te St.-Petersburg, genoodzaakt zeer ziek naar Berlijn terug te keeren, waar hij, na eene zeer ernstige en lange ongesteldheid, tot zijn volkomen herstel bleef. Vervolgens begaf hij zich weder naar Ruslands hoofdstad. Daar leerde hij Gortschakoff kennen. De gesprekken met dezen grijzen staatsman gevoerd hebben zeer zeker veel tot de verdere ontwikkeling van Bismarcks groote talenten bijgedragen. In 1862, toen de regering met het huis der afgevaardigden over de militaire organisatie in onmin was, verlangde koning Willem den koenen diplomaat tot een belangrijke betrekking te zien benoemd. In Mei van dat jaar werd hij als gezant naar Parijs afgevaardigd. Die benoeming maakte bij de fransche regering een goeden indruk; men hield hem daar voor een opregt, loyaal staatsman met een juisten en scherpen blik. Vóór zijn vertrek naar Parijs werd te Berlijn het standbeeld van graaf Brandenburg onthuld. De kroonprins reikte Bismarck de hand, waarop een lid van het toenmalige ministerie Manteuffel zeer pikant tegen een der andere diplomaten zeide: "laat ons toch den nieuwen minister-president begroeten." Reeds toen lag zijne benoeming gereed. Aan zijne vrouw schreef hij, dat zijne verplaatsing naar Parijs hem genoeg deed, maar dat de schaduw op den achtergrond stond, want, zegt hij, "ik was reeds voor het ministerie gevangen." Den 1 Juni 1862 schreef hij: "Heden heeft de keizer mij ontvangen; ik overhandigde hem mijne geloofsbrieven; hij bejegende mij vriendelijk, ziet er goed uit, is iets dikker geworden, zonder echter te dik of verouderd te zijn, zoo als men zegt. De keizerin is nog altijd eene der schoonste vrouwen welke ik ken, niettegenstaande St.-Petersburg; zij is zelfs in de laatste vijf jaren mooier geworden." Hij bleef niet te Parijs, maar bezocht de Londensche tentoonstelling, en reisde door het zuiden van Frankrijk en langs de spaansche grenzen. Te Biarritz wandelde en sprak hij dikwijls met Napoleon langs het strand.

Gedurende zijn kort verblijf te Parijs, had Bismarck ge-

legenheid onder den grooten keizerlijken meester in de staatsmanskunst zijne politieke bekwaamheden te ontwikkelen; hij bestudeerde het Bonapartismus, een stelsel door reaktionnaire bewindslieden van Europa zoo zeer beoefend. Den 18 September legden de ministers von der Heydt en von Roon hunne portefeuilles neder, daar de kamer hunne begrooting van oorlog niet had goedgekeurd. Daarop werd Bismarck uit Parijs ontboden om met von Roon een nieuw kabinet te vormen, hetgeen hem gelukte, en den 24 September daaraanvolgende trad hij als minister van buitenlandsche zaken en president van het kabinet op. Zijne komst aan het staatsbestuur maakte — waarom het te ontkennen? — in geheel Pruisen een slechten indruk. Men stelde zich van het konservatieve, feodale kabinet het ergste voor. Het lot der natie lag in handen van een man, dien de massa des volks instinktmatig haatte. De meerderheid der leden van de volksvertegenwoordiging hadden Bismarck als een vermetelen vijand van den vooruitgang, alle kleine duitsche vorsten hem als hunnen felsten tegenstander leeren kennen. De aard van Bismarcks politiek standpunt en de krachtige en aaneengesloten oppositie in het huis der afgevaardigden maakten, na het optreden van het nieuwe ministerie, de voorloopige vaststelling der begrooting van het departement van oorlog nog moeilijker. In de kommissiën werden dienaangaande voorstellen aangenomen, geheel in strijd met hetgeen de regering wilde. In eene kommissie-vergadering aarzelde Bismarck niet te zeggen: “dat groote vragen niet door redevoeringen of besluiten der meerderheid, maar door bloed en ijzer moesten worden beslecht.” Dat deze verklaring groote sensatie verwekte zal wel niet behoeven gezegd te worden. Den 7 October 1862 verwierp het huis der afgevaardigden de meer aangevraagde gelden voor het leger en daarmede de ingediende begrooting. Bismarck was echter niet uit het veld geslagen; door zijnen invloed en zijne fijn diplomatieke berekeningen, wist hij het zoo ver

te brengen dat het Heerenhuis, niettegenstaande dit daardoor tegen de grondwet handelde, de door de afgevaardigden verworpen begrooting aannam. Twee dagen later werd de landdag bij koninklijke boodschap gesloten. De troonrede werd voorgelezen door Bismarck, die daarin verklaarde, dat de regering zich tot haar leedwezen genoodzaakt zag de geldmiddelen van den Staat zonder begrooting te beheeren.

In de laatste dagen van October 1862 ging Bismarck naar Parijs, om op de Tuilerien een officieel afscheidsbezoek te brengen. Of dit bezoek alleen de strekking had om aan de étiquette te voldoen, dan wel of toen reeds belangrijke politieke vraagstukken, onder den dekmantel van de eene of andere bijomstandigheid, behandeld werden, is niet uitgelekt. Allerwaarschijnlijkst echter mag men dit laatste aannemen.

Na zijnen terugkeer maakte de minister-president een begin met zijne maatregelen tegen de pers. Geheel op fransche wijze werden half-officiële en officieuse bladen in het leven geroepen; geen dag verliep of er werd tegen een of ander blad een aanklagt ingediend, wegens een artikel waardoor de regering zich meer of min beleedigd achtte; vrijzinnige bladen werden dikwijls in regten betrokken over het openbaar maken van stukken die de reaktionnaire bladen straffeloos hadden verspreid; berigten afkomstig uit regeringsbureaux en betrekking hebbende op misstappen en misbruiken, waaraan de overheden zich hadden schuldig gemaakt, werden gestraft als "schennis van dienstgeheim" en "gemis aan eerbied voor de overheid;" talrijke persprocessen werden bij de geregtshoven aanhangig gemaakt; — doch niettegenstaande al den arbeid van binnen, had Bismarck het oog steeds naar buiten gericht. Hij herinnerde den keurvorst van Hessen diens in het vorig jaar gegeven belofte, dat eindelijk eene begrooting aan de kamers zou worden ingediend, en dreigde, in geval van verzuim, verdere stappen te zullen doen. Aan Oostenrijk liet hij weten

dat, indien de regering er toe besluiten kon de aan Pruisen vijandige politiek van vorst Schwarzenberg te laten varen, hij gaarne met haar eene koalitie wilde tot stand brengen, maar dat, wanneer Oostenrijk den ingeslagen weg bleef volgen, hij alles zou aanwenden om den onnatuurlijken staat van zaken te doen ophouden, ten einde aan Duitschland een nieuw en gezond ligchaam te verschaffen. Ja zelfs aarzelde hij niet te zeggen, dat: indien Oostenrijk zich niet aan Pruisen wilde houden, het zijn zwaartepunt in Ofen moest gaan zoeken.

Na het uitbreken van den poolschen opstand deed de *premier* zijn best een verbond tusschen Rusland en Pruisen, tot demping der onlusten, tot stand te brengen. Te Londen en Parijs werd dit voornemen echter met zoo veel misnoegen ontvangen, dat de onderteekening van het ontwerp achterwege bleef.

Toen den 14 Januari 1863 het huis der afgevaardigden weder bijeenkwam, werd door de leden in een adres aan den koning verklaard dat het ministerie de grondwet had geschonden. Bij het debat over het adres zeide Bismarck dat in staatskonflikten geen compromis te pas kwam, want zij werden uitgemaakt door hen die de magt in handen hadden. Dit gezegde wekte overal verwondering en niet minder antipathie op, en graaf Schwerin zeide dan ook in de Kamer, "dat in Pruisen niet magt voor regt, maar regt voor magt ging."

Den 24 Januari 1863 zond Bismarck aan Oostenrijk eene eerste *dépêche*, waarin niet onduidelijk werd te kennen gegeven dat de vijandige houding van het oostenrijksche kabinet Pruisen zeer mishaaide; voorts straalde in dit dokument door dat Pruisen wel zou zorg dragen Oostenrijk niet weër te helpen, als deze mogendheid eens bijstand tegen Italië mogt behoeven, en dat hij (Bismarck) den koning in zoodanig geval onzijdigheid voorzeker niet zou aanraden. Graaf Karolyi maakte die bedreigingen aan de regeringen der kleine duitse staten bekend. De diplomatieke

veldtocht, die toen ontstond, leidde tot geen resultaat. In den zomer van hetzelfde jaar vergezelde Bismarck den koning naar Carlsbad en Gastein. De keizer van Oostenrijk en de koning van Pruisen waren daar zeer vertrouwelĳk te zamen, doch het toen beraamde plan van een vorstenkongres viel in het water; zoodat Bismarck, die van deze vorsten-bijeenkomst reeds slechte gevolgen had gevreesd, ruimer kon ademen. De zitting van den landdag was gehouden geworden zonder dat deze landsvertegenwoordiging de begrooting had goedgekeurd, de koning had het adres niet aangenomen en de kommissie die het hem moest aanbieden met zeer onaangename bewoordingen bejegend, de persdelikten hielden aan; Bismarck was op dat oogenblik de meest impopulaire man in geheel Pruisen. Den 1 Juni 1863 werd de nieuwe wet op de drukpers afgekondigd, die alle bladen aan het waarschuwingssysteem onderwierp.

Omstreeks dien tijd begon Bismarck uitvoering te geven aan zijne nieuwe plannen tot bondshervorming. Pruisen moest volkomene gelijkstelling met Oostenrijk en den deutschen Bond erlangen, het regt van veto in kwestien betreffende oorlog moest aan beide mogendheden toegekend worden, en de vertegenwoordiging der deutsche natie moest volkskeuze tot grondslag hebben.

Plotseling kwam echter, door den dood van den koning van Denemarken, de Sleeswijk-holsteinsche kwestie op het tapijt. Deze kwestie, door een schrijver achtereenvolgens belagchelijk, bespottelijk, filozofisch, droomerig, eentoonig, vervelend, eenvoudig, verwikkeld, onbegrijpelijk, eindeloos, dreigend, gevaarlijk, netelig en noodlottig genoemd, en door vorst Metternich aangeduid als "het been waarop de Duitschers hunne tanden scherpen," bragt den leider der pruisische politiek in een geheel nieuwen toestand. Oostenrijk en Pruisen gingen nu hand aan hand. Het is hier niet de plaats in een onderzoek van dit vraagstuk te treden, of de gebeurtenissen die er mede in verband staan te

beoordeelen; genoeg is de vermelding dat het voorstel door de hh. Rechberg en Bismarck te Frankfort gedaan, om gezamenlijk de duitsch-deensche hertogdommen te bezetten, van de hand werd gewezen, en dat toen de twee groote duitsche mogendheden verklaarden dat zij op eigen gezag Sleeswijk door hare troepen zouden bezetten. Misschien zou men toen nog met minder eerbied voor de besluiten van den Bond gehandeld hebben, indien Napoleon niet, in de verte, aan de kleine staten hoop had gegeven op zijne hulp. In November 1863 verzocht de nieuwe landdag, waarin weder de vroegere oppositie zitting had, bij adres aan den koning, de Sleeswijk-holsteinsche kwestie uit te maken door het erfregt van den hertog van Augustenburg te erkennen. Het antwoord op dit adres luidde dat de regering in hare buitenlandsche politiek bleef volharderen; tevens werd een krediet van twaalf millioen thaler gevraagd, die de regering tot het uitvoeren harer beginselen noodig had. Het krediet werd niet verleend, maar reeds bij voorbaat had Bismarck doen doorschemeren dat, wierd het niet gegeven, het zou worden genomen. Volgens anderen had de regering aan den hertog van Augustenburg te kennen gegeven dat zijne regten zouden worden geëerbiedigd, tegen afstand van Kiel, Rendsburg, het Eiderkanaal en andere belangrijke bezittingen; dit voorstel werd echter verworpen.

In ieder geval was oorlog nu onvermijdelijk. Denemarken deed zijne oude regten gelden, ieder der pretendenten — er waren drie: Augustenburg, de prins van Hessen en de koning van Pruisen — wilde zijnen zin hebben, de Duitsche Bond stond zonder iets te doen in het midden, en het oostenrijksch-pruisisch bondgenootschap vertoonde zich dreigend tegenover Denemarken. De gebeurtenissen van die dagen liggen versch in het geheugen. Terwijl het diplomatieke komediespel opgevoerd werd, vielen Duppel en Alsen den veroveraars in handen, van welk gevoelig verlies Denemarken zich niet heeft kunnen herstellen. De vertegenwoordiging had alle

voorgestelde wetten verworpen; het Heerenhuis had, weder in strijd met het besluit van het huis der afgevaardigden, de begroo-ting aangenomen, en de volgende zitting werd met eene troonrede gesloten, houdende o. a. verklaring dat de regering zich geene buitenlandsche politiek opdringen liet. De hevigste beschuldigingen werden den afgevaardigden naar het hoofd geworpen. Zonder eenige ruggespraak met de vertegenwoordiging maakte Pruisen in 1864 oorlog. Het ligt niet in ons plan eene beschrijving van den deenschen veldtocht te geven. Het eerste halfjaar van 1864 was ongelukkig voor Denemarken, dat zich dapper verdedigde, maar voor de overmagt moest bukken. Bij den weener vrede van 30 October 1864, toen de reeds in Augustus gemaakte bepalingen geratificeerd werden, stond de koning van Denemarken zijne reg-ten op de hertogdommen aan Pruisen en Oostenrijk af. Oostenrijk verkocht het hem toegewezen hertogdom Lauenburg voor twee en een half millicoen thaler aan Pruisen, doch behield het hem toe-komende Holstein. Bismarck wist toen reeds zeer goed, dat, indien het ooit tot een breuk mogt komen, niet Oostenrijk, maar Pruisen alléén, het geheele grondgebied der Elbe-hertogdommen moest erlangen. De overeenkomst, die een en ander regelde en de grond-slag was voor den vrede van Weenen, werd gesloten te Gastein, tusschen den koning van Pruisen en den keizer van Oostenrijk, die elkander te Salzburg hadden ontmoet op 14 Augustus 1865. Alle denkende staatslieden zagen in deze schikking reeds donkere voorteekenen voor de toekomst, en scherpe notaas van lord Russell en den hr. Drouyn de Lhuys werden met het pruisische kabinet gewisseld. "Het was eene overeenkomst," zoo drukt een schrijver zich uit, "bestemd om bij de geboorte te sterven, want zij miste alle levenskracht; men had een opeenhooping van artikelen gemaakt, die in de praktijk niet nevens elkaâr konden bestaan, een politiek evange-lie, waarin de begrippen van dualisme, drieënheid en ondeelbaar-heid van oppergezag onontwbaar doorengeworpen waren."

In den zomer van hetzelfde jaar verspreidde men door Europa het gerucht dat tusschen Pruissen, Rusland en Oostenrijk een verbond gesloten was, een soort van heilige alliantie, waarvan echter later niets meer vernomen werd. Na de opening van den landdag had Bismarck daar de welsprekende redevoeringen van Virchow, Twesten, Lasker en andere leden van de uiterste linkerzijde te beantwoorden. Als altijd vond hij bij die partij een sterk verzet tegen al zijne plannen, hoewel op het volk zelf de gelukkig geëindigde deensche oorlog een goeden indruk had gemaakt. Niettegenstaande de voortdurende drukpersprocessen, vervolgingen en despotieke maatregelen begonnen de nadenkenden in te zien, dat Bismarck wel eens zeer goede denkbeelden voor de toekomstige grootheid van Pruissen kon koesteren, en van lieverlede nam de vroeger instinktmatige tegenzin af.

In 1866 werd door Bismarck in Sleeswijk eene verordening afgekondigd gericht tegen de regten van Oostenrijk in Holstein, en hij zelf verklaarde den 2 Maart 1866 aan eene deputatie uit dit hertogdom: "dat de koninklijke regering vast besloten had de inlijving van de *hertogdommen* bij Pruissen tot stand te brengen, een regeling die in alle opzichten zeer te wenschen was." Daarop gaf Oostenrijk aan graaf Karolyi in last te onderzoeken, of Pruissen het er op aanlegde willens en wetens het nog zoo kort geleden verdrag van Gastein te schenden. Graaf Bismarck — na het eindigen van den deenschen veldtocht was hij door zijn dankbaren souverein tot den grafelijken stand verheven — antwoordde dat dit niet in zijn plan lag, maar vroeg tevens of men geloofde dat hij bevestigend zou hebben geantwoord, wanneer het onderstelde geval werkelijk zoo ware geweest. Sedert Februari waren geene notaas met het hof van Weenen gewisseld, en het was duidelijk dat tusschen de twee hoven een verkoeling was ontstaan. Bismarck ging langzamerhand naar zijn doel.

Wij hebben in al het voorgaande gezien, hoe hij voortdurend

niets verzuimde, niets onbeproefd liet wat strekken kon om zoo al niet Oostenrijk voorbij te streven, dan toch met Oostenrijk gelijk te staan; hij zag een middel om daartoe te geraken. Er bestond eene mogelijkheid tot het scheppen van verwickelingen, het opwerpen van moeilijkheden, en de kans moest worden gewaagd. Het verkorten der regten van Oostenrijk, door het verdrag van Gastein bekrachtigd en gewaarborgd, zou reden genoeg zijn tot eene botsing, en dan kwam het voor Pruisen slechts op krijgsgeluk aan om de hegemonie in Duitschland te verwerven. Voor de militaire organisatie was, niettegenstaande de gevraagde kredieten niet waren verleend, veel gedaan, en binnen korten tijd kon men aanvallerwijze gaan handelen. Er werd in stilte gewerkt, en men wees op de krijgstoerusting van Oostenrijk, om de niet meer zoo geheime krijgstoerusting van Pruisen verschoonbaar te maken. Men wisselde dépêches over de kwestie, wie het eerst had begonnen zich te wapenen, en over en weder begon men op elkander wat aan te merken. De politieke horizon werd donker. Het Bondspresidium rigtte eene uitnoodiging tot alle leden van het Duitsch Verbond, te Frankfort een parlement te houden tot het beslissen van alle hangende vraagstukken; doch Pruisen verklaarde aan zoodanig parlement het regt tot beslissing niet toe te kennen. Oostenrijk stemde noode toe in ontwapening, waartoe echter niet werd overgegaan. Middelerwijl had Bismarck onderhandelingen in Italië aangeknoopt tot het sluiten van een of- en defensief verbond; Oostenrijk versterkte zijne vestingen, en deze maatregel gaf aan Pruisen weder aanleiding naar de oorzaak er van te vragen. Nog donkerder werd de lucht. De ligte grijze wolken (de dagbladartikelen) verkondigden een naderend onweder; de eisch van Pruisen, dat ook het leger in Venetië niet op voet van oorlog zou worden gebracht, werd door Oostenrijk afgewezen; de plannen tot eene konferentie te Parijs, van Engeland uitgegaan en door Frankrijk

ondersteund, mislukten, en nog dreigender werden de wolken aan den horizon. Dikke zwarte stippen (wapening, aankoop van paarden) vertoonden zich aan den politieken hemel. Ten laatste zou de kwestie aan het oordeel der Bondsvergadering worden onderworpen, maar Pruissen meende dat het traktaat van Gastein dan als nul en van geene waarde wierde beschouwd, en om aan zijne meening klem bij te zetten, ging het berlijnsche kabinet tot handelen over. De eerste bliksemstraal flikkerde: de Pruissen rukten Holstein binnen, en de Oostenrijkers trokken terug zonder eenigen tegenstand te bieden. De vijandelikheden waren begonnen; de Bondsvergadering stelde, niettegenstaande Pruissen verklaard had zich aan de uitspraak niet te onderwerpen, Oostenrijk in het gelijk, en nu gaf Bismarck te kennen dat, met het oog op al wat er geschied was, Pruissen niet langer lid van den Bond kon blijven. Toen volgde natuurlijk de uitbarsting van een vreeselijken storm. De pruissische troepen, lang, zeer lang voorbereid, vielen plotseling in Saksen, Hannover, Keur-Hessen, Nassau en Frankfort, de oorlogsverklaring werd aan Oostenrijk gezonden, en Bismarck smaakte reeds de voldoening dat het bereiken van zijn doel nog maar een kwestie van — betrekkelijk korten — tijd zou zijn. Duitschland, onder het oppergezag van Pruissen, zou weldra geboren worden. Het pruissische volk, dat altijd geduldig had moeten dragen wat Bismarck wilde, berustte ook in den zoogenoemden broederoorlog. De uitslag is bekend. Een koning, een keurvorst, een hertog, werden ontroond; Frankfort a/M hield op een vrije stad te zijn. Bismarcks politiek was door het geluk der wapenen geholpen. Hij had wat hij wenschte en begeerde: Pruissen was meester van Duitschland.

Nadat hij vóór den oorlog voortdurend op anderen de beschuldiging van krijgstoerusting had geworpen, ja zelfs met von Beust, die op de vraag tot ontwapening een ontwijkend antwoord had gegeven, daarover hevige notaas had gewisseld, was Pruissen bij

het uitbreken van den krijg het best op alles voorbereid. Langensalza, Sadowa, Königgrätz beslisten alles. Pruiszen zegevierde, Bismarck was populair geworden. De geestdrift uitte zich op alle wijzen. Bismarck had Pruiszen groot gemaakt. Den 28 Juli 1866 werden te Nikolsburg de voorloopige vredesvoorwaarden met Oostenrijk onderteekend. Later werd de definitieve vrede te Praag gesloten, en gevolgd door den vrede met Wurtemberg en dien met Beijeren, Saksen, Saksen-Meiningen, Hessen enz., al welke staten met Oostenrijk tegen Pruiszen hadden gestreden. De Main zou de scheiding zijn tusschen Noord en Zuid. De aanmerkelijke uitbreiding van het pruisische grondgebied — met het koninkrijk Hannover, het keurvorstendom Hessen, het hertogdom Nassau, de vrije stad Frankfort a/M., een deel van het groothertogdom Hessen en een gedeelte van Beijeren — en de daarmede verbonden verhooging van Pruiszens magt en aanzien moest Oostenrijk erkennen en goedkeuren. Met de niet veroverde noord-duitsche staten en vrije steden werd de Noordduitsche Bond onder het beheer van Pruiszen opgericht. Het Deutsche Verbond, dat 8 Junij 1865 zijn halve-eeuwfeest had gevierd, onderging het lot van al het ondermaansche; de Bondsvergadering, die, nadat de Pruiszen Frankfort, haren zetel, hadden veroverd, nog korten tijd te Augsburg teeken van leven gaf, hield den 24 Augustus 1866 op te bestaan. Zelve verklaarde zij zich ontbonden, nadat die ontbinding reeds eenige weken een feit was geweest. Bismarcks droom was verwezenlijkt, Talleyrands voorspelling vervuld. De eerste grondslag tot één Deutschland zonder Oostenrijk was gelegd, en met de zuid-duitsche staten (Beijeren, Baden en Wurtemberg) werden of- en defensieve alliantien gesloten. Zoogenaamde militaire konventien maakten deze drie staten tot deelgenooten in de oorlogskans, die Noord-Duitschland later zou moeten loopen.

Nadat de oude Deutsche Bond voor goed had opgehouden te bestaan kreeg Pruiszen de hegemonie in Deutschland. Bis-

marck was de eerste man in den nieuwen Noordduitschen Bond. Alles was vergeten, het driemaal ontbinden of plotseling sluiten van den landdag, de beledigingen den afgevaardigden des volks naar het hoofd geslingerd, de vervolgingen van Twesten en Virchow, aan niets van dit alles werd meer gedacht. *Der Dreihaarige* werd niet langer verguisd, beschimpt en bespot; ieder, welke partij hij ook toegedaan was, zag in, dat Bismarck, zij het dan ook met voor het algemeen minder aangename middelen, Pruisen tot een ongekend toppunt van magt, van vooruitgang door behoud, zou brengen. Na afloop van den oorlog en het sluiten van den definitieven vrede te Praag, was de *premier* er dadelijk op uit de inwendige aangelegenheden van den Noordduitschen Bond te regelen. De buitenlandsche politiek moest eenigen tijd blijven rusten, en toch liet Frankrijk reeds den 7 Augustus 1866 door zijnen gezant, graaf Benedetti, Bismarck over eene gebiedsvergrooting polsen. Men zegt dat bij Benedettis afscheid van graaf Bismarck, nadat het onderhoud was afgelopen, de *premier* op de hem gedane vraag: "neem ik vrede of oorlog mede naar Parijs?" antwoordde: "de vriendschap, eene duurzame vriendschap met Frankrijk. Ik voed de zekere hoop, dat Frankrijk en Pruisen in de toekomst het dualisme voor de intelligentie en den vooruitgang zullen zijn." In 1867 zette Bismarck de kroon op het begonnen werk; twee-en-twintig staten, met eene bevolking van 29 millioen zielen, behoorden tot den Noordduitschen Bond, waarover de koning van Pruisen tot president werd benoemd, en waarvan Bismarck den 14 Julij 1867 als kanselier optrad. Een bondsraad, zamengesteld uit gedelegeerden van alle staten, zou als eerste ligchaam van staat werkzaam zijn, en een Rijksdag, bestaande uit vertegenwoordigers gekozen volgens het vroeger door Bismarck aangenomen stelsel, als wetgevend ligchaam optreden. Dit kiesstelsel is eenvoudig. Alle mannelijke meerderjarige inwoners zijn gerechtigd tot het kiezen van kiezers (*Wahl-*

männer), die de volksvertegenwoordigers kiezen. Daardoor hebben vele geleerden en mannen van wetenschap zitting in de kamer bekomen. De *Wahlmänner* behooren tot de go-de burgerklasse; zij zijn op de hoogte van de behoeften van hunnen tijd, en lieden die niet in den blinde rondtasten, maar met zuiver oordeel hunne keuze kunnen uitbrengen.

In Junij 1867 was Bismarck met den koning van Pruisen te Parijs. Toen werden, naar het schijnt, geene voorstellen van de eene of andere zijde met betrekking tot eene herziening der kaart van Europa gedaan. Bij zijne terugkomst kocht hij het later door zijn verblijf aldaar zeer bekend geworden landgoed Varzin in Pommeren, waar hij, na een val van het paard, langen tijd ter genezing doorbragt. In denzelfden zomer kwam de luxemburgsche kwestie op het tapijt. Reeds sedert Maart 1867 had Bismarck zich met alle kracht verzet tegen de pogingen door Frankrijk aangewend, om Luxemburg te koopen van den koning der Nederlanden, tevens souverain van dit groothertogdom, hetwelk, vroeger tot den Duitschen Bond behoord hebbende, na 1866, tot onzijdig grondgebied was verklaard. Zonder de gelukkige interventie, waardoor, krachtens de ter londensche konferentie genomen besluiten, de ontmanteling van Luxemburg werd gelast, ware een oorlog tusschen Frankrijk en Pruisen toen reeds onvermijdelijk geweest.

Met het oog op de tegenwoordige omstandigheden kunnen wij hier reeds vermelden het veel besproken ontwerp-traktaat eerst in 1870 aan het licht gebragt. De wetenschap dat dit traktaat na de luxemburgsche kwestie werd voorgesteld, maakt het ons gemakkelijk er thans van te gewagen, om de gebeurtenissen in haren geregelden loop te beschrijven. Het schijnt dat en de fransche gezant bij het pruisische hof, de heer Benedetti, en Bismarck te zamen een traktaat hebben willen opstellen, waarbij aan Frankrijk België en de Rijnprovinciën, en aan Pruisen eene vergrooting van grondgebied in Zuid-Duitschland werd toe-

gezegd, om daarna gemeenschappelijk alle moeilijkheden, die daaruit met europesche mogendheden mogten voortvloeijen, gewapenderhand te keeren. Het ontwerp is geschreven door den heer Benedetti, en deze omstandigheid werpt natuurlijk op hem de verdenking dat het van Frankrijk is uitgegaan; hij echter verzekert dat het oorspronkelijke denkbeeld met alles wat aan de uitvoering verbonden was van Bismarck uitging, die hem het ontwerp heeft gedictieerd. Wij moeten hier weder in aanmerking nemen, dat deze in 1867 gebeurde feiten eerst thans aan het licht zijn gekomen; een nieuw bewijs met hoeveel geheimzinnigheid, bedaardheid, sluwheid en vernuft Bismarck in zijne politiek handelde. Nooit ware misschien hiervan iets uitgelekt, als niet thans de openbaarmaking voor Pruissen nuttig had kunnen zijn. Doch hierover later.

De luxemburgsche kwestie was gelukkig uit den weg geruimd. De londensche konferentie had het gewenschte gevolg gehad, en met regt wees de na Sadowa overmoedig geworden Pruis op Bismarck, die Frankrijk had genoodzaakt, ten wille van Pruissen, zijne annexatieplannen op te geven. Frankrijks magt was door Pruissen, door Bismarck gefnuikt. Geen wonder dat, hoewel uiterlijk de grootste vriendschap tusschen deze twee groote mogendheden bestond, inwendig alles kookte en Frankrijk toen reeds begon oorlogstoebereidselen te maken, zooals de hr. Rouher, als voorzitter van den Senaat, onlangs in een toespraak tot den keizer heeft herinnerd.

Den 15 November 1867 werd de pruisische landdag door den koning in persoon geopend. Even vóór dien tijd hadden de Zuidduitsche Staten, op voorstel van Bismarck, niet dan met veel moeite er in toegestemd leden te worden van het *Zollverein*, zoodat op dit punt een eenig Duitschland bestond. De landdag ontving de ministers welwillend, en meer nog de Rijksdag die, na afloop van den op 29 Februari 1868 gesloten landdag, den 23 Maart van hetzelfde jaar werd geopend. Den 18 December 1867 werd, voor het eerst

in vijf jaren tijd, door de pruisische kamer der afgevaardigden de begroeting aangenomen zoo als zij door de regering was voorgesteld. Thans ging Bismarck voort met het voleindigen zijner onder zoo gunstige voorteekenen aangevangen taak. In antwoord op eene circulaire van den hr. de Moustier, toen minister van buitenlandsche zaken in Frankrijk, zond hij eene *dépêche*, houdende verklaring: dat Duitschland volkomen het regt heeft zich wat het inwendig bestuur betreft zoodanigen vorm te geven als het zelf verkiest, en dat de verhouding tusschen den Noordduitschen Bond en de Zuidduitsche Staten zoodanig is dat zij aan Zuid-Duitschland ten volle de gelegenheid geeft, langzamerhand der duit-sche eenheid meer nabij te komen. De land- en de rijksdag verschaffen hem alle mogelijke ondersteuning. Van bestrijding zijner voorstellen is geen sprake meer. De verlangde magtiging tot het sluiten eener leening van 40 millioen Thaler, voor de kustverdediging en het organiseren eener oorlogsvloot, wordt toegestaan. Duitschland, dat nooit oorlogsschepen heeft gehad, wordt door Bismarck van een vloot voorzien, en langzamerhand werkt hij gestadig door aan de volmaking van het militaire Pruisen, met een scherp blik zeer zeker ontwarende dat eens komen moest wat in Juli 1870 gekomen is. Doch niet alleen de Noordduitsche Bond, ook de binnenlandsche aangelegenheden van Pruisen worden niet vergeten. Het Heerenhuis neemt een wet aan waarbij het aantal afgevaardigden der tweede kamer wordt vermeerderd, en een wet tot het geven van meer uitbreiding aan de maatregelen betrekkelijk tot het verplicht schoolbezoek.

In Februari 1868 verlieten hem zijne krachten. Hij ging naar Varzin, en tijdens zijne afwezigheid, werd zijn lidmaatschap van het Heerenhuis erfelijk verklaard. Na eenigen tijd begon hij weder zijne werkzaamheden geregeld te verrigten. In April 1868 leed hij in het Noordduitsche Parlement zijne eerste nederlaag: in weêrwil van zijne hardnekkige bestrijding, werd met eene

grootte meerderheid verklaard dat het regt van spreken in den Rijksdag onschendbaar was, dat ieder vrijelijk zijne meening kon uiten. Daarentegen werd de door hem voorgestelde wet tot afschaffing van den lijfswang aangenomen. In dien tijd heerschte in Europa ongestoorde rust en kalnte. Slechts eenmaal in het jaar 1868 werd de vrede bedreigd, door een ultimatum dat door Pruisen aan Denemarken was gezonden, betreffende nog niet uit den weg geruimde moeilijkheden over de kwestie der Elbe-hertogdommen. De zaak werd geschikt, en rustig genoot geheel Europa de zegeningen des vredes. In Pruisen en den Noordduitschen Bond bloeiden handel, nijverheid en scheepvaart, en Bismarcks ziekte, die vrij ernstig was, en hem van Maart tot October 1868 te Varzin, meerendeels aan het bed gekluisterd hield, bragt geen stoornis in den geregelden gang der binnenlandsche aangelegenheden te weeg. Buitenlandsche verwickelingen hadden opgehouden te bestaan, van binnen moest geregeld en georganiseerd worden. De begrootingswetten voor 1869 werden door de pruisische kamers aangenomen. Het huis der afgevaardigden nam met grootte meerderheid een voorstel aan om de vrijheid der tribune te waarborgen, en Bismarcks kabinet komt voor het eerst, sedert zijn bestaan, terug van het beginsel, de leden der kamers wegens hunne uitgesproken redevoeringen te vervolgen.

Op het einde van December verwierp het Heerenhuis het besluit van het huis der afgevaardigden betreffende de onschendbaarheid van het parlementaire woord, ofschoon de *premier*, sedert het eerstvermelde besluit van den anderen tak der wetgevende magt, aan dit beginsel zijne goedkeuring had gehecht. In de eerste dagen van 1869 muntte Bismarck door zijne redevoeringen in de pruisische kamers en het parlement van den Noordduitschen Bond uit. Bij het tweeledige wetsontwerp betreffende het leggen van beslag op het partikuliere vermogen van den ex-koning van Hannover en den ex-keurvorst van Hessen ver-

dedigde hij, voor de belangen van Pruisen en om aan de duit-sche openbare meening te voldoen, met veel vuur en talent de te nemen maatregelen waartegen de oppositie zich had verzet. Zijne voorstellen werden aangenomen, maar in April 1869 wachtte hem nog eene andere overwinning. In het Noordduitsche Parle-ment had de kanselier van den Bond een onbepaalde verant-woordelijkheid voor zijne daden gësischt, eene bijna absolute autonomie, behoudens de bekrachtiging door de bondsregering. Hij verkreeg meer dan hij begeerde. Niettegenstaande een belang-rijke minderheid, die, in naam der nationaal-liberale partij, de instelling van een werkelijk kabinet van federale ministers ver-langde, welke alleen aan den Rijksdag verantwoordelijk moesten zijn, heeft de Rijksdag aan den kanselier zelve het regt gegeven fede-rale ministers onder zijne eigene verantwoordelijkheid te benoemen. Grooter triumf, vooral na de hevige debatten destijds over die aangelegenheid gevoerd, had Bismarck nooit kunnen denken. Hij hield niet op voortdurend hooger en hooger te stijgen op de lad-der der diplomatieke waardigheden; zijne politieke bekwaamheden en zijn helder doorzicht, wat Pruisens toestand aangaat, hadden hem, begunstigd door een zeldzaam geluk van wapenen, tot den eersten man van een groot land gemaakt.

Zoo ging hij voort Pruisen te regelen en er wetten aan te geven. Onlangs werd een nieuwe strafwetgeving ingevoerd, waarbij echter de van liberale zijde voorgestelde afschaffing der doodstraf, door Bismarck bestreden, niet werd goedgekeurd. Alles deed op rust van binnen en van buiten bouwen. Maar, en nog versch in het geheugen liggen die bange dagen, plotseling komt een kleine gebeurte-nis met groote gevolgen de voor velen te lange rust van Europa versto-ren. Spanje moet een koning hebben. Prim biedt de kandidatuur prins Leopold van Hohenzollern-Sigmaringen aan, die ze aanneemt. Deze aanneming wordt noodlottig voor Europa. De fransche gezant bij het pruisische hof, Benedetti, gaat naar Ems, en verlangt van den ko-

ning van Pruissen dat deze, als hoofd van het huis Hohenzollern, niet zijne toestemming zal verleen en dat prins Leopold de kroon aanneme. Willem I verklaart zich daartoe onbevoegd. Middelerwijl bedankt Leopold voor de kandidatuur, daar het duidelijk is dat Frankrijk, of liever het ministerie Ollivier-Gramont, de aanneming der kandidatuur als een *casus belli* beschouwen, en daarin vergrooting van regten voor Pruissen zien zou, die het evenwigt van Europa in gevaar konde brengen. Algemeene tevredenheid. De zaak is opgelost. Maar neen, Frankrijk eischt, door zijnen gezant, dat de koning van Pruissen verklare nooit de eventuele kandidatuur van zijnen bloedverwant naar den spaanschen troon te zullen ondersteunen. Dat is te veel. De koning wenscht den indringenden gezant niet meer te zien, op de promenade te Ems wordt deze afgewezen en onbeleefd bejegend: — de fransche eer is gekwetst; — oorlog. Oorlog ten wille van de inbreuk op de etikette? Neen, oorlog ten wille eener lang beraamde politiek; oorlog, naar het schijnt, om de uitvoering van een traktaat mogelijk te maken, waarvan wij hierboven hebben gesproken; oorlog, om Bismarcks magt te knakken; oorlog, om den binnenlandschen toestand van Frankrijk door middel van in het buitenland behaalden roem te verbeteren; oorlog, om het behoud eener dynastie te verzekeren; oorlog, uit eerezucht; oorlog, uit wanhoop; oorlog, als laatste redmiddel. En Bismarck? Hij nam den oorlog aan. Hij was op zijn post. Na de verklaringen door de Gramont in het Wetgevend Ligchaam afgelegd, verschijnt de groote man voor den Noordduitschen Rijksdag. Met kalmte en bedaardheid komt hij met zijnen koning in de vergadering. De troonrede is gelezen. De koning gaat heen, het publiek staat op, maar alles gaat weêr zitten, want Bismarck *wil* spreken . . . “Vlugtig werpt hij”, zegt een der schrijvers over hem, “een blik op een stukje papier dat hij in de hand houdt, en begint. Doodelijke stilte! Graaf von Bismarck is geen redenaar, in dien zin dat hij vloeiend en met bijzondere bezieling spreekt. Verre van dat! Hij stoot zijne woor-

den uit en spreekt met afgebroken zinsneden. Dikwijls blijft hij steken, zelden spreekt hij vlot. Zijne redevoeringen, die zich zeer goed laten lezen, hebben iets brokkeligs, als men ze hem hoort voordragen. Wie hem voor het eerst hoort, zou denken, dat de adem hem benomen wordt door den druk zijner gewaarwordingen, en dat zijne innerlijke gemoedsbeweging hem de woorden afperst. En toch is dit maar eene gewoonte. Terwijl hij zich in gezelschap met het grootste gemak uit, wordt hij zwaar en langzaam, zoodra hij in een vergadering spreekt. Wat hij der aandachtig luisterende rijksvergadering mededeelde, is elken dagbladlezer bekend. Het was de scherpste, fijnste kritiek van de voorwendfels, door de Franschen tot het voeren van dezen oorlog opgerakeld. Een zweem van ironie lag over zijne mededeelingen, en werd voor den toehoorder versterkt door den buitengewoon zachten toon, dien hij aansloeg. Geen trek in zijn gelaat veranderde, terwijl hij het eene blad na het andere opnam. Geen spotachtige beweging van den mond vergezelde zijne stekelige zetten tegen het napoleontische kabinet; geen spoor van goed- of afkeuring verried zijne eigene belangstelling in het behandelde. Met dezelfde kalmte noemde hij de oorlogsverklaring “de eenige officiële mededeeling, die wij in deze gansche zaak van de fransche keizerlijke regering ontvangen hebben”, ontleedde hij de vertrouwelijke onderhandelingen, die tusschen ministeriën en gezanten waren gevoerd, karakteriseerde hij de beweging in Ems, en deelde hij Engeland's mislukte poging tot bemiddeling mede.”

Maar Bismarck deed nog meer. Eenige dagen later verscheen het door ons reeds besproken ontwerp-traktaat in den *Times*. Wie de oorspronkelijke schepper van het plan geweest is, Frankrijk of Pruisen, staat ons niet te beslissen, maar zoo veel is zeker dat Bismarck als een fijn diplomaat handelde, door thans, ten minste door den schijn, de publieke opinie in Europa tegen Frankrijk in te nemen. En de oorlog pas aangevangen is alweder,

althans in den beginne, gelukkig voor Pruisen. Alle Duitschers zegenen Bismarck en den koning, en als de zege voortduurt, dan zal de grootste staatsman van Pruisen en van Europa met regt kunnen zeggen dat hij na jaren arbeid de eerste is geweest die over Frankrijk heeft gezegevierd. Zeer partijdig en van driesten overmoed getuigende is het oordeel, dat nog niet lang geleden in de diplomatieke salons van Parijs over hem gevelde werd. Daar toch beschouwde niemand Bismarck als een ernstigen staatsman, maar hield men hem voor een avontuurlijken waaghals, voor een "Garibaldi in zwarten rok," allezins geschikt om voor de wijze diplomaten de kastanjes uit het vuur te halen, en als werktuig te dienen ter verwezenlijking van de napoleontische ideeën betreffende Frankrijks natuurlijke grenzen.

Pas was de polemiek over het bovengemelde ontwerp-traktaat afgeloopen, of het bestaan van een ander geheim traktaat kwam aan het licht. Weder zijn Bismarck en Benedetti de handelende personen, weder vervullen zij de hoofdrollen bij het ontwerpen van een plan dat de herziening der kaart van Europa ten doel heeft. Maar ook van deze regeling kwam niets; zij betrof niet België en Luxemburg aan de fransche, Zuid-Duitschland aan de pruisische zijde, maar in hoofdzaak den afstand van de Rijnprovincie door Pruisen aan Frankrijk. Het ontwerp ging van de fransche regering uit en voor Pruisen hield het natuurlijk eenige vergoeding in. Ook nu was Benedetti de man die met eigen hand de vier artikelen van het ontwerp schreef, welke hij, met een ingesloten door Bismarck openbaar gemaakt briefje aan dezen, dd. 5 Augustus 1866, gezonden had. Dat Bismarck van zulk een aanbod niets wilde weten spreekt van zelf, en nadat Benedetti te vergeefs bij hem had aangedrongen om overeenkomstig Napoleons wensch te handelen, verlieten de twee diplomaten elkander met de woorden: *alors, c'est la guerre*. Benedetti was de eerste die ze uitsprak, — Augustus 1866 dus juist vier

jaren vóór dat de krijg ontbrandde; — Bismarck herhaalde ze.

Voorts is ook voor eenige dagen, en terwijl wij deze levensschets schreven, aan het licht gekomen een brief van den hongaarschen generaal Türr aan Bismarck, houdende openbaring van gesprekken door hem met den prussischen *premier* gevoerd, over groote veranderingen in het europesche statengezin te brengen, en welke gesprekken hem thans worden herinnerd. De inlijving van België en Luxemburg is een der vele onderwerpen door de twee mannen toen besproken, en die inlijving zou Bismarck zelf aangeraden hebben. Zweeg Bismarck op dezen aan Europa medegedeelden brief? Neen; hij verklaart insgelijks openlijk, dat hij, voldoende aan den wensch van keizer Napoleon, generaal Türr ontvangen heeft; dat deze mondeling, en een beter geakkrediteerd agent schriftelijk, hem medegedeeld hebben plannen van Frankrijk, maar dat nooit schriftelijk of mondeling op een en ander antwoord is gegeven. De *premier* voegt er bij dat Türr van wege Frankrijk werd aangewezen als iemand, die niet te vertrouwen is om als diplomatiek onderhandelaar op te treden, en slechts als militair gebruikt kan worden.

Wij hebben, daar ons hoofddoel geweest is, Bismarck als diplomaat te schilderen, zijne familie-aangelegenheden, waarin hij op rijperen leeftijd een rol speelde, niet behandeld. Ook verschillende anekdoten en andere meer of min merkwaardige voorvallen hebben wij achterwege moeten laten, daar de schets anders, voor een werk als dit, eene te groote uitbreiding zou hebben verkregen. Wij hebben bij de behandeling zijner kindschheid meer van huiselijke omstandigheden gewag gemaakt, omdat de nietigste gebeurtenis in het leven van het kind en den jongeling op den volgenden leeftijd van grooten invloed kan zijn. Alleen willen wij hier nog vermelden dat de *premier* zich nog in het bezit zijner echtgenoot verheugt, die hem verscheidene kinderen heeft geschonken. Een zijner zonen werd in een duel te Bonn gedood, een ander stierf

op een noordduitsch oorlogsschip te Honolulu. — En hiermede nemen wij afscheid van graaf Otto von Bismarck-Schönhausen.

Hij heeft Pruisen groot en magtig, Deutschland als militaire Staat één gemaakt, en aan Europa een sterk tegenwigt tegen Frankrijk verschaft.

VINCENT BENEDETTI.

De heer Benedetti, die, als gezant van Frankrijk bij het pruisische hof, geheel Europa in beroering heeft gebragt, is van griekschen oorsprong en werd omstreeks 1815 op Korsika geboren. Zijn vader was konsul-generaal van Oostenrijk te Kaïro, en Vincent werd bestemd diens loopbaan te betreden. Na tot konsul te Kaïro te zijn benoemd, werd hij in 1848 konsul te Palermo en later eerste gezantschapssekretaris te Konstantinopel. In Mei 1855 wilde men hem, in plaats van den heer Bourrée, als buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister van Frankrijk naar Perzië zenden, doch hij weigerde deze betrekking aan te nemen. Korten tijd leefde hij toen te Parijs zonder eenige diplomatieke functie te vervullen, maar niet lang daarna werd hij tot directeur der politieke aangelegenheden bij het ministerie van buitenlandsche zaken benoemd. In die hoedanigheid was hij sekretaris en redakteur der protokollen van het kongres te Parijs in 1856. Toen Frankrijk in 1861 het nieuwe koninkrijk Italië erkende, werd Benedetti als gezant naar Turijn gezonden. Op het kongres had hij zich sterk voor de italiaansche eenheid en onafhankelijkheid uitgelaten, en bij deze omstandigheid was hij met graaf Cavour bijzonder bevriend geraakt. Dit was de oorzaak van zijne italiaansche missie. Toen de Thouvenel als minister van bui-

tenlandsche zaken aftrad, bood Benedetti zijn ontslag aan. Den 5 November 1864 benoemde de keizer hem, in plaats van den heer de Talleyrand-Périgord, tot gezant bij het hof van Pruisen.

Dit is alles wat over Benedettis loopbaan kan worden gezegd. Zeer zeker moet Napoleon in den Korsikaan groote bekwaamheden hebben gevonden, dat hij hem een zoo belangrijke post als die laatstelijk door hem vervuld toevertrouwde. In 1866 en 1867 was Benedetti de onderhandelaar namens Frankrijk, volgens de pruisische lezing, en namens Pruisen, volgens het fransche verhaal, in de bekende traktaat-kwestie. Benedetti verzekerde dat hij onder dictaat van Bismarck de voorwaarden geschreven heeft, onder welke België bij Frankrijk zou worden gevoegd en Pruisen vermeerdering van grondgebied in Duitschland zou erlangen. Bismarck zegt dat het ontwerp van Benedettis hand en hem vóór dien tijd onbekend was. Hoe het ook zij, Vincent Benedetti is een bekend persoon geworden. Toen de zaak der kandidatuur Hohenzollern te Parijs ruchtbaar werd, ontstond daar eene algemeene verontwaardiging omdat de gezant zich had laten verschalken. Doch Napoleon scheen niet zoo te denken en liet hem verder als onderhandelaar tot schikking der kwestie optreden. Te Ems werd hij drie maal door den koning van Pruisen ten gehoor ontvangen, en telkens moest hij vernemen dat deze vorst zich met de onderwerpelijke zaak niet bemoeide; toen hij verder ging, nogmaals audiëntie eischte, en zelfs den koning op de promenade aansprak en dezen beloften wilde ontlokken, werd hij beleedigd, afgewezen. De oorlog brak uit en sedert is de *causa movens*, de bewerker van den eigenlijken *casus belli*, verdwenen. De heer Benedetti laat niets van zich hooren, en dus kunnen wij gevoegelijk zijne biografie voorloopig als geëindigd beschouwen.

EM. GILVIER

EMILE OLLIVIER.

Op het oogenblik dat wij de levensschets van den beroemden en beruchten man begonnen te schrijven, hadden wij juist de woorden "Frankrijks eerste minister werd" in de pen, toen de telegrafische tijding uit Parijs kwam dat de liberale hervormer der fransche staatsinstellingen opgehouden had het hoofd van de regering te zijn. Geschikter tijdstip om zijn leven te beschrijven en een korte schets van zijnen werkkring te geven kan niet gevonden worden. Wij hebben dus het voordeel van het *mérite de l'à propos*. Emile Ollivier werd 2 Juli 1825 te Marseille geboren. Hij ontving zijne opvoeding op de school Sainte-Barbe en studeerde in de regten te Parijs. Zijn vader, Demosthenes Ollivier (wiens broeder Aristides heette), was handelaar in mode-artikelen en had, behalve Emile, nog vijf kinderen. Even als later zijn zoon, was de oude heer Ollivier sterk republikeinschgezind; hij boette zijne revolutionnaire gevoelens met vijftien maanden gevangenisstraf, als lid van het verbond der Carbonari hem opgelegd. Emiles opvoeding was in het genre van Rousseaus *Emile*, naar welk boek men hem ook genoemd heeft. In 1847 werd Emile Ollivier ingeschreven als advokaat bij de parijsche balie, doch nauwelijks had hij met succès zijne praktijk begonnen, of hij werd door Ledru-Rollin als kommissaris-generaal naar het departement

des Bouches-du-Rhône gezonden. Rollin was een vriend van den ouden Demosthenes, en droeg die vriendschap op den zoon over. In genoemde staatsbetrekking had de jeugdige advocaat de handen vol; de Juni-ongeregeldheden te Marseille moest hij beteugelen; moedig bood hij het hoofd aan de volksoploopen en aanrandingen, en door gepaste maatregelen, vooral door het verschaffen van werk aan broodelooze arbeiders, kreeg hij het zoo ver, dat hij, tegelijk met Cavaignac te Parijs, de onlusten had doen bedaren. Zijn redenaarstalent deed hij toen bij vele gelegenheden, voornamelijk in toespraken tot de opgewonden menigte, uitkomen. De tevredenheid van de republikeinsche regering over zijn gedrag had ten gevolge dat Cavaignac hem te Marseille liet, maar tot prefekt benoemde, welk ambt hij echter niet lang bekleedde, daar men hem de prefektuur van Chaumont, departement Haute-Marne, toevertrouwde. Deze verplaatsing was echter geene bevordering.

In het begin van 1849 werd hij door den toenmaligen president, den keizer *in spe*, ontslagen. Hij ging naar Parijs, en werd weder lid der balie. In het zuiden van Frankrijk pleitte hij in eenige politieke processen met goed gevolg. Hij wijdde zich aan de regtspraktijk, hield zich geheel buiten politieke aangelegenheden en liet in het openbaar niets van zich hooren. Na de staatsgreep van 1851, dat beroemde politieke spektakelstuk met tooneelen, effecten, optogten en militaire vertooningen, nieuwe *dekoratiën* en frissche costumes, werd zijn vader in hechtenis genomen en met verbanning bedreigd, waaraan deze echter gelukkig door de vereenigde pogingen van zijnen zoon en prins Napoleon ontsnapte. Later werd de onverzoenlijke, republikeinsche Demosthenes uit het land verbannen; te Brussel, Nizza en Florence bragt hij de dagen zijner ballingschap door. Emile was in de hoofdstad gebleven, en gaf lessen in de regtswetenschappen; hij had nl. een soort van repetitie-kollegie, waarmede hij zich veel

naam maakte; niet minder echter met zijne, in vele lastige processen gevoerde pleidooijen, die hem weldra als een knap advocaat deden kennen. Hij pleitte o. a. in de bekende kwestie van mevrouw de Guerry, tegen het klooster Picpus, en had toen Berryer als advocaat der andere partij tegen zich over. Zijn succès als pleitbezorger en regtsgeleerde werd voortdurend grooter. In 1858 behoorde hij tot de voornaamste opstellers van en medewerkers aan eene "praktische herziening van het fransche regt," en gaf hij met een zijner kollegaas een werk over eenige artikelen van het Burgerlijk Wetboek uit, dat door bevoegde deskundigen zeer geprezen werd. Bij de algemeene verkiezingen voor het Wetgevend Ligchaam in 1857, was hij de kandidaat voor het derde arrondissement van het Seine-departement. Als kandidaat der oppositie stond hij tegenover de heeren Monin-Japy, regeringskandidaat, en Garnier-Pagès, insgelijks door de oppositie aanbevolen. De *Sidèle*, toen een invloedrijk blad, ondersteunde Olliviers kandidatuur op krachtige wijze. Bij herstemming met den regeringskandidaat kwam Emile Ollivier zegevierend uit de stembus te voorschijn. De belangrijkheid der keuze kon toen niet worden ontkend, daar zij klaarblijkelijk tegen de regering gerigt was. Men koos in hem den gewezen kommissaris der republiek, den zoon van den bekenden revolutionnair. Door het karakter dat aan zijne verkiezing gegeven werd, werd hij lid van de zoogenaamde "oppositie der vijf (Darimon, Jules Favre, Henon en Picard)," die voortdurend, bij alles waarop slechts iets aan te merken was, aan het keizerrijk zijnen pligt herinnerden.

Ollivier nam als afgevaardigde zitting en legde de voorgeschreven eeden af. Hij trad op als een der vertegenwoordigers van de democratie der toekomst, die steeds blijft voortarbeiten, er altijd op bedacht is de staatkunde te veranderen, en de vrijheid gekozen heeft als middel om te geraken zoowel tot volkomene verbetering van het lot van personen, als tot den goeden gang van zaken. De

nieuwe afgevaardigde nam dadelijk een levendig deel aan de belangrijke debatten in het Wetgevend Ligchaam, vooral in 1858 over de wet op de algemeene veiligheid, in 1859 over de italiaansche expeditie en in 1860 over de wet op de drukpers. In al zijne redevoeringen straalde het verlangen door, alles door een gematigde vrijheid te verwerven. Zijne *speeches* werden door de meerderheid meestal met genoegen aangehoord, en hetgeen hij zeide werd gunstiger opgenomen dan gewoonlijk met de oratorische uitdrukkingen van de andere vier leden der "vijf" het geval was. Mirabeau en Benjamin Constant dwaalden Ollivier gedurig voor den geest; hij deed zijn best hun voorbeeld te volgen. Overal wenschte hij de vrijheid met de regering te verzoenen. En toch had hij den moed bij de behandeling der wet op de veiligheid te zeggen: "*Ik voor mij, daar ik republiekeïn ben,*" waarin werkelijk niet veel verzoening doorstraalt. Het aanduiden van zijne politieke kleur, in kwaliteit van afgevaardigde der natie die den keizer heeft gewild (?), is juist niet verzoeningsgezind. En toch begonnen de radikalen toen reeds over Olliviers afdal en verraad te spreken, daar hij de regering niet heftig genoeg aanviel.

Vacherot, die, in 1859, wegens zijn boek *la Démocratie* korrèktionneel vervolgd werd, had Ollivier tot verdediger gekozen. Bij die verdediging gebruikte de advokaat echter zoo scherpe uitdrukkingen, dat hij voor den tijd van drie maanden in de uitoefening van zijn beroep geschorst werd: een vonnis (30 December 1859) door het keizerlijk hof (hof van appel) en het hof van kassatie bekrachtigd.

In 1863 werd Emile Ollivier door hetzelfde parijische arrondissement dat hem had afgevaardigd met groote meerderheid herkozen. De regeringskandidaat, de hr. Varin, bekwam toen slechts 10,095 stemmen, terwijl Ollivier 18,151 op zich vereenigde. Deze herkiezing was door hem bij het vervullen van zijn eerste mandaat door allerhande goed gekozen middelen bewerkt. Hij had tegen

den gewapenden vrede gesproken, aangetoond hoe men bij de begroting een deficit achter zeer kunstig gegroepede cijfers verborg en toch nog een batig saldo overhield, en even vóór de verkiezingen de politiek door de regering sedert 1851 gevolgd aan een scherpe kritiek onderworpen. Na zijne herkiezing nam hij dadelijk een ijverig deel aan de werkzaamheden der wetgevende vergadering. Zijne vroegere gedragslijn bleef hij volgen: geen systematische oppositie, maar ook geen onvoorwaardelijke goedkeuring. De oppositie was in de nieuwe kamer sterker geworden, doch hare leden waren niet zoo eensgezind als vroeger. Men had een gematigde en een meer geavanceerde linkerzijde. Beide partijen scheidden zich wel niet van elkander, doch de gewenschte samenwerking ontbrak. Ja zelfs onder de "vijf" begon verdeeldheid te komen. Ollivier helde al meer en meer over tot de Morny, die reeds eenige malen pogingen had gedaan den republiekeïn voor zich te winnen. Door zijne bemiddeling werd Ollivier rapporteur der kommissie van onderzoek der wet op de koalitiën, en langzamerhand begon laatstgenoemde zekere geneigdheid tot het aanknoopen van betrekkingen met de regering te toonen: een neiging die hem bij zijne oude vrienden verdacht maakte. Men beschuldigde hem gladweg van verraad, en zeide toen reeds, in 1864, dat hij er naar streefde minister te worden. Deze beschuldiging was genoeg hem door zijne partij geheel te doen verlaten.

Zijne positie was alles behalve aangenaam. Hij stond geheel alleen. In open brieven aan de kiezers en de dagbladen verdedigde hij zijn apostaat, en zette hij zijne politiek en zijn streven uiteen. Bij het graf van Meyerbeer sprak Ollivier eenige woorden, die van zijne sympathie voor Duitschland getuigden; hij eindigde zijne rede met de woorden: "laat ons hopen dat er al meer en meer een sterke en hechte band worde aangeknoopt tusschen het vaderland van Mozart en Beethoven en dat van Hérold, Auber en Halévy!" In de zitting van 1865 voerde Ollivier dikwijls het

woord, om de maatregelen door de regering voorgesteld nu te verdedigen, dan aan te vallen; doch zijne bestrijding van enkele handelingen van het bewind belette niet dat de vervreemding tusschen hem en zijne partij steeds grooter werd. Meer en meer helde de zoon van den balling naar het zoogenaamde liberale keizerrijk over, en meer en meer ontweken hem zijne vroegere vrienden. Zijne partikuliere belangen leden ook veel daaronder. De onderkoning van Egypte benoemde hem tot konsulent der Suez-kanaalmaatschappij, aan welke betrekking een jaarlijksche toelage van 30,000 francs verbonden was; doch praktiserend advokaat kon hij niet blijven.

Olliviers toenadering bij het keizerlijke huis, die van lieverlede toenam, werd natuurlijk op de Tuilerien met genoegen gezien. Men zegt dat reeds in 1862 sprake was van de vorming van een ministerie Rouher-Ollivier, welk plan echter door den dood van de Morny niet tot uitvoering kwam, maar waardoor Ollivier niettemin in blakende gunst zoowel bij den keizer als bij de keizerin was geraakt. Eugenie benoemde hem in eene kommissie voor de zedelijke verbetering van veroordeelde kinderen, waarvan zij zelve presidente was, en bij gelegenheid van de vergaderingen door die kommissie op de Tuileriën gehouden, ontmoette hij van tijd tot tijd den keizer, aan wien hij zijne plannen tot liberale hervormingen blootlegde. De door hem beoogde vorming eener partij hem geheel toegedaan ging echter niet gemakkelijk. In April 1865 trad hij in de romeinsche kwestie tegen Thiers, en in de duitsche kwestie tegen Jules Favre op. Ollivier kon zich met de dreigende diplomatieke interventie in zake de deensche hertogdommen niet vereenigen. "De fransche politiek was, volgens hem, in Duitschland populair. Frankrijk heeft de vriendschap van Duitschland noodig, daar het door Duitschland tegen Rusland beschermd wordt. Frankrijk moet, als beginsel, non-interventie blijven handhaven. Frankrijk moet aan Duitschland toonen,

dat het er niet aan denkt zijn grondgebied aan den kant van den Rijn uit te breiden". Deze thans zoo merkwaardige woorden werden door Emile Ollivier den 10 April 1865 in het Wetgevend Ligchaam uitgesproken. Later echter schijnt hij van de duitsche toestanden tegenover Frankrijk, en van de fransche toestanden tegenover Duitschland andere denkbeelden te hebben gekregen.

In de zitting van 1866—1867, den 22 Januari door Napoleon met eene troonrede geopend, nam Ollivier weder een werkzaam deel aan de debatten. Overal deed hij uitkomen dat een verstandige, geleidelijke vooruitgang de kracht der wetten niet zou verminderen of ontzenuwen. De oppositie, nu ongeveer 45 leden sterk, en waartoe Ollivier nog behoorde, wilde eene wettige regeling der drukpers, het regt van interpellatie voor de afgevaardigden en de tegenwoordigheid der ministers in de kamer. Ollivier ging op eenige punten verder, en verklaarde in zijn antwoord op eene redevoering van Rouher, dat het land schijnbaar rustig was, maar dat de gemoederen in het geheim angstig en bezorgd waren voor de slechte gevolgen die uit de verdeeldheid der partijen konden voortvloeijen. De beloften van liberale hervorming, door den keizer in zijnen vermaarden brief van 19 Januari 1866 gedaan, werden door Ollivier geamendeerd en toegelicht, en sedert werd hij dikwijls bij de eene of andere combinatie als minister gedoodverwd. In Maart 1866, toen Emile de Girardin ophield redakteur van de *Presse* te zijn, nam Ollivier de redaktie van dit blad op zich, met een programma dat een streven naar gematigde democratische vrijheid ademde. Wat het buitenland betreft, was de strekking van het blad vredelievend, zoolang de veiligheid en de eer van Frankrijk geen gevaar liepen.

Niet lang bleef de toekomstige minister journalist. Spoedig verliet hij de redaktie. Op het einde van 1866 was het fransche kabinet op het punt van oorlog en vrede zeer wankelbaar. Velen

onder de politici die onder het eene of andere voorwendsel *revanche* voor Königgrätz wilden hebben, vonden echter bij den keizer, die den min gunstigen toestand van het leger kende, geen gehoor. Omstreeks dien tijd begon graaf Walewski onderhandelingen aan te knoopen met Ollivier, over de hervormingen die op het gebied der binnenlandsche wetgeving noodig waren. Daar Ollivier zich destijds met de reorganisatie van het leger niet kon vereenigen, werd zijn optreden als minister, hetgeen in 1867 had zullen geschieden, belet; hij verlangde geene verhooging der begrooting ten wille van de militaire uitgaven. "Zoo iets moet men alleen doen, als men van plan is heimelijk een oorlog tegen Pruisen te smeden. Ik beschouw de eenheid van Duitschland als een onherroepelijk door het noodlot beschikt feit, dat Frankrijk kan aannemen, zonder gevaar en zonder vrees zwakker te worden." Beide volzinnen zijn door Ollivier uitgesproken; ja in het begin van 1867 verklaarde hij dat zijne politiek den vrede zonder eenige nevenbedoeling, ten opzichte van het buitenland, omvatte. Ollivier begon thans ook, behalve de door ons reeds opgenoemde hervormingen, meer te eischen: het liberale keizerrijk moest de wet op het houden van openbare bijeenkomsten veranderen, de gemeentewet moest verbeterd en aan de vrije verkiezingen moest werkelijk vrijheid gegeven worden door de officiële kandidaturen af te schaffen. Zijne positie in de kamer was toen zeer onvast. De linkerzijde had hem verstooten, de regterzijde wilde den ex-republiekein nog niet in haar midden opnemen. De onderhandelingen over zijn optreden als minister werden intusschen onafgebroken voortgezet. De keizer ontving hem dikwijls, maar altijd bleef Ollivier standvastig bij zijn stelsel van hervorming, hetgeen hij ook aan Walewski had te kennen gegeven. Toen hij zag dat Napoleon nog niet geneigd was zijne plannen geheel goed te keuren, trok hij zich den 10 Januari 1867 terug. De keizer schreef echter

den 19 daaraanvolgende aan Rouher een brief, waarin eenige hervormingen werden beloofd, en later volgde tusschen Ollivier en Rouher nog een korrespondentie, die, ofschoon door den keizer begeerd, tot niets leidde.

De troonrede, waarmede 14 Februari 1867 de zitting van het Wetgevend Ligchaam geopend werd, gaf Ollivier weder moed, zoodat hij bij eene interpellatie van de linkerzijde over de hervormingen van 19 Januari zich voor het overgaan tot de orde van den dag verklaarde. Maar in den loop der zitting werden de kansen voor Ollivier minder. Walewski was afgetreden, Rouher tot lid van den senaat en Schneider tot president der kamer benoemd. Ollivier verklaarde zich uitdrukkelijk tegen de voorgestelde nieuwe wetten, die hij als niet liberaal beschouwde. Hij keurde de wet op de gemeenteraden af, zeide dat de keizer zich niet aan zijne beloften hield en dat de verklaring van 19 Januari niet werd gehandhaafd. Ollivier brak met de regering. Enkele malen gaf hij nog, in partikuliere brieven aan Napoleon, aan zijne ideeën tot hervorming lucht. Tijdens de luxemburgsche kwestie had Emile ten voordeele van Duitschland gesproken, en dit werd hem op de Tuileriën zeer ten kwade geduid; ook had hij over den Noordduitschen Bond geen afkeurend oordeel geveld, daar deze bij vrijwillige overeenkomsten tot stand gekomen was, en de bevolking, vertegenwoordigd door een met vrije verkiezingen zamengesteld Parlement, in de politieke verandering toegestemd had. Deze denkbeelden ontwikkelde hij in zijne beroemde redevoering van 15 Maart 1867. Ter gelegenheid van de parijsche tentoonstelling liet hij zich 8 Mei 1867 insgelijks in zeer vrede-lievende bewoordingen uit. In den zomer van 1867 bezocht Ollivier Duitschland. Zijne reisindrukken deelde hij in brieven aan de *Liberté* mede; vriendschap en genegenheid voor Duitschland straalden in die brieven door. Bij alle voorkomende gelegenheden bestreed Ollivier, zoowel op het einde van 1867 als

in het begin van 1868, de oorlogspartij; bij de beraadslaging over de leger-reorganisatie en bij die over het handelsverdrag met Engeland vond hij aanleiding de oorlogskwestie weder op het tapijt te brengen en zich sterk daartegen te verklaren. In Juli 1868 liet hij zich, bij de discussie over de begrooting van eere-dienst, zeer heftig tegen Rome uit, en meende dat Frankrijk zich niet met Rome had te bemoeijen. In het begin van hetzelfde jaar had Granier de Cassagnac hem tot een duel uitgedaagd, daar hij eenige artikelen uit den *Pays* in de kamer openlijk had afge-keurd, welke invitatie echter beleefdelyk van de hand gewezen werd. Vóór het sluiten der wetgevende zitting werd op zijn voorstel bepaald, dat de begrooting van de stad Parijs voortaan door het Wetgevend Ligchaam zou worden vastgesteld; tevens verklaarde hij zich groot voorstander van handelstraktaten, gegrond op het stelsel van vrijen handel.

In het begin van 1869 begon de verkiezingsstrijd, en gaf Ollivier zijn merkwaardig werk *Le 19 Janvier* in het licht. Wij zijn niet geroepen dit boek te beoordeelen of te kommentariëren; genoeg is het te zeggen dat het, waar of niet waar, eene verdediging bevat van zijne politieke handelingen en van de beginselen door hem gedurende zijne politieke loopbaan gevolgd. Het departement du Var en het derde arrondissement der Seine stelden Ollivier kandidaat. In het departement du Var werd hij met groote meerderheid gekozen; Laurier was zijn mededinger; doch te Parijs leed hij tegenover Bancel een zeer gevoelige nederlaag. Gambetta, Rochefort en andere onverzoenlijke republikeinsche socialisten kwamen gelijktijdig in de kamer. Op de Tui-leriën was Ollivier intusschen weder in de gunst gekomen, en reeds toen de zitting van het Wetgevend Ligchaam in Juli geopend werd, verwachtte men stellig zijn optreden als minister. In November, bij het hervatten der geprorogeerde zitting, werd de oude meerderheid op nieuw gekonstitueerd, doch vormde

zich tevens eene geduchte oppositie, waaronder de pas gekozen onverzoenlijken de meest gevreesden waren. De lang verwachte opdracht tot het vormen van een zuiver parlementair ministerie, met het oog op groote wijzigingen der grondwet, werd aan Ollivier den 27 December 1869 bij keizerlijk schrijven gedaan. Den 2 Januarij 1870 was hij met de zamenstelling, na veel moeite, gereed. De heeren de Talhouët, Daru, Buffet, Louvet, Leboeuf, Rigault de Genouilly, Mauriche Richard, Ségris, Chevandier de Valdrôme en Vaillant waren bereid met hem de beloofde hervormingen uit te voeren.

Emile Ollivier trad op als minister-president, of liever als hoofd van het door hem gevormde eerste parlementaire kabinet van het fransche keizerrijk; de portefeuille van justitie had hij voor zich gekozen. Juist tien jaren na zijne veroordeeling tot schorsing als advocaat, omdat hij de justitie beleedigd had, aanvaardde hij de betrekking van minister van justitie. Dat hij de woordvoerder der regering werd, zal wel niemand verwonderen, als men let op de alles behalve aangename positie van deze regering tegenover een uit officiële kandidaturen voortgekomen meerderheid der kamer. Een der eerste handelingen, waardoor het kabinet Ollivier zich kenmerkte en blijken gaf van zijnen wil om doortastende maatregelen te nemen, was het ontslag van den heer Haussmann als prefekt van het Seine-departement, niet ten onrechte bijgenaamd "de koning van Parijs." Dit ontslag verwekte geen geringe blijdschap onder de velen die, het diktatoriale gezag van den prefekt moede, reeds lang reikhalzend hadden uitgezien naar het oogenblik waarop zijn rijk een einde zou nemen, en dus paal en perk gesteld zou worden aan de schrikbarende uitgaven op zijnen last gedaan, wel is waar in het belang der verfraaijing van de hoofdstad, maar tevens ten nadeele van haren financiëlen toestand, dien hij in eene schromelijke verwarring achterliet. Kort daarna gaf Ollivier aan Ledru-Rollin, zijnen voormaligen chef en

gewezen politieken geloofsgenoot, vergunning om naar Frankrijk terug te keeren. Genoemd ex-lid van het voorloopig bewind in 1848 was namelijk ter zake van hoog verraad veroordeeld, en de in 1869 door den keizer verleende amnestie had de regering op hem niet van toepassing verklaard. Emile Ollivier liet, acht dagen na zijne komst aan het bewind, Napoleon III een dekreet teekenen dat de ballingschap ook van Ledru-Rollin ophief. De moord door prins Pierre Bonaparte, 's keizers neef, op den publicist Victor Noir gepleegd, verschafte aan Ollivier, als minister van justitie, gelegenheid te toonen, in schijn althans, dat hij zonder aanzien des persoons te werk ging; de prins moordenaar werd in hechtenis genomen en moest voor een exceptionneel hoog geregtshof terecht staan. Dat de jury prins Pierre niet schuldig verklaarde en het hof hem dus vrijsprak, kon Ollivier niet (?) helpen. De ministers van justitie en van binnenlandsche zaken hadden een moeilijke taak, toen, bij gelegenheid van de volksmanifestatiën door bedoelden moord en op den dag der begrafenis van den vermoorde veroorzaakt, ernstige rustverstoring moest tegengegaan worden. De vervolging van den volksvertegenwoordiger Henri Rochefort, redakteur van het dagblad *la Marseillaise*, en een der gevaarlijkste volksopruijers, was een nieuw blijk van de standvastigheid waarmede Emile Ollivier de beginselen in praktijk bragt, welke hij thans in strijd met zijne vroegere toededaan was, maar verbitterde tevens en te regt de oppositie, waaronder zoovelen die op hem als hunnen vriend en medestander gemeend hadden altoos te kunnen rekenen, en zich nu zoo deerlijk teleurgesteld zagen. Voegde men bij dit alles de indiening van een groot aantal ontwerpen van wet, betrekking hebbende op de drukpers, op de in-trekking, tot algemeen genoeg, van de wet op de algemeene veiligheid, op het waarnemen van verschillende staatsambten door één persoon (de zoogenaamde kumulatie van posten), enz. enz., dan voorzeker moest ieder, Olliviers voorstanders zoo-

wel als zijne tegenstanders, erkennen, dat zijn kabinet niet stil zat.

In die dagen was hij dan ook de eerste man in Frankrijk, en zijn lof werd van verschillende kanten verkondigd. De verklaring, door hem afgelegd toen de ambtenaren van zijn departement hem met zijne benoeming kwamen gelukwenschen, maakte een diepen en zeer gunstigen indruk. "Ik zal," zeide hij, "mij gelukkig achten, indien eenig onbekend persoon, tot dusverre op den achtergrond geplaatst en zonder bescherming, mij worde aangewezen om zijne geschiktheid en zijn talent; hem zal ik verheffen, met uitsluiting van dengene die niets anders dan magtige beschermers voor zich zal hebben." Eenige dagen later werd in den Senaat aan de regering gevraagd: hoe ver zij dacht te gaan, wat haar programma was. Ollivier antwoordde op deze vraag, en zeide o. a.: "Het feit dat het tegenwoordig kabinet aan het bewind is, doet op zich zelf meer af dan alle verklaringen. De leden van het kabinet hebben reeds een verleden waarnaar ik verwijs. Wij hebben niet verzocht met 's lands bestuur belast te worden; men heeft ons uitgenoodigd onze denkbeelden in toepassing te brengen, en die uitnoodiging hebben wij aangenomen. De radikale partij wil de revolutie; het gouvernement neemt dien strijd aan. Wij zullen weêrstand bieden, maar nooit tot reaktie overgaan." Een der britsche dagbladen liet zich in deze bewoordingen over hem uit: "Wij hebben niets te maken met den heer Ollivier als afvallige der republiekeinsche partij, doch wel met den heer Ollivier als den vervormer van het persoonlijke bewind, als den herschepper van parlementaire instellingen, als een minister, die regering door het volk zelf, decentralisatie, hervorming van het kiesstelsel, vrede met het buitenland en vrijheid binnenslands tot de regelen voor zijn gedrag aanneemt, en dan kunnen wij gelooven, en gelooven wij ook, dat hij toegeeflijkheid en verschooning van zijne tegenstanders verdient en de hartelijke aanmoediging van allen die, zonder te letten op per-

sonen of partijen, wenschen dat de vreedzame omwenteling, welke in Frankrijk onder het heerschen van een gemengd gevoel van ongeduld en vrees is aangevangen, ten eenenmale tot stand komen en blijvende vruchten voortbrengen moge." Was deze lofspraak verdiend? Ja en neen. Is de hoop, welke men van Olliviers bewind koesterde, verwezenlijkt geworden? Ja en neen. Gelijk zoo dikwijls, heeft men ook in dit geval gezien dat, wanneer een lid der kamer minister wordt, dan de persoon verandert, bijna zouden wij zeggen, een geheel nieuw mensch ontstaat; want nooit is de menschvolksvertegenwoordiger de mensch-minister, al zijn beide één en dezelfde persoon.

Nauwelijks was het kabinet Ollivier aan het bewind en had dit zijn programma aan de kamer medegedeeld, of de oppositie, en onder deze voornamelijk de onverzoenlijken, zoo als Gambetta, Picard, Raspail enz., deed haar best om den konstitutionnelen ministers het regeren lastig te maken. En toch was het programma allezins geschikt het land te bevredigen. De verklaring, door Ollivier den 10 Januari in het Wetgevend Ligchaam afgelegd, kwam op het volgende neder: "Hij en zijne ambtgenooten zouden, nu zij raadsmanen des keizers waren geworden, blijven wat zij vóór dien tijd geweest waren; zij zouden ijverig werkzaam zijn om aan het gestelde programma te voldoen; de soeverein had hun daartoe met groote edelmoedigheid zijn vertrouwen geschonken; aan de meerderheid zouden zij dankbaar zijn voor hare ondersteuning, aan de oppositie voor hare aanmerkingen; zij zouden onmiddellijk hunne portefeuilles nederleggen, indien andere mannen de meerderheid mogten verwerven: een nationaal gouvernement moest zamengesteld worden, hetwelk zich voegde naar den zin tot vooruitgang, opdat de fransche democratie hare plannen van vooruitgang mogt zien verwezenlijken zonder verkrachting der vrijheid en zonder revolutie." Kon men meer verlangen? Ja, zeide de oppositie, en daar een gedeelte der meerderheid, de ultra-imperialistische leden, de volbloed-Bo-

napartisten, oordeelden dat er te veel gedaan werd, had het kabinet te kampen met de ongehoordste aanvallen van vrienden en van vijanden des keizerrijks. Van het regt van interpellatie en van dat van initiatief werd door de afgevaardigden een buitensporig gebruik gemaakt; talloos waren de onderwerpen, belangrijk (zoo als b. v. de romeinsche kwestie, de instelling van den jury voor de drukpers-delikten, de regeling van het lager onderwijs, de handelspolitiek, de afschaffing der doodstraf, de wijze van zamenstelling der gemeenteraden, de benoeming van maires, een nieuw kiesstelsel, enz. enz.) en onbelangrijk, waarover de ministers bijna dagelijks ophelderingen en inlichtingen moesten geven. In de meeste gevallen echter — slechts enkele uitzonderingen deden zich voor — trad het ministerie zegevierend uit den parlementairen strijd, die zeer dikwijls eindigde met het besluit tot het instellen eener zoogenaamde parlementaire enquête. Dat de meeste aanvallen tegen Ollivier persoonlijk gerigt waren, zal geen bevreemding wekken; hem toch meer dan een zijner medeleden van het kabinet moest het verwijt van afval en verraad treffen, telken keere als de revolutionnaire republikeinen hem, en niet altoos in de beleefdste vormen en met de vriendelijkste uitdrukkingen, herinnerden wie en wat hij geweest was alvorens als 's keizers eerste raadsman in het ministerie een plaats in te nemen.

De binnenlandsche moeilijkheden, waarmede de regering te kampen had, werden in niet geringe mate vermeerderd door de ernstige ongeregeldheden, waarvan de werkstaking in het fabriek-district Creuzot vergezeld ging, en die van bedenkelijke aard waren. De regering handelde bij die gelegenheid zeer krachtdadig, en hare maatregelen, waartoe het afzenden eener sterke militaire magt behoorde, werden welsprekend door Ollivier verdedigd, die o. a. deed uitkomen dat de regering besloten had niet te gedogen dat de doldriftige minderheid haren wil met geweld aan de

meerderheid der werklieden oplegde, en te zorgen dat de vrijheid van iedereen beschermd ware en bleve.

De meeste redevoeringen, door Emile Ollivier als eerste minister in het Wetgevend Ligchaam uitgesproken, zijn meesterstukken van welsprekendheid en diplomatiek talent. Het is ons niet mogelijk in dit korte levensberigt ze maar alleen op te noemen, doch wij raden ieder die belang stelt in de geschiedenis van het Frankrijk onzer dagen, welke een zoo merkwaardig hoofdstuk in de wereld-historie beslaat, bedoelde redevoeringen te lezen; de tijd hieraan besteed zal goed besteed zijn. Tot de belangrijkste behooren die over de handelstraktaten ¹, inzonderheid over dat met Engeland, welks opzegging, ofschoon door de protektionisten met warmte geëischt, de regering wist tegen te gaan.

In de eerste dagen van Februarij ontstond er een vrij hevig parijsch straatoproer door de hierboven vermelde inhechtenisneming van den volksvertegenwoordiger Rochefort — waartoe natuurlijk ingevolge magtiging van het Wetgevend Ligchaam was overgegaan; — en bij deze gelegenheid werden vierhonderd personen in hechtenis genomen, waarvan echter de meesten na preventieve gevangenis te hebben moeten verduren hunne vrijheid herkreagen, zonder voor een regtbank te zijn verschenen. Ten gevolge van deze rustverstoring werd het kabinet overladen met verwijten, en bij de opheldering welke Ollivier aan de misnoegden in de kamer gaf, kwam hij met nadruk op tegen den uitgedrukten eisch tot kamerontbinding. De houding der oppositie *quand-même*, aangevoerd door Jules Favre, Jules Ferry en andere republiekeinen, veroorzaakte een krisis, die het kabinet menigmaal in ernstig gevaar bragt; doch ofschoon men verwachtte dat, indien Napoleons ministers, en in de eerste plaats Emile Ollivier, nog langer in het Wetgevend Ligchaam zoo veel tegenwerking zouden ondervinden als zij toen reeds hadden moeten overwinnen,

¹ Zitting van 28 Januarij 1870.

een kamerontbinding wel het eenige, zij het dan maar tijdelijke redmiddel zou moeten zijn, geschiedde zij niet; de ministers sloegen er zich telken keere gelukkig door heen, aan populariteit wonnen zij echter niet. Van den anderen kant verloren de zittingen van het Wetgevend Ligchaam allengs hare waardigheid en ontaardden zij in kijfvergaderingen, wier onstuimige tooneelen tot schande van het rijk en zijne volksvertegenwoordiging strekken. Toen nu al de pogingen om het geheele kabinet te doen vallen mislukt waren, begonnen de leiders van het regtercentrum een nieuwen veldtogt, dezen keer bepaald gerigt tegen de ministers Daru en Buffet. De eerstgenoemde echter, hoofd van het departement van buitenlandsche zaken, verbeterde zijn standpunt door het antwoord dat hij in de zitting van 23 Februarij gaf op een interpellatie betreffende de binnenlandsche politiek, een antwoord, zoo afdoende, dat Ollivier, wiens voorafgegane verklaring maar een middelmatig effect had gemaakt, aan deze ondersteuning hem door zijnen ambtgenoot verstrekt de meerderheid te danken had, welke het kabinet bij de stemming erlangde die het gevolg der interpellatie was. Het scheen toen alsof het blaadje zou omkeeren; men sprak reeds van Olliviers aftreden, en zelfs daalde hij in achtung bij dengene welken hij gediend en voor wien hij zijne partij verlaten had. Weldra echter had hij het verloren terrein herwonnen. Toen de regering de officiële kandidaturen deed verdwijnen en hiermede aan de reaktionnaire partij een geduchte nederlaag berokkend had, vond het kabinet weder een krachtigen steun in de dagbladen en in de publieke opinie. Op een bed van rozen sliep het daarom niet.

In de eerste dagen van Maart kwam tusschen het regtercentrum en het linkercentrum van het Wetgevend Ligchaam een verzoening tot stand, bij welke gelegenheid markies d'Andellarre een groot diner gaf dat door de ministers werd bijgewoond. De toast door Ollivier toen uitgebragt, was als officiële taal van een van 's keizers raadsmanen tot dien tijd zelden of nooit vernomen.

“Ik drink”, begon hij, “op de bestendige en steeds inniger wordende eenheid van het linker- en het rechtercentrum, alsook op de overeenstemming van het kabinet met het eene zoowel als met het andere. Onze kracht ligt vóór alles daarin, dat wij ons bestaan niet aan het toeval of aan een gril der fortuna te danken hebben. Wij zijn het uitvloeijsel eener krachtige inspanning van het land en van den wil der kamer. Onze vrienden zijn geen hovelingen en geen vleijers; zij zijn de vrienden van voorheen, de makkers die met ons gestreden hebben. En de nieuwe vrienden, die zich bij de zoo dierbare broeders van het eerste uur geschaard hebben, zijn ons niet te gemoet gekomen om een plotseling opgaande ster te begroeten, maar om een bewijs te geven van hunne achting voor het langdurig volharden bij dezelfde beginselen en om ons te helpen de overwinning onzer zaak voor te bereiden. Is er dan wel een schooner, een heiliger taak dan de vredelievende wederopbouw der vrijheid? Dan het grondvesten eener nationale dynastie door de democratie? Wie kon, lettende op het grootsche van dit doel, weigeren aan zijne persoonlijke bezwaren, zijn misnoegen, zijn ongeduld het zwijgen op te leggen? En wie zou door eerzucht kunnen gedreven worden tot iets anders dan tot het medewerken aan deze gemeenschappelijke taak? Houdt goeden moed, mijne heeren! In het patriotische leger dat wij aanvoeren, ligt voor den eenvoudigen soldaat een gelijk aandeel in den roem als voor de veldheeren! Deze laatsten zijn bevoorregt, alléén omdat de hardste slagen hen treffen. Verleent ons ook verder uwe medewerking, en laat u niet afschrikken door de fouten welke wij begaan hebben of door die welke wij nog begaan zullen. De feilen der politieke mannen zijn als de zwarte schapeen welke door de ouden aan het noodlot geofferd werden. Slechts één verzoek hebben wij aan u: als ge ons ondersteunt, doet ons dan altoos onze misslagen, onze dwalingen kennen. En als wij nu en dan, overladen met werkzaamheden, uwe aanmerkingen met

wrevel, ongeduld, met zekere zenuwachtigheid aanhooren, laat u daardoor niet ontmoedigen, staat op uw regt en doet even als de geneesheer die, in weêrwil van de jammerkreten des lijders, de hand op de wond drukt, om het verband te leggen waarvan hij genezing verwacht. Laat ons welwillend en goed jegens en onder elkander zijn! Laat wederzijdsch vertrouwen onder ons heerschen! En trots de moeilijkheden, trots onvoorziene gevallen, ik zeg het overluid: wij zullen zegevieren!"

Met betrekking tot Rome heeft het oekumenisch koncilie aan den minister veel moeite en zorg gebaard. Nadat van de voorgenomen vertegenwoordiging van Frankrijk in die kerkvergadering niets gekomen was, ten gevolge van 's pausen bezwaren daartegen, heeft Ollivier, als waarnemend minister van buitenlandsche zaken, den 12 Mei aan markies Banneville, gezant van Frankrijk bij den Heiligen Stoel, een dépêche gezonden, waarin hij het betreurt dat de paus hardnekkig is blijven weigeren het oor te leenen aan de raadgevingen der fransche regering, die gemeend had krachtige pogingen te moeten aanwenden ter voorkoming dat buitensporige beginselen tot leerstukken zouden worden verheven. De minister had hier het oog op het dogma van 's pausen onfeilbaarheid, dat later aangenomen en afgekondigd werd juist op het oogenblik dat de fransch-pruissische oorlog uitbarstte, waardoor de aandacht minder op dit besluit der kerkvergadering gevestigd was.

Den 22 Maart was een gedenkwaardige dag voor het kabinet Ollivier. Dien dag verscheen in het *Journal Officiel* een brief van den keizer aan het hoofd van dit kabinet, waarin Napoleon III verklaarde dat het oogenblik thans geschikt was om alle hervormingen aan te nemen, die door de konstitutionnele regering van het rijk vereischt werden, ten einde paal en perk te stellen aan de onmatige begeerte naar verandering, die zich van zekere gemoeieren had meester gemaakt en de openbare meening verontzuste, daar onstandvastigheid het gevolg er van moest zijn.

“De konstitutie van 1852 had” — schreef de keizer — “voornamelijk ten doel de orde te verzekeren, maar thans is het van belang alles wat tot de wetgeving behoort op het domein der wet te doen terugkeeren.” Hij noodigde diensvolgens den grootzegelbewaarder uit een senatus-consult te ontwerpen, strekkende tot verdeeling van de wetgevende magt tusschen de twee kamers, en tot teruggave aan de natie van haar aandeel in de konstituerende magt. Ollivier had zich dus een belangrijke taak opgelegd, en zijn lang voorbereid plan, den senaat te maken tot een wetgevende eerste kamer naast de tweede, zou verwezenlijkt worden. Hij draalde dan ook niet lang met het verrigten der taak, hem door den souverain opgedragen, en weldra verscheen het ontwerp senatus-consult bestemd om het fransche staatsgezag op afdoende wijze te vervormen. In het land bragt deze maatregel over het algemeen den besten indruk te weeg; alleen de senatoren zelven, althans het meerendeel van hen, waren er niet mede in hunnen schik, en de linkerzijde moest natuurlijk hare oppositie *quand même* doen gelden. Hij zelf was er hoog mede ingenomen en de ex-republiekeïn prees zich zelven, toen hij bij het aanbieden van het ontwerp-senatus-consult aan den senaat, in zijne rede deze woorden sprak: “Plutarchus heeft gezegd dat de grootste roem, dien een mensch behalen kan, was de vrijheid te schenken als hij het gezag in handen heeft. Mijne heeren, nog weet ik niet wie in de geschiedenis dezen roem met Napoleon III deelen zal.”

Nog vóór de behandeling van dit ontwerp in den senaat gaf het reeds aanleiding tot heftige debatten in het Wetgevend Ligchaam, voornamelijk over de vraag of het senatus-consult, na te zijn vastgesteld, aan de natie ter bekrachtiging zou worden voorgelegd; met andere woorden: of men een *pebliscitum* (volksbesluit) zou vragen. Inzonderheid werd door de republiekeïnen aangemerkt, dat wanneer de keizer het regt behoudt een *pebliscitum* te vragen, hij dan de eenige konstituerende magt wordt; dat

het *pebliscitum* een werktuig van het despotismus is, een volksbesluit altoos het middel is geweest om de vrijheid aan banden te leggen en weg te nemen, de natie op te sluiten en haar onder den druk der dwingelandij alle beweging te ontnemen. Noode dwingen wij ons het welsprekende antwoord van Ollivier op deze aantijging weg te laten; krachtig verdedigde hij het te vragen *pebliscitum*, en nadrukkelijk toonde hij aan dat de natie, die de autoritaire konstitutie had bekrachtigd en goedgekeurd, ook geroepen moest worden om de liberale konstitutie goed te keuren en te bekrachtigen. "Wij zijn overtuigd", sprak hij, "dat de natie, geplaatst tusschen de reactie en de revolutie, kiezen zal wat wij haar voorstellen." Napoleon zelf was zeer gesteld op die raadpleging der natie en wilde zich niet laten bewegen tot een kompromis, krachtens hetwelk de soeverein wel het regt zou hebben een *pebliscitum* te vragen, maar dit zou doen met medewerking van zijne verantwoordelijke ministers; zulk een concessie aan het parlementaire stelsel was te veel voor Napoleon III, die, naar men beweert, zou gezegd hebben: *Je veux rester debout devant le peuple.*

Gedurende den tijd die tusschen de aanbieding van het senatusconsult en het *pebliscitum* verliep, ontstond er oneenigheid in het kabinet, en velen verwachtten toen reeds dat de dagen van het eerste parlementaire ministerie in het keizerrijk geteld zouden zijn; doch de storm liep nog al genadig af. Twee ministers kregen op hun verzoek ontslag, de heeren Buffet en Daru; in plaats van Buffet werd de heer Ségris, minister van onderwijs, tot minister van financiën benoemd, en Ollivier trad ad interim als minister van buitenlandsche zaken op, ter tijdelijke vervanging van Daru; de portefeuille van onderwijs werd voorloopig opgedragen aan den heer Maurice Richard, minister voor de schoone kunsten, zoodat het kabinet wel twee leden verloor, maar voor het oogenblik niet twee nieuwe in de plaats kreeg. Den 20 April werd de nieuwe grondwet door den senaat aangenomen met algemeene stem-

men, en eenige dagen later kregen al de stemgerechtigde Franschen een brief of proklamatie van den keizer zelve, waarbij hij hun het senatus-consult voorlegde. Op dit dokument volgde een door Ollivier opgesteld manifest der ministers aan het volk; bovendien verscheen een brief van Ollivier aan zijne kiezers in het departement du Var, insgelijks tot aanbeveling van het *pebliscitum*. Bij het lezen van dien merkwaardigen brief vraagt men zich onwillekeurig af of hij werkelijk geschreven en ondertekend is door den man, die in 1848 als kommissaris der republiek zoo ijverig is werkzaam geweest. Dat de minister-president dan ook scherp hierover werd aangevallen door de dagbladen, kon geen verbazing wekken. Met verontwaardiging bragten zij hem zijnen afval onder het oog, en verweten zij hem het beleedigen der republiek, na haar ontroouw te zijn geworden en haar verloochend te hebben. Een dier bladen ontzag zich zelfs niet — hetgeen trouwens in het Wetgevend Ligchaam reeds gebeurd was — hem toe te roepen: “Is het de republiek, mijnheer Ollivier, die uwen vader in de gevangenis sleepte en die u biddende en smeekende voor den voeten van den hr. de Morny geworden heeft om genade voor den grijsaard te vragen?”

Doch niettegenstaande zulk een fel verzet van verschillende kanten, zoo als van de linkerzijde, de democratie enz.; niettegenstaande manifestatiën en demonstratiën; niettegenstaande de inhoud van bovenvermelde keizerlijke proklamatie volgens het oordeel der tegenstanders van het *pebliscitum* het duidelijkste bewijs leverde dat hier een adder onder het gras school, en Napoleon het verloren persoonlijk gezag trachtte te herwinnen; niettegenstaande in de openbare vergaderingen, welke aan de volksstemming voorafgingen, nog de uiterste pogingen werden aangewend om aan Napoleon en Ollivier een nederlaag te berokkenen, — antwoordden den 8 Mei 1870 van de tien millioen stemgerechtigde Franschen zeven millioen *ja* op de hun door den keizer gedane vraag. De keizer en zijn eerste minister hadden de zege behaald. Die zege

was echter het begin van het einde van het kabinet van 2 Januarij.

Nog vóór de plechtige afkondiging van het *pebliscitum* werd het kabinet aangevuld, door de benoeming van den hertog de Gramont tot minister van buitenlandsche zaken en van den hr. Mège tot minister van openbaar onderwijs; en ter vervanging van den hr. de Talhouët, die nu ook ontslag nam, trad de hr. Plichon op als minister van openbare werken. Bij deze nieuwe samenstelling van het ministerie had Ollivier wel degelijk zorg te dragen, ieder er uit te weren die eventueel hem zou kunnen overvleugelen. Ollivier hield nu op minister ad interim van buitenlandsche zaken te zijn, doch nam deze betrekking kort daarna weder ad interim eenige dagen waar, gedurende de afwezigheid van den hertog de Gramont, die naar Weenen was vertrokken, om als gezant van Frankrijk zijne brieven van terugroeping aan den keizer van Oostenrijk te overhandigen.

Eenige dagen vóór de volksstemming over de nieuwe konstitutie werd Parijs in rep en roer gebracht door de inhechtenisneming van den 22-jarigen Beaury, die een moordaanslag op den keizer zou hebben moeten volbrengen. Zijne aanhouding ging vergezeld van de ontdekking van een zamenzwering tegen het leven van Napoleon III en van een komplot tegen de veiligheid van den Staat. Zeer groot was het aantal personen die als medepligtigen in hechtenis werden genomen; en Ollivier legde als minister van justitie in deze zaak een buitengewonen ijver aan den dag, die hem echter het verwijt op den hals haalde, dat hij veel verder was gegaan dan noodig ware geweest. Een rapport, door hem aan den keizer ingediend en handelende over het komplot, behoort tot Olliviers meesterstukken van stijl. Drie maanden zaten de aangehouden en in voorarrest, en dezer dagen werd hun vonnis behandeld voor een te Blois vergaderd exceptionneel hoog-geregtshof, dat de meesten vrijsprak en de overigen tot dwangarbeid, tuchthuisstraf en eenvoudige gevangenisstraf veroordeelde.

Ofschoon reeds dadelijk na het *pebliscitum* sprake was van Olliviers aftreding, gaf hij het bewijs dat hij er toen nog niet aan dacht het kabinet te verlaten. Immers, hij zette onvermoeid zijne werkzaamheden voort, en overeenkomstig zijn voorstel, toegelicht in een zeer belangrijk rapport, benoemde de keizer een kommissie tot het ontwerpen van een nieuw wetboek van strafvordering; deze taak moest de aanvang zijn eener verbetering der burgerlijke en administratieve wetten.

In lijnregten strijd met de verklaringen en verzekeringen des keizers was de wijze waarop Ollivier met de dagbladpers handelde. Zijne gestrengheid tegen haar kende paal noch perk, en bijna geen dag verliep of de regtbanken hadden uitspraak te doen in drukpersprocessen; een uitspraak, in den regel: veroordeeling tot gevangenisstraf en geldboete. De door hem ontworpen nieuwe wet op de drukpers werd na zeer langdurige debatten den 25 Mei door het Wetgevend Ligchaam aangenomen, doch niet onveranderd zoo als hij ze had voorgesteld en niettegenstaande menig goedgekeurd amendement door hem was bestreden geworden. Wanneer de senaat deze wet zal hebben bekrachtigd, dan zullen voortaan drukpersdelikten aan het oordeel van den jury onderworpen worden. De nederlagen door Ollivier bij de aanneming der drukperswet geleden, waren koren op den molen voor zijne vijanden, die weder niets onbeproefd lieten om zijnen val te bewerken: voor dezen was het echter nog twee maanden te vroeg. De oppositie tegen den *premier* nam toe ten gevolge van de aanbieding van een ontwerp van wet tot vermindering der jaarwedde van de senatoren, welk ontwerp hij *nolens volens* moest intrekken. Eene breuk, die in het Wetgevend Ligchaam tusschen de leden van het linkercentrum ontstond, droeg er toe bij de positie van Ollivier nog neteliger te maken dan zij reeds was; doch hij stond bij zijnen keizer hoog aangeschreven, en deze beschermde hem zelfs tegen menig lid van het kabinet. Van de eerste gelegenheid de beste maakte

Ollivier nu weder gebruik om de kabinetskwestie te stellen, en even als dit middel reeds verscheidene malen met goed gevolg door hem werd gebezigd, gelukte het hem ook nu. Een interpellatie van den heer Bethmont, betreffende het houden van kiezersvergaderingen vóór de verkiezingen van leden der algemeene raden (departementale vertegenwoordiging of provinciale staten), was tegen den zin der regering; Ollivier stelde de kabinetskwestie, en met algemeene stemmen werd besloten over te gaan tot de orde van den dag.

Desniettemin was in die zitting (den 4 Junij) door de heftigheid der debatten en de onstuimige incidenten het vertrouwen in de regering niet weinig geschokt geworden. Toen reeds had het kabinet van 2 Januarij gedurende een bestaan van vijf maanden tien vota van vertrouwen gevraagd; welke omstandigheid den republiekeinschen *Siècle* deed uitroepen: "Welk een ministerie!... en welk een kamer!" Inderdaad was de minister Ollivier een specialiteit hierin.

De maand Junij verliep zonder merkwaardige politieke incidenten wat Ollivier in het bijzonder betreft. Schetsten wij hier de geschiedenis van Frankrijk, of liever van het fransche parlement, wij zouden menige belangwekkende bijzonderheid te vermelden hebben; doch wij hebben de ons afgebakende grenzen reeds overschreden en willen niet al te ver gaan. Onvermeld kunnen wij echter niet laten het verzoek van drie zonen en een kleinzoon van wijlen den ex-koning Lodewijk Filips om intrekking van het besluit waarbij zij uit hun vaderland verbannen zijn. De kommissie uit het Wetgevend Ligchaam, die op het verzoek der prinsen van het huis Orleans moest adviseren, stelde, in overeenstemming met Ollivier en den keizer, voor over te gaan tot de orde van den dag, en hiermede vereenigde de kamer zich met een overgrootte meerderheid van stemmen. Indien het waar is dat, gelijk beweerd wordt, Ollivier, kort na zijne optreding als minister, aan den keizer de intrekking van het verbanningsdecreet voorgesteld had, dienen

wij hem ook op dit punt als op zoo velen van groote inconsequentie te beschuldigen.

Terwijl het Wetgevend Ligchaam zich bezig hield met de afdoening zijner laatste werkzaamheden, kwam plotseling de kwestie der spaansche troonkandidatuur opdagen. Wat wij des betreffende in de levensschets van Bismarck (op blz. 27) mededeelden, behoeven wij hier niet te herhalen. Napoleon III kon niet dulden dat een lid van het pruisische vorstenhuis koning van Spanje zou worden, en toen deze prins afstand had gedaan van de kandidatuur, omdat hij om zijnentwil Europa niet in vuur en vlam wilde zetten, stelde Napoleon met betrekking tot deze zaak meer eischen aan den koning van Pruisen, die ze niet inwilligde, zoodat Frankrijk, zich beleedigd achtende in den persoon van zijnen gezant Benedetti (zie blz. 32), aan Pruisen den oorlog verklaarde. Dit geschiedde den 15 Julij, en den 19 ontving Willem I de oorlogsverklaring, die voor iederen onbevooroordeelden en onpartijdigen beschouwer der gebeurtenissen geen anderen grond had dan Napoleons wrok over de vergrooting van Pruisens magt, aanzien en invloed na den slag bij Sadowa in 1866. Wel had Ollivier, na 8 Mei, in het Wetgevend Ligchaam zegevierend uitgeroepen: "wij hebben ook ons Sadowa, dat is het *pebliscitum!*" doch het ware Sadowa kon — en misschien mogt — hij als minister van Napoleon III niet verkroppen. Daarbij komt dat de hertog de Gramont, wiens verklaring in de kamerzitting van 6 Julij het eerste kenteeken was dat oorlog zou gevoerd worden, bekend staat als Bismarcks persoonlijke vijand, zoodat de keizer, in zijne zucht naar *revanche* over Pruisens vooruitgang, niet weinig door zijne raadsmanen versterkt en aangemoedigd werd. Rouher, ex-minister van Staat, thans senaatspresident, was een der drijvers die Napoleon het beoorlogen van Pruisen als plicht voorhielden. Ollivier had in het Wetgevend Ligchaam gezegd: "Frankrijk vraagt vrede! vrede, vrede! en daarom moet iedere gelegenheid (terug-

komst van Orleans) vermeden worden, die tot stoornis der orde aanleiding kan geven," en geen acht dagen later aarzelde hij niet mede te werken tot een oorlog, die de orde reeds allerverschrikkelijkst gestoord, een geheele omkeering in de maatschappelijke toestanden veroorzaakt, veel bloed en geld gekost heeft, en wie weet hoe veel ijselfijke rampen nog meer zal verwekken! Bovendien heeft hij juist door zijne alles behalve loyale houding, uit een moreel en politiek oogpunt, in deze zaak, vóór dat het tot een uitbarsting kwam, zich niet van een gunstige zijde doen kennen. De tegenstanders van den oorlog, waaronder Thiers een voorname plaats inneemt, vermogten niets tegen de krijgszuchtige ministers Ollivier en de Gramont, en eerstgenoemde noemde den oorlog "waartoe Pruisen Frankrijk noopt," een "onvermijdelijken oorlog!" Hij had den moed, de onbeschaamdheid, te zeggen: "Wij hebben alles gedaan om dezen oorlog te vermijden en nemen de verantwoordelijkheid er van op ons,"... en dat nog wel "*à coeur léger*." Dit verklaarde Ollivier, na een paar dagen te voren verzekerd te hebben dat het geschil over de kandidatuur van prins Leopold van Hohenzollern uit den weg geruimd, dat de vrede nooit zoo verzekerd was als thans!! Hij werkte ijverig mede aan het nemen van maatregelen door de omstandigheden dringend vereischt, om het land in staat te stellen den geduchten vijand te bestrijden. Dat die vijand werkelijk te duchten was, bleek al dadelijk uit de zege zijner wapenen. Als met een tooverslag volgden de gebeurtenissen elkander op: meer dan een millioen soldaten van beide kanten plotseling strijdvaardig; Europa in opschudding; de keizer der Franschen met zijnen zoon en zijnen minister van oorlog naar het leger; de andere ministers in de hoofdstad, met de keizerin als regentes. Onbeschrijfelijke verlegenheid ontstaat te Parijs bij het vernemen der drie overwinningen door de Pruisen, met al de Duitschers vereenigd, op de Franschen behaald, van de gevoelige nederlagen en verliezen die deze geleden hebben. Het

Wetgevend Ligchaam, welks zitting pas gesloten was, wordt buitengewoon bijeengeroepen, want de vijand is op fransch grondgebied verschenen, rukt voorwaarts, staat niet ver van Nancy, niet ver van Metz, ja bedreigt de hoofdstad, die in staat van beleg en in staat van tegenweer gesteld wordt. Keizer, keizerin, ministers, allen spreken tot de natie; huone proklamatiën verraden ontmoediging, angst, vrees; de sterke, krachtige regering toont te zijn zwak, verraadt onbekwaamheid om aan het nijpende gevaar het hoofd te bieden; het volk, vertegenwoordigd door het Wetgevend Ligchaam, overlaadt de ministers met verwijtingen en beschuldigingen; stelt hen verantwoordelijk voor dien hagchelijken toestand waarin het land is gebracht, daar zij verzekerd hebben dat alles gereed is om oorlog te voeren en te overwinnen, doch het land hierin door hen bedrogen is geworden; spreekt met schande over zijne generaals, die zich door de Pruisen hebben laten slaan, en ondervindt de noodlottige gevolgen van een geeselsel, welke het treft ten wille van één man. Geestdrift ter verdediging van den vaderlandschen bodem doet zich natuurlijk kennen, alle politieke partijen vergeten in de ure des gevaars hare twisten en vereenigen zich om het vaderland bij te staan, te redden, doch desniettemin is deze oorlog niet populair in Frankrijk, en de ongelukkige uitslag, dien de veldtocht aanvanke-lijk voor Frankrijk heeft, maakt de oppositie tegen de ministers grooter. De zitting van het Wetgevend Ligchaam op 10 Augustus 1870, onvergetelijk en misschien zonder voorbeeld in de geschiedenis, beslist over hun lot. Nadat eerst de keizer is verklaard te zijn onbekwaam als veldheer, vervolgens 's keizers afstand van den troon geëischt is, komt het kabinet aan de beurt. Een motie tot het uitbrengen van een votum van wantrouwen in de regering wordt verworpen, maar een andere motie, luidende: "de kamer, besloten een kabinet te ondersteunen dat bij magte is 's lands verdediging te organiseren, gaat over tot de orde van den dag",

wordt aangenomen niettegenstaande het verzet van Ollivier en zijne ambtgenooten. Hiermede is het doodvonnis over het kabinet geveld; op verzoek van Ollivier wordt de zitting geschorst; hij en de overige ministers raadplegen de keizerin-regentes; deze wint per telegraaf de meening in van den keizer in het hoofdkwartier; keizerin en keizer ontvangen het verzoek der ministers om ontslag, verleenen dit ontslag — en Olliviers rijk is uit. Hij zelf verkondigt zijnen val aan het Wetgevend Ligchaam en voegt er de mededeeling bij dat generaal Cousin de Montauban, graaf van Palikao, met de zamenstelling van een nieuw ministerie is belast, welke taak de nieuwe *premier* binnen eenige uren reeds had volbragt.

Al die gebeurtenissen zijn pas van gisteren; met de bloote vermelding er van kunnen wij dus volstaan; een oordeel er over en over alles wat er mede in verband staat kan de latere geschiedschrijver leveren. Ook over den oorlog weiden wij niet uit, daar slechts het schrijven van een schets van het leven en de daden van Ollivier ons was opgedragen. Met inachtneming van beknoptheid hebben wij de hoofdmomenten van dat veelbewogen leven vermeld; uit den aard der zaak moest veel, zeer veel onaangeeroerd blijven; doch het weinige dat wij onzen lezers aanbieden is genoeg om Ollivier te doen kennen als een in vele opzigten zeer bekwaam man, een uitmuntend regtsgeleerde, een onvoorzigtig staatsman, een eerzuchtig en ijdel mensch, die juist door den schijn van groote eenvoudigheid en door zich te houden als vijand van allen praal en onderscheiding, zijne gloriezucht te meer doet uitkomen, een politieke weërhaan.

Na nog slechts even aangestipt te hebben dat Ollivier door een zijner laatste handelingen zich ook kenmerkt als niet vrij van tirannie, daar hij ten strengste de tegenwoordigheid van dagbladkorrespondenten in het leger verbood, en dat hij kort vóór zijne aftreding ijverig medewerkte tot de eindelijke uitvoering

der zoogenaamde September-konventie, zoodat de fransche troepen thans reeds Rome verlaten hebben en de Kerkelijke Staat met den paus aan de hoede (?) van den koning van Italië is overgeleverd, vermelden wij nog het laatste besluit door hem als minister van justitie onderteekend: dit besluit gelast zonder vorm van proces de opheffing van twee dagbladen hem vijandig, en is gegrond op den staat van beleg waarin de hoofdstad verkeert. Een zijner eerste handelingen was insgelijks de vervolging van een dagblad.

De minister Emile Ollivier, den 7 April 1870 tot lid der Fransche Akademie gekozen, zal als ex-minister zijne plaats innemen onder de veertig onsterfelijken, want zijne wederoptreding als raadsman der kroon — wanneer er in de naaste toekomst nog een kroon in Frankrijk zal zijn — behoort, zoo al niet tot de onmogelijkheden, dan toch tot de onwaarschijnlijkheden.

KARL, BARON VON WERTHER.

Wij hebben de biografische schets van den franschen gezant bij het pruisische hof achter die van den kanselier van den Noordduitschen Bond geplaatst, en kunnen dus gevoegelijk de levensschets van den gewezen franschen minister-president door die van den pruisischen gezant bij het fransche hof doen volgen. Hoewel hij in de tegenwoordige omstandigheden weinig of niet genoemd werd, en op de verwickelingen die tot den oorlog aanleiding hebben gegeven geen invloed schijnt te hebben gehad, en er zelfs over zijne politieke loopbaan niet bijzonder veel te zeggen valt, kan hij, als de gewezen vertegenwoordiger van de eene oorlogvoerende mogendheid bij de andere, niet uit deze verzameling achterwege blijven. Karl baron von Werther werd den 30 Januarij 1809 te Koningsbergen geboren. Zijn vader was buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister van Pruissen bij het hof der Tuileriën van 1824 tot 1837. Karl werd in Frankrijk opgevoed, en verscheen op het diplomatiek tooneel als attaché bij de legatie zijns vaders; later werd hij als secretaris van legatie naar 's Gravenhage verplaatst. Dezelfde betrekking werd door hem achtereenvolgens te Londen en te Parijs (1840) vervuld. In 1842 bevorderde de koning van Pruissen hem tot gezant bij de zwitsersche regering; twee jaren later vertegenwoordigde hij het berlijnsche hof bij dat van Athene; in 1849 werd hij in denzelfden rang naar Kopenhagen verplaatst; in 1854 had hij de eer zijnen soeverein bij het hof van St. Petersburg te vertegenwoordigen, en in 1859 besloot de koning hem ook eens met de geheimen der oostenrijksche staatkunde bekend te maken, en werd hij naar

Weenen gezonden. Daar liet hij voor het eerst als diplomaat van zich spreken. Hij nam deel aan de neteligste verwickelingen tusschen Pruisen en Oostenrijk, vooral na den oorlog met Denemarken, en aan het tot stand komen van het vredesverdrag van 1864, waarvan hij een der medeonderteekenaars is. Hij zond in deze dagen vele belangrijke dépêches naar het hof te Berlijn, en na het uitbreken van den oorlog met Oostenrijk was zijne regering zoo zeer over hem te vreden, dat graaf Bismarck, toen hij den koning naar het leger vergezelde, aan den reeds teruggeroepen baron von Werther de portefeuille van buitenlandsche zaken *ad interim* overdroeg. Als zoodanig nam de gewezen gezant een groot deel aan de onderhandelingen die het vredestraktaat van Praag voorafgingen, dat hij als gemagtigde voor Pruisen onderteekende. Het verdrag met Oostenrijk, waarbij een oorlog zou worden voorkomen, werd dus door dezelfde hand onderteekend, die later het vredestraktaat na een oorlog, die door dat verdrag geboren was, met de pruisische goedkeuring voorzag. De goede diensten, door baron von Werther bewezen, werden op de schitterendste wijze erkend. In Oktober 1869 werd hij in plaats van graaf von Goltz als gezant van Pruisen en den Noordduitschen Bond naar Parijs gezonden, welke stad hij na het uitbreken van den oorlog heeft moeten verlaten. Zijn naam werd in de veelvuldige openbaar gemaakte stukken betreffende de gevoerde onderhandelingen over de troonkandidatuur van Hohenzollern en de daardoor ontstane moeilijkheden niet genoemd. Het is waarschijnlijk dat de baron na het sluiten van den vrede zijne vroegere betrekking weêr zal gaan vervullen.

BARON VON MOLTKE

HELMUTH CHARLES BERNARD BARON VON MOLTKE.

Helmuth Charles Bernard baron von Moltke, chef van den staf van het pruisische leger, is, te Gnewitz in Mecklenburg, den 26 October 1800 geboren. Hij diende eerst in het deensche leger, en ging later, in 1822, in pruisische dienst over, als tweede luitenant bij het 8te regiment infanterie. Spoedig stond hij als een officier van energie en talent aangeschreven, en om zijne groote bekwaamheden in 1832 bij den staf geplaatst, werd hij in het volgende jaar tot eersten luitenant verhoogd. In 1835, dus een in het pruisische leger zeer spoedige bevordering, volgde zijne benoeming tot kapitein. In dien rang deed hij eene reis door het Oosten, en op verzoek van sultan Mahmud kreeg hij van zijne regering verlof, het ottomanische leger te reorganiseren, en deze reorganisatie tot stand te brengen in overeenstemming met een geheel nieuwe strategische theorie, die von Moltkes naam heeft beroemd gemaakt. In genoemde betrekking nam hij deel aan de expeditie tegen Syrië in 1839, en na den veldslag bij Nesib tegen den onderkoning van Egypte, in Pruisen teruggekeerd, werd hij benoemd tot adjudant van prins Hendrik, die echter in het

volgende jaar stierf. Sedert doorliep hij geregeld alle graden bij het leger. In 1846 werd hij chef eener afdeeling van den grooten algemeenen staf, en een jaar later vinden wij hem als chef van den staf van het vierde legerkorps te Straatsburg; in 1856 klom hij op tot generaal-majoor en werd tevens adjudant van prins Frederik Willem; twee jaren later volgde zijne benoeming tot chef van den generalen staf, en in 1859 bezat het pruisische leger hem als luitenant-generaal.

Baron von Moltke is een vertegenwoordiger van het strategische systeem, dat vroeg of laat ten gevolge van het bestaan van spoorwegen en telegrafen algemeen zal worden aangenomen. Hij zelf verrigtte een groot deel der van staatswege hem opgedragen werkzaamheden voor den hamburgschen spoorweg. Zonder uit Berlijn te vertrekken, leidde hij tijdens den oorlog in 1866 de bewegingen van het geheele leger volgens zijn zorgvuldig beraamd plan. Hij zond de instruktiën waarbij de inval in Hannover en Saksen werd gelast; de volkomene omsingeling van de Oostenrijkers bij Sadowa was zijn werk, en daar was hij zelf tegenwoordig om getuige te zijn van den triumpf zijner operatiën. Later voegde hij zich bij het leger. Onder zijne persoonlijke leiding marcheerde dit, na de aaneenschakeling van overwinningen, voorwaarts naar Weenen, waar bijna onder de stadspoorten de wapenstilstand werd gesloten, kort daarna door den vrede van Praag gevolgd.

Het oorlogsplan, in 1866 door von Moltke ontworpen, is van pruisische zijde even hoog verheven, als in het buitenland, met name door de Franschen, gelaakt geworden. In Pruisen wordt thans nog beweerd dat het denkbeeld: de twee gescheiden legerkorpsen dicht voor het front des vijands tot een gemeenschappelijke hoofdhandeling te vereenigen, in de strategie allen lof verdient; de tegenstanders echter voeren aan dat de verwezenlijking van dit plan een onverdiend geluk heeft gehad en het mislukken daarvan de twee gescheiden korpsen in den ellendigsten toestand zou hebben gebracht, daar

het plan tegen alle regelen der strategie aandruischt. — Zelden dat de deskundigen het eens zijn! — waarschijnlijk ligt ook hier de waarheid in het midden.

In genoemden oorlog volgde hij de laatste togten van het leger in een rijtuig, waarin hij las en arbeide. Deed hij, in de eenvoudigst mogelijke uniform, te voet of te paard een wandeling, dan zag men duidelijk dat hij de opmerkzaamheid niet tot zich trekken, allen eerbewijzen ontgaan wilde.

Generaal von Moltke heeft ook den deenschen veldtogt medegemaakt, welks goede uitslag voornamelijk aan zijne strategische bekwaamheden te danken was. Voorts worden zijne bijdragen tot de militaire litteratuur als vraagbaken gebezigd, daar de zuiverheid van stijl en de merkwaardige, gezonde toepassing van de theorie op de praktijk ze onmisbaar maken voor ieder die met de militaire zaken bekend is. De door hem geschreven werken zijn: *De turksch-russische expeditie in Europeesch-Turkije*, en *Brieven over de gebeurtenissen in Turkije van 1835 tot 1839*. Ook werd een officieel verslag van den italiaanschen veldtogt in 1859 onder zijn toezigt uitgegeven. Het geluk, dat de pruisische wapenen thans weder begunstigt in den oorlog met Frankrijk (Augustus 1870), zal er veel toe bijdragen, den reeds in Pruisen zeer beminden generaal nog meer in de achting zijner medeburgers te doen stijgen. Ook nu heeft hij bewezen een der grootste, zoo niet de grootste, onder de strategen onzer dagen te zijn. Ten gevolge van zijne combinatiën en plannen toch is het voor Mac-Mahon ten eenenmale onmogelijk geweest zich met Bazaine te vereenigen; van de zamensmelting toch der korpsen door deze twee maarschalken aangevoerd hing voor een groot deel de uitslag van den veldtogt af, en wanneer, gelijk te verwachten is, de koning van Pruisen eerstdaags aan het hoofd der zegevierende noord- en zuid-duitsche legers zijnen intogt in Frankrijks hoofdstad zal houden, mag von Moltke zich de eer toekennen dit

merkwaardig feit te hebben bewerkt. Geen wonder dan dat, toen den 3 September 1870, nadat Napoleon III zich te Sedan na de kapitulatie dezer stad, als krijgsgevangene aan den koning van Pruisen had overgegeven, graaf von Bismarck met dit boven alle verwachting schitterende succès werd geluk gewenscht, de *premier* antwoordde: "Niet mij, maar aan den koning en aan von Moltke komt de eer toe!" Hij is een groot man, voor zijn vaderland van onberekenbaar nut. Laat ons hopen dat zijne goede diensten tot het voeren van oorlog in langen tijd niet noodig zullen zijn.

Ook op andere wijze neemt von Moltke deel aan de behandeling der staatsaangelegenheden; hij is nl. volksvertegenwoordiger; sedert 1867 heeft hij zitting als lid van den noord-duitschen Rijksdag. Dat hij daar voornamelijk spreekt wanneer militaire onderwerpen aan de orde zijn, zal voorzeker niemand verwonderen; met kalmte, wel eenigzins terughoudend maar vastberaden, bragt hij zijne adviezen uit toen een voorstel tot vermindering der legersterkte was gedaan. Toen na de oorlogsverklaring door Frankrijk (15 Julij 1870) de noord-duitsche Rijksdag bijeengeroepen werd en von Moltke zijne plaats in die vergadering innam, en zich niet verontschuldigde de zitting niet te kunnen bijwonen wegens ambtsbezigheden, droeg zijne verschijning daar ter plaatse in niet geringe mate bij tot bevestiging van 's lands vertrouwen, tot verhooging van het gevoel van zekerheid: "Moltke is klaar," werd algemeen gezegd, "want hij heeft tijd de zitting bij te wonen." En dat Moltke klaar was... is bewezen geworden.

FRANÇOIS ACHILLE BAZAINE.

De man op wien geheel Frankrijk in deze dagen (Augustus 1870) zijne hoop gevestigd hield, in de verwachting dat hij de door slechte strategie begane fouten nog zou kunnen goedmaken, is den 13 Februari 1814 te Parijs geboren. Zijne geheele familie had de militaire loopbaan gevolgd en staat met eere in de geschiedenis van Frankrijk bekend. De jonge François nam dan ook, op het voorbeeld zijner voorvaderen, na volbragte studiën aan de polytechnische school, in 1831 dienst als vrijwilliger. Na een jaar als gewoon soldaat in Frankrijk te hebben doorgebracht, teekende hij voor Algerië. Daar werd een groot veld voor den toekomstigen maarschalk geopend. In de menigvuldige gevechten die aanhoudend tusschen de fransche troepen en de oproerige inlandsche stammen geleverd werden, toonde hij zich niet alleen een moedig maar ook een intelligent krijgsman, en in den korten tijd van vier jaren bragt hij het tot den rang van luitenant. Het ridderkruis van het Legioen van Eer werd hem nog vóór zijne promotie, als belooning voor zijne zeer dappere houding in een hevig gevecht, toegekend. In 1835 werd hij ingedeeld bij het vreemdenlegioen, dat de fransche regering aan koningin Christina, regentes van Spanje, leende, om de zeer onrustige spaansche guerillas te bestrijden. De veldtogten, vermoeijende marschen, verkenningen door bergachtige streken, die Bazaine in Spanje medemaakte, en de eigenaardigheid van een guerilla-oorlog vol van plotselinge overvallen, verrassingen en onverhoedsche gevechten, waren voor hem de beste strategische school, en zijne oversten waren zoodanig voldaan, dat hij al zeer

spoedig tot kapitein bevorderd werd. Zijne kalnte, oplettendheid, bedrevenheid en vlugheid bleven niet onopgemerkt. Toen de carlistische benden ophielden Spanje te verontrusten, ging Bazaine met het korps waartoe hij behoorde naar Algerië terug. Hij nam deel aan de expeditiën tegen Milianah, Kabylië en Marokko en was overal even onverschrokken en bedaard. In 1840 werd hem een kompagnie toevertrouwd van de toen nieuw ingestelde bataillons jagers van Orleans. Vier jaren later werd hij chef van zijn bataillon en vervolgens directeur van de *bureaux arabes* in de provincie Oran, subdivisie Tlemcen. Hoewel zijne administratieve bekwaamheden hem bijzonder geschikt maakten zoodanige betrekking te vervullen, bedankte hij reeds in 1850 voor zijnen direkteurspost. Hij verkreeg daarop, daar hij reeds in 1848 tot luitenant-kolonel was bevorderd, het bevel over het 55ste regiment van linie en kort daarna over het eerste regiment van het vreemdenlegioen. De gewezen kommandant van dit korps, Mellinet, had dit legioen, waartoe gewoonlijk het uitvaagsel van het menschedom behoorde, lief gekregen en de manschap had hem als een regtvaardigen, welwillenden bevelhebber geëerd. Maar Bazaine, de weinigspreker, met zijnen doordringenden scherpen blik en zijne vreeselijke gestrengheid, kon die genegenheid niet opwekken. In 1852 kwamen alleen in het garnizoen der stad Sidi Bel Abbes, waar een gedeelte der soldaten lag over welke Bazaine bevel voerde, 52 zelfmoorden voor. Bij het uitbreken van den russischen oorlog werd Bazaine als generaal aan het hoofd gesteld van een brigade infanterie, gevormd uit de troepen die onder zijn kommando gestaan hadden. In 1854 vertrok hij naar Rusland. De wapenfeiten, door zijne brigade onder zijn kommando verrigt, waren buitengewoon. De legerberigten van de generaals Canrobert en Pélassier hebben dikwijls met grooten lof van Bazaine en zijne troepen gewaagd. Gedurende het beleg van Sebastopol gaf hij persoonlijk vele blijken van moed en van strategische kennis. In 1855 werd Bazaine

tot luitenant-generaal, en na de inneming van Sebastopol tot gouverneur van het veroverde gedeelte der vesting benoemd. Bij de bestorming vielen 175 stukken geschut en vele duizenden gevangenen in zijne handen. Na den aftogt der Russen kommandeerde hij als divisie-generaal de expeditie naar Kinburn, welke stad, na drie dagen weêrstand geboden te hebben, bemagtigd werd door de geallieerden, die door Bazaine 1420 krijgsgévangenen en 174 kanonnen in handen kregen. Toen de vrede gesloten was ging Bazaine naar Frankrijk, waar hij als inspekteur van het wapen der infanterie goede diensten bewees.

Thans zijn wij verplicht met een Duitschen schrijver te zeggen dat de schaduwzijde van Bazaines leven nadert. De Fransche keizer, die zich verbeeld had in Mexiko bij de oproerige partijen tusschen beide te moeten komen, had Bazaine daartoe gekozen, die in Juli 1862 met de eerste divisie infanterie van het expeditie-korps naar Mexiko vertrok om er rust en orde te herstellen. In December te Vera-Cruz aangekomen, nam hij dadelijk het kommandement van Jalapa op zich. Na de terugroeping van den chef der expeditie, generaal Forey, in 1863, werd hem het bevel over alle in Mexiko aanwezige Fransche troepen toevertrouwd. Den 12 Juli van dat jaar kwam hij in de hoofdstad Mexiko. De gruwelen, onder zijn beheer en op zijnen last in Mexiko bedreven, zijn bijna te verschrikkelijk om ze te kunnen gelooven. Hij verkreeg echter wat hij wenschte en waarom hij gekomen was: Juarez werd tegen het einde van het jaar 1864 naar de uiterste grenzen van zijn land teruggedreven. Den 8 Februari 1865 maakte Bazaine zich van de vesting Oajaca meester, en sedert handelde hij als ware hij dictator van Mexiko. Ter bestrijding der guerillas organiseerde hij andere banden, die als tegen-guerillas, onder bevel van den beruchten kolonel Dupin, nog meer kwaad aanrigten dan de roovers zelve. Het geheele land was een bloedbad, zoowel ten gevolge van gevechten en voortdurende schermutselingen, als door het omhalsbren-

gen van ieder die verdacht voorkwam. Het is bekend hoe de mexikaansche expeditie afiep. De Vereenigde Staten hadden een zeer bedenkelijke houding aangenomen, de toestand werd voor de Franschen alleronaangenaamst, Bazaine zelf wilde gaarne weg, de Juaristen behaalden overwinning op overwinning. Maximiliaan, de ongelukkige broeder van den keizer van Oostenrijk, was in den valstrik geloopt, door Napoleon en Bazaine gespannen, en had de mexikaansche keizerskroon aangenomen. Den 12 Juli 1864 deed Maximiliaan zijnen intogt binnen Mexiko, en met dien dag begon zijn ongeluk. Van lieverlede onttrok Frankrijk zich aan de behartiging van 's lands zaken. De wederstand van de Mexicanen, die liever geen vreemdeling op den troon zagen, werd grooter, de nederlagen der Franschen werden ernstiger, het moorden door Bazaine onder alle vormen ingevoerd was verschrikkelijk. San Luis de Potosi moest zich in 1866 aan de Juaristen overgeven; de Franschen ontruimden daarop alle steden in de nabuurschap en concentreerden zich te Vera-Cruz, het gemakkelijkste punt van waar zij konden weg komen. Bazaine verliet (12 Maart 1867) lafhartig den door Napoleon gemaakten keizer, nadat hij in eene vergadering van ministers en hooggeplaatste personen verklaard had dat het keizerrijk onmogelijk was en de voortzetting van den strijd tegen Juarez nutteloos en zonder hoop op goeden uitslag zou zijn.

Bazaines adjudant, graaf de Kératry, thans lid van het Wetgevend Ligchaam¹, heeft getracht, in de *Revue Contemporaine* van September en October 1867, zijnen gewezen chef tegen de vele beschuldigingen te verdedigen. Den 12 Maart 1867 liet Frankrijk Maximiliaan in den steek. Bazaine, die reeds in 1864 bij dekreet van 5 September tot maarschalk van Frankrijk verheven was, kwam met roem (?) beladen in zijn vaderland terug, en nam krachtens zijne waar-

¹ Sedert gisteren prefekt van politie. (Deze noot is bijgevoegd 5 September 1870).

digheid van maarschalk zitting in den senaat. Zijn vaderland bleef rustig. Als chef van het derde legerkorps had hij niet noodig handelend op te treden, evenmin als kommandant der keizerlijke garde, tot welke beide betrekkingen hij achtereenvolgens benoemd werd. De algemeene sympathie had hij in Frankrijk niet opgewekt, bepaalde antipathie bestond ook niet, zoodat zijne benoeming tot opperbevelhebber van het leger van den Rijn, na de door Mac Mahon, de Faily en Frossard geleden nederlagen bij Wörth, Forbach en Weissenburg in den onlangs uitgebroken oorlog met Pruissen, alleen daarom met eenige tevredenheid werd vernomen, omdat men wist dat het opperbevel in zijne handen beter was dan in dat van den keizer die zich met alles bemoeide. Bazaine, sedert 2 Juli 1863 grootkruis der orde van het Legioen van Eer, is een ervaren krijgsman, die door zijne langdurige militaire loopbaan en deelneming aan vele veldtogten 104 dienstjaren telt, en dus nam het fransche volk diens benoeming aan als een *fait accompli*, daar Mac Mahon na zijne nederlaag en zijnen aftogt onmogelijk daarmede had kunnen worden belast. Of zijn gedrag in Mexiko zoodanige eer verdiend heeft, laten wij aan de beoordeeling van anderen over.

De pruisische prins Frederik Karel en generaal Steinmetz zijn Bazaine echter te slim en te magtig geweest. In vier achtereenvolgende slagen, bij Borny, Mars-Latour, Pont-à-Mousson en Rezonville, werd Bazaine verdreven uit de stellingen, die hij voor Metz had ingenomen, met het doel zich na een eventuele nederlaag der Pruissen, of zonder te leveren veldslag, met de overblijfselen der andere legers en de nieuw aangekomen troepen te vereenigen. Het gebeurde echter anders. Bazaine is met zijn leger geslagen, en zijne trouwelooze handelwijze tegenover Maximiliaan wordt voor Metz gestraft. Een uitval, pas eenige dagen geleden door hem gedaan, berokkende hem zware verliezen, zonder dat hij er iets bij won; de kapitulatie van Metz is elk

oogenblik te verwachten. Wij zullen de gebeurtenissen niet vooruitloopen, doch meenen gerust de meening te mogen uitspreken, dat ofschoon Bazaines *prestige* in Frankrijk, hetwelk nooit groot was, gedurende den veldtog thans door Frankrijk tegen Pruisen ondernomen niet bijzonder is gestegen, hij desnietteenstaande misschien geroepen is om weldra in de fransche republiek, wier afkondiging voor de deur staat en er feitelijk reeds is, een zeer groote rol te vervullen.

ALBRECHT THEODOR EMIL VON ROON.

Pruissens minister van oorlog, die zich, terwijl wij dit schrijven (Augustus 1870), in het hoofdkwartier van den Koning van Pruisen in Frankrijk bevindt, is geboren 30 April 1803, en had een vader die hem opzettelijk tot zijn negende jaar van alle onderwijs verstoken liet. In 1816 werd Albrecht, die na den dood zijns vaders de schade aan opvoeding en kennis had ingehaald, als kadet toegelaten, om na vijfjarige studie in Januari 1821 als officier bij het leger te worden benoemd. Pruisen was rustig, oorlogen werden niet gevoerd; desniettemin was er voor den jeugdigen krijgsman gelegenheid genoeg om zich theoretisch te bekwamen. Van 1824 tot 1827 volgde hij geregeld de lessen op de militaire school, om daardoor meer wetenschappelijke en gelijktijdig strategische kennis op te doen. In 1829 werd hij als leeraar naar de kadettenschool te Berlijn gezonden. Zijne zeer grondige kennis der geografie deed hem in dit vak zekere vermaardheid verwerven. In navolging van zijnen beroemden meester K. Ritter, vervaardigde hij een *Lehrbuch für Erd-, Völker- und Staatenkunde*, dat in een groot aantal exemplaren door Duitschland verspreid en tweemaal herdrukt werd. De eerste druk van dit hoogst belangrijk werk verscheen in 1832. Twee jaren later zag het licht von Roons handboek voor scholieren, *Anfangsgründe der Erdkunde*, dat als een appendix tot het eerste kan worden beschouwd. Von Roon lag destijds met zijn regiment te Minden. Dit regiment werd gedurende den nederlandsch-belgischen oorlog gevoegd bij het observatiekorps, dat op de pruisische grenzen gelegerd was en

onder kommando van generaal von Müffling stond. Von Roon werd toen bij het hoofdkwartier gedetacheerd. Na den val van Antwerpen trok hij met zijn regiment naar Minden terug.

Dat van zijne bekwaamheden door zijne regering partij getrokken werd, bleek uit zijne plaatsing bij het topografisch bureau in 1833. Zijne bedrevenheid in de landmeetkunde en in alles wat op de krijgswetenschap van toepassing is deed de aandacht zijner superieuren op hem vestigen, zoodat hij reeds in 1835 aan den algemeenen staf werd verbonden, en een jaar later den kapiteinsrang kreeg. Niettegenstaande hij dus aan de algemeene school voor krijgswetenschappen voorlezingen over aardrijkskunde en taktiek hield, en als examinerator bij de militaire kommissie tot het afnemen van examina werkzaam was, vond von Roon toch nog tijd om in 1837 eene *Militärische Länderbeschreibung von Europa* uit te geven, als elfde deel van een toen in Duitschland uitkomende *Handbibliothek*. Toen de burgeroorlog in Spanje woedde, schreef hij de eerste aflevering van een werkje: *Die iberische Halbinsel, vom Standpunkt des Militärs*. Bij deze eerste aflevering bleef het echter, want het werk is later nooit meer verschenen.

Na zwaar ziek te zijn geweest, kwam hij in 1842 als majoor bij den staf van het zevende legerkorps; doch hij werd een jaar later weder naar Berlijn gezonden, om zijne voorlezingen te hervatten. Prins Frederik Karel, broeder van den tegenwoordigen koning van Pruisen, en thans opperbevelhebber van het duitse centrum-leger in Frankrijk, ontving zijne eerste militaire opvoeding van von Roon. Aardrijkskunde en taktiek werden dezen prins door den lateren minister van oorlog zijns broeders onderwezen. De prins deed onder leiding van den bekwamen meester reizen door Zwitserland, Italië, Frankrijk en België, en zelfs toen de prins zijne akademische studiën te Bonn volbragt was von Roon zijn militaire begeleider. In Mei 1848 werd von Roon chef

van den staf van het achtste legerkorps. In den politieken toestand destijds was de stelling van dit korps in de Rijnstreken zeer moeilijk; doch hij toonde het vertrouwen waard te zijn dat men in hem gesteld had. Als chef van den staf bij generaal von Hirschfeld, nam hij in 1849 aan den veldtocht in Baden deel. In 1850 benoemde men hem tot kommandant van het 33ste regiment infanterie, dat eerst in Thorn, later in Koningsbergen garnizoen hield, en sedert 1851 in Keulen ligt. In 1856 werd hem het kommando over de twintigste brigadeinfanterie in Posen opgedragen, doch nog in hetzelfde jaar werd hij tot generaal-majoor benoemd en in 1858 tot kommandant van de 14de divisie, te Dusseldorf, bevorderd.

Von Roon had een bepaalde studie van legerorganisatie en mobilisering van groote strijdkrachten gemaakt, en dusdoende in het pruisische militaire systeem belangrijke gebreken ontdekt. Hij had zijne gedachten laten gaan over eene verbetering van den toestand, en zij leidden hem tot het ontwerpen van een geheel nieuw plan. Zijne eerste reorganisatie, toen nog op het papier, gold de infanterie. In 1858 stelde hij eene memorie hierover aan den prins-regent ter hand, en in eene brochure maakte hij zijne plannen openbaar. Toen in 1859, tijdens den italiaanschen oorlog, het pruisische leger gemobiliseerd werd, had von Roon gelegenheid op nieuw de leemten in de zamenstelling en het beheer gade te slaan, met zoo gunstig gevolg, dat hij, dadelijk na het sluiten van den vrede te Villafranca en het naar huis zenden der pruisische soldaten, naar Berlijn geroepen werd, om zijn oordeel te kennen te geven over het plan tot legerorganisatie, dat door den minister van oorlog, op den grondslag door von Roon daartoe geleverd, was ontworpen. Hij nam na afloop van het onderzoek deel aan de beraadslagingen der kommissie van enquête, en het was hem gegund zelf geroepen te worden de in zijn brein gerijpte maatregelen tot uitvoering te brengen.

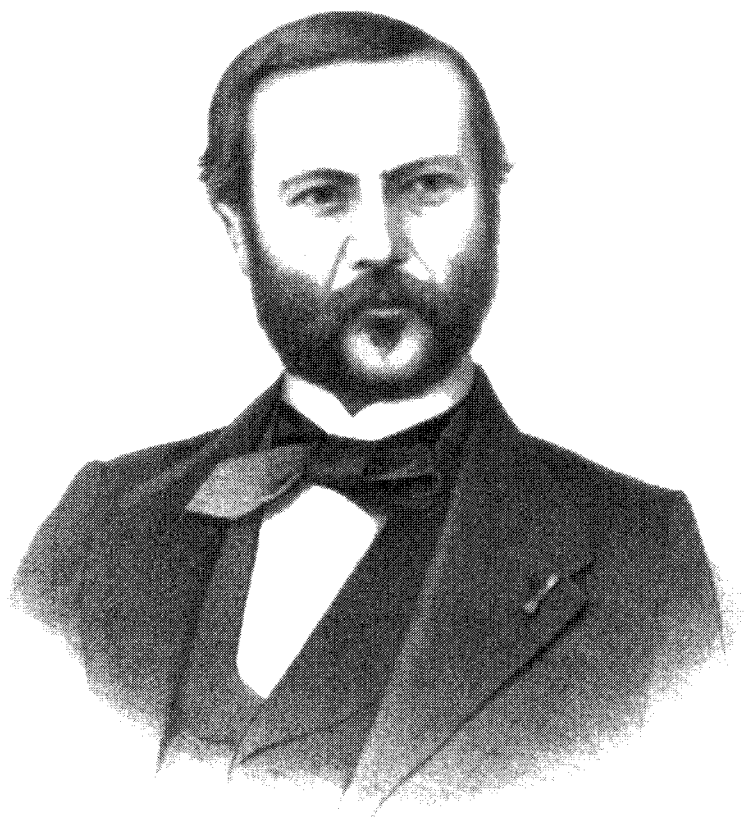
Na in Mei 1859 tot luitenant-generaal te zijn bevorderd, werd hem den 5 December van datzelfde jaar de portefeuille van oorlog opgedragen. Als minister van oorlog, en eenigen tijd later gelijktijdig ook minister van marine, heeft hij, gesteund door Bismarck, alles aangewend om zijn beginsel *das Volk in Waffen* verwezenlijkt te zien. Alle Pruisen zijn soldaten. Ieder is op eenen-twintigjarigen leeftijd verplicht koning en vaderland te dienen, zonder dat het hem vergund is een ander in zijne plaats te stellen. De werkelijke dienstdtijd is drie jaren, doch zelden zijn de miliciens in vredestand langer dan twee jaren onder de wapenen. Alleen zij die in staat zijn op achttienjarigen leeftijd een examen af te leggen, waarbij van hunne intellektuele bekwaamheden voldoende blijken worden gegeven, kunnen als eenjarige vrijwilligers dienst nemen, mits dat zij ook hunne uitrusting bekostigen. Daarentegen wordt hun het voorregt gegeven, buiten de kazerne te mogen wonen; en de dienst is zoo ingerigt dat de studiën kunnen worden voortgezet. Verstand dus, niet geld, ontwikkeling, niet vermogen, geeft aan den burger aanspraak op zekere bevorregting als militair. Eenige zoons van weduwen, of jongelieden die in bijzondere gevallen verkeerden, kunnen worden vrijgesteld, doch moeten de groote herfst-manoeuvres bijwonen. De dienstdtijd van iederen Pruis is: drie jaren effectief, twee jaren bij de reserve en vijf jaren bij de landweer. De eenjarige vrijwilligers zijn na volbragten dienstdtijd officieren bij de landweer. Alles wat niet meer tot de landweer behoort, kan in grooten nood als landstorm worden opgeroepen. Officieren worden gevormd aan daartoe ingerigte akademien, en uit onderofficieren die door studie en vlijt willen opklimmen. De promotie van onderofficieren tot hoogerden rang is in het pruisische leger niet zeldzaam, doch om de daartoe vereischte bekwaamheden te erlangen moet men voor moeilijke studie niet terugdeinzen en een groote wilskracht bezitten.

In verband met deze regeling der pruisische dienstdpligtigheid

staat een volmaakte leger-organisatie. Alles is geregeld en in orde; tot in de kleinste kleinigheden worden zelfs de geringste deelen van het groote geheel bestierd, en alleen daardoor is het mogelijk geweest datgene op militair gebied te doen wat Pruiszen gedaan heeft. Von Roon zag zijne plannen eerst na lang werken door de natie goedkeuren. Na veel oppositie in het huis der afgevaardigden werd zijn organisatie-plan goedgekeurd, doch vijf jaren achtereen het daartoe noodige geld geweigerd. Maar wat niet gegeven werd — werd genomen, en in 1864 beoorloogde Pruiszen Denemarken, in 1866 verwierf het roem door den zevendaagschen veldtocht tegen Oostenrijk. De spoed, de vlugheid, de snelheid der bewegingen, als ware het in een oogwenk door het pruisische leger in deze oorlogen gedaan, de als met een tooverslag verkregen mobilisatie, het plotseling bezetten van de later ingelijfde landen: — dit alles was het gevolg van een welopgevoed *Volk in Waffen* en van de samenwerking van twee groote mannen, een regelaar en een strategist, zooals weinig landen in Europa ze bezitten. Von Roon en von Moltke (zie blz. 67), de een door zijne organisatie, en de ander door zijne strategische plannen, voerden per telegraaf het bevel over een leger van honderdduizenden mannen, en zaten bedaard te Berlijn, terwijl de opgegeven marschen gedaan, de voorgeschreven indeelingen gemaakt, de aangeduide stellingen bezet, kortom alle orders stipt uitgevoerd werden. Geen wonder dus, dat daar waar bij zooveel theorie ook het praktische in zulke goede handen is, in den thans uitgebroken oorlog het geluk der wapenen aan de zijde is der Pruiszen en der met hen verbonden duitche Staten, die, op enkele uitzonderingen na, het militaire stelsel van Pruiszen hebben aangenomen. De geheele Noordduitche Bond bezit de pruisische legerorganisatie, en als één man is alles opgestaan, om van de superieure regeling tegenover den vijand gebruik te maken.

Wij zullen hier niet over den oorlog uitwijden. Beide, von

Roon en von Moltke, hebben tot dus verre weder het grootste succès van hunne plannen. Als politicus heeft de militair von Roon niet veel van zich doen spreken, de tot hem gerigte interpellatiën in de pruisische kamers of in den noord-duitschen rijksdag beantwoordde hij altijd kalm en op parlementaire wijze. Hij heeft een vast karakter, sterke wilskracht en een zeldzamen geest van doordrijving: eigenschappen allezins geschikt om hem te doen zijn een ambtgenoot van graaf Bismarck. Hoewel men hem bij den eersten aanblik voor norsch zou houden, is hij integendeel vriendelijk en voorkomend in gezelschap. Von Roon is op het juiste tijdstip geboren, en op het juiste tijdstip minister geworden. Bij staatsmannen als von Bismarck, behooren militairen als von Roon.

J. HENRY DUNANT

HET ROODE KRUIS.

J. HENRY DUNANT.

Henry Dunant mag niet in de rij der “mannen van beteekenis” ontbreken. Hij heeft den eersten stoot gegeven tot, hij is de grondlegger van het Rode Kruis. Door zijne bemoeijingen is die philanthropische instelling in de wereld gekomen, en zeer zeker verdient hij dat wij zijn portret opnemen in denzelfden bundel waar de gelaatstrekken van zoo vele andere beroemde mannen zijn teruggegeven; ja wij vinden het eigenaardig, om daar, waar de beeldtenissen staan van hen die oorlog en verwoesting verspreiden, en wier beroep het is te doden of door onnoodige oorzaken den dood te roepen, het portret te plaatsen van hem die alles heeft aangewend, om de verschrikkelijke gevolgen van laakbare politiek en verkeerd geplaatste eerzucht zoo veel mogelijk te lenigen. Dunant is een echte filantroop. Hij had niets met den veldtogt in Italië te maken, toen Frankrijk het noodig oordeelde, in 1859, de Oostenrijkers van het italiaansche grondgebied te verdrijven. Hij was toen een welgesteld burger van Genève, die, door omstandigheden geheel vreemd aan den veldslag, juist op 24 Juni 1859 zich te Castiglione bevond, toen de slag van Solferino dicht bij zijne verblijfplaats werd geleverd. Hij was getuige van dien hardnekkigen strijd. En het aanschouwen van die menschenlagting noodzaakte hem, — ja, “noodzaakte” is hier het rechte woord — geheel belangloos en door zuivere menschenliefde gedreven, zoo veel hij kon te doen om zoo mogelijk de ijselijke verschikkingen, de vele gruwelijkheden van den oorlog te verminderen, en vooral de goede

en dadelijke behandeling van gewonden op een slagveld te bevorderen.

Na den slag van Solferino hield hij zich dadelijk met de verzorging van gekwetsten te Castiglione en in de ambulances te Brescia en Milaan bezig. Al de ellende die hij gezien had, deed hem de vraag opperen: "Waarom bestaan er geene maatschappijen, die zich ten doel stellen de zieken en gewonden van vriend en vijand te helpen en te verzorgen?" Deze vraag eens gedaan, het waarom niet gevonden, en de noodzakelijkheid toch zoo voor de hand, deed hem besluiten een *Souvenir de Solferino* te schrijven, een werk dat bij geheel de beschaafde wereld welkom was, in alle talen werd overgebracht, en vooral aan de hoven en bij hooggeplaatste personen welverdienden bijval vond. Eenige volzinnen uit dit boek kunnen genoegzaam aantonen van hoe veel vreeselijks Dunant getuige is geweest. Bij de beschrijving van de bestorming der hoogten van Solferino en Cavriana zegt Dunant:

"Iedere heuvel, iedere hoogte, iedere rotstop is het tooneel van verwoede gevechten, terwijl de laagten met dooden worden gevuld. Oostenrijkers en gealliëerden vertreden elkander en houwen elkander neder over bebloede lijken, hakken elkander in de pan, rijden elkander met de sabel en de bajonet meêdoogenloos den buik open; het is eene slagting, eene worsteling tusschen woedende en bloeddorstige dieren; de gekwetsten verdedigen zich nog tot hunnen laatsten snik, en hij, die geene wapenen meer heeft, bedient zich van tanden en vuisten om zijnen vijand te vernielen. Verder op eene dergelijke worsteling, nog vreeselijker gemaakt door de aankomst van eenige eskadrons; de paarden vliegen in galop voorbij en vertreden met hunne met ijzer beslagen hoeven dooden en stervenden; dezen armen gekwetste trappen zij eene kaak af, genen verbrijzelen zij het hoofd; een ander, die nog het leven had kunnen behouden, verpletteren zij de ribben. Te midden van het gehinnik der paarden hoort men kreten van woede, gebrul van pijn en wanhoop. Doch dit is nog niet

alles: achter de kavalerie komt de artillerie aangerend, zich een weg banende door de lijken en gewonden, waarmede de grond als bezaaid is. Nu spatten de hersenen in het rond, worden de beenderen vergruisd, de aarde van bloed doorweekt en de vlakke met trillende ledematen bedekt."

En op een andere plaats leest men in het aangehaalde boek:

"Op den 25sten bescheen de zon een der verschrikkelijkste tooneelen, die de verbeelding kunnen treffen. De ongelukkige gekwetsten, die men den ganschen dag verzamelt, zien er bleek, lijkkleurig, wezenloos uit. Eenigen hebben een verwilderden blik en hooren niet wat men tot hen zegt; toch verlost de uitputting hen niet van het gevoel hummer pijn. Anderen zijn rusteloos en gejaagd door zenuwschokken en stuiptrekkingen; nog anderen met gapende wonden, waarbij ontsteking is gekomen, zijn als waanzinnig van pijn, en smeeken dat men hen in eens afmake. Er zijn rampzaligen, door kogel of schroot geveld, wier beenen of armen bovendien gebroken zijn door de wielen van het geschut, dat over hen heen is gegaan. Wie dit onafzienbaar tooneel van den strijd des vorigen daags doorloopt, treft hij elke schrede, te midden van weêrgalooze verwarring, onbeschrijfelijke wanhoop en ellenden zonder tal. En dit alles wordt nog verergerd door den dorst; want het water is naauwelijks toereikend voor de gekwetsten. De lombardische boeren stroopen het slagveld af en rukken het schoeisel van de gezwollen voeten der lijken, terwijl anderen onder die bleeke aangezigten de gelaatstrekken van een vriend gretig trachten te herkennen. Het gelukt hun, onder anderen, den jeugdigen prins von Isemburg van onder een berg van lijken te voorschijn te halen; hij leefde nog, doch spoedig moest zijne familie den rouw over hem aannemen."

Dunant verhaalt verder hoe hij alles heeft aangewend om het lijden van de ongelukkigen te verzachten, hoe hij linnen, sponzen, citroenen en tabak uit de omliggende steden liet halen, en,

met de vrouwen van Castiglione en eenige door nieuwsgierigheid naar het slagveld gelokte reizigers, de gekwetsten vrijwillig ging verplegen. Het tafereel, door Dunant in zijn werk beschreven, hing hij aan de europesche hoven, in nog treffender kleuren, op. De pers nam kennis van het plan niet alleen, maar spande al hare krachten in om de meest mogelijke bekendheid te geven aan het philanthropisch doel dat de hr. Dunant zich had gesteld. Nadat Europa eenige jaren lang voortdurend over het menschlievende plan had gesproken en geschreven, werd de zaak in September 1863 door het te Berlijn vergaderde kongres voor statistiek, en door de geneefsche *Société d'utilité publique* in bescherming genomen.

Het gevolg daarvan was, dat met behulp van de alles overwinnende en doordrijvende bemoeijingen van den hr. Dunant in October 1863 een kongres te Genève werd geopend, waaraan gedelegeerden van zeventien europesche Staten deelnamen, om te voorzien in de leemten van de geneeskundige dienst bij het leger. Afgevaardigden niet alleen van de regeringen, maar van liefdadige instellingen en philanthropische orden waren tegenwoordig. De hr. Gustave Moynies was president, en de kampioen der menschelijkheid, Henry Dunant, sekretaris. ¹ Het gevolg van

¹ Een ijverig deel aan de werkzaamheden, zoowel te Genève als te Berlijn, werd genomen door onzen geachten landgenoot dr. J. H. C. Basting, thans eerste officier van gezondheid tweede klasse bij het bureau van den inspekteur der geneeskundige dienst bij de landmagt, als vertegenwoordiger der nederlandsche regering. In Basting vond Dunant een medearbeider zoo als hij dien moest hebben, wilde hij zijne schoone plannen tot verwezenlijking zien komen. De heer Basting, bezield met dezelfde liefde voor de edele taak welke Dunant zich had opgelegd, voortvarend in het ontwerpen en uitvoeren van maatregelen, even ervaren theoretikus als bekwaam praktikus, bezat bovendien een groot voordeel dat Dunant mist: de begaafdheid zich in verscheidene talen te kunnen uitdrukken, en behalve de groote diensten door den nederlandschen officier van gezondheid aan den geneefschen burger bewezen, om een inter-

deze konferentie was dat de afgevaardigden huiswaarts keerden met de zekerheid de beste resultaten te zullen verkrijgen van een europeesch verbond tot verpleging van gewonden in oorlogstijd.

De konferentie zelve wendde zich en tot de regeringen en tot de volken. De grondslagen voor een vrije organisatie van vrijwillige ziekenverpleging werden openbaar gemaakt, en de regeringen uitgenoodigd, het stichten van vereenigingen met dat doel te bevorderen en in de hand te werken. In December 1863 vormden zich reeds comités door geheel Europa, om op de te Genève besproken grondslagen vereenigingen op te rigten die een internationaal karakter zouden dragen. De militaire orden uit vroegeren tijd stonden dadelijk gereed de behulpzame hand te bieden, en om met een schrijver te spreken, "van de Oostzee tot de Middellandsche Zee vormden zich deze permanente legioenen van het leger der menschlievendheid."

In Pruisen, Frankrijk, Spanje, België, Oostenrijk, Mecklenburg, Nederland, Wurtemberg, Italië en Zweden werden al dadelijk de handen aan het werk geslagen en voorloopige maatregelen genomen, om in geval van nood te kunnen optreden, en wat hier een hoofdvereischte was, het groote publiek van de zaak kennis te doen dragen. Bij ons in Nederland waren het generaal Knoop en dr. Basting¹ die het eerst het Roode Kruis bij hunne landgenooten populair hebben gemaakt.

nationale instelling in het leven te roepen, die onzer eeuw tot lof en eer strekt, was de hulp, welke Basting als tolk — om de zaak doodeenvoudig bij haren waren naam te noemen — aan Dunant in de vergadering verleende, voor hem van onschatbare waarde, trouwens door hem erkend.

¹ Dr. Basting heeft Dunants werk over Solferino in het Nederlandsch vertaald, en met een naschrift verrijkt; zija arbeid zag in 1863 het licht bij den uitgever M. J. Visser te 's Gravenhage. Ook bestaat over het Roode Kruis een voortreffelijk geschrift van prof. Bosscha, dat wij belangstellenden zeer kunnen aanbevelen.

In 1864 werd de tweede zitting van gevolmagtigden te Genève gehouden, ter bespreking van de op voorstel van Zwitserland ontworpen regeling, om de filanthropische beweging internationaal te doen zijn. Het ontwerp werd aangenomen. Dunant zelf zegt in zijn werk *Solferino* het volgende over de verwezenlijking van zijn plan: "Tot zamenstelling van de door mij bedoelde hoofd-kommissiën heeft men slechts behoefte aan de eenvoudige medewerking van enkele, eervol bekende mannen, die tot dat werk volharding genoeg bezitten. Veel zelfopoffering zou van hen, in den beginne althans, nog niet behoeven te worden gevraagd. Deze menschevrienden zouden een soort van kader moeten trachten op te rigten, een soort van état-major, zamengesteld uit een klein getal edele burgers. Zulke kaders zouden in tijd van vrede in zekeren zin werkeloos moeten blijven, maar toch altijd gereed om bij de eerste behoefte aan hulp in werking te treden. Dusdanige hoofd-kommissiën, in de verschillende landen gevestigd, ofschoon van elkander geheel onafhankelijk, zouden in tijd van oorlog wel middelen vinden om elkander broederlijk te verstaan en gemeenschappelijk te handelen." Zoo sprak Dunant in 1863. De verwezenlijking van zijn denkbeeld, dat middel om elkander broederlijk te verstaan, is het Roode Kruis, een zinnebeeldig teeken van een door bloed gekleurd geloof. Dat was de stichter en de stichting van het Roode Kruis. ¹

En zullen wij nu nog hier vermelden hoe de Vereeniging werkt? In weinige woorden is het gezegd: de natiën zijn overeengekomen onderling hare gewonden te verplegen; voorts is bepaald dat behalve

¹ De oorlog die thans gevoerd wordt tusschen Frankrijk en Pruisen geeft helaas! aan het Roode Kruis ruimschoots gelegenheid om te toonen waartoe het in staat is. Nederland neemt hierbij een zeer eervolle plaats in, en de ondersteuning, die onze landgenooten aan het Roode Kruis schenken, verdient een bijzonder loffelijke vermelding, met betuiging van erkentelijkheid in naam der menschheid.

de gewone militaire sanitaire dienst, alle ambulances of inrigtingen tot ziekenverpleging, vrouwen en mannen als verpleegsters en verplegers, doctoren op en bij de slagvelden zullen worden toegelaten, om overal, waar het noodig is, hulp te verleenen en lufenis te brengen, en dat ieder die tot de Vereeniging het Roode Kruis behoort of de bereiking van haar doel helpt bevorderen, door de regeringen der oorlogvoerende zoowel als der onzijdige Staten in bescherming wordt genomen.

Helaas! het is nog noodig.

Helaas! het Roode Kruis is geen onding. De laatste oorlogen hebben duidelijk doen zien, wat het Roode Kruis, mits ondersteund door de algemeene hulp, kan verrigten. Hoevelen zijn er niet gespaard van een anders wissen dood! Hoe velen zijn er niet verpleegd, die anders levend zouden zijn begraven! In 1866 in Duitschland, en thans in 1870 in Frankrijk, redt het Roode Kruis, de verpersoonlijkte menschlievendheid der negentiende eeuw, aan duizenden en duizenden het leven, laaft de ongelukkige strijders voor een beginsel of voor een inbreuk op de etikette waarmede zij niets te maken hebben, of helpt den armen stervende, die den laatsten adem gaat uitblazen, omdat de politiek het wil. Foei! de oorlog; — maar nu het eens zoo is, leve het Roode Kruis! Heil aan den ontwerper, heil aan den stichter, heil aan Henry Dunant. Zijn initiatief heeft Europa eene instelling bezorgd waarop tijdgenoot en nageslacht met bewondering moeten neêrzien. Geen soldaat die op het slagveld gewond ligt, en van een spoedig aangesnelde ziekenverpleger een dronk water of een verfrisschend stuk ijs erlangt, vergete dat zijn weldoener in de eerste plaats is de te weinig bekende geneefsche burger J. Henry Dunant.

HIPPOLYTE COUSIN DE MONTAUBAN, GRAAF VAN PALIKAO.

Waren de "mannen van beteekenis", wier levensschetsen wij thans onzen lezers aanbieden, alleen dezulken, die inderdaad van beteekenis, dat wil zeggen, om den wille van hen zelve van grooten invloed op hunnen tijd zijn geweest en nog zijn, zeer zeker hun aantal zou niet groot wezen. Maar groot genoeg is het aantal van die staatslieden en van die invloedrijke mannen, welke, hoewel niet de uitstekendsten en het best berekend voor hunne taak, door toeval of door de omstandigheden een groote rol in de geschiedenis van hun land spelen.

Onder hen is, volgens onze meening, ook Frankrijks pas afgetreden minister van oorlog, de laatste steun van de zinkende napoleontische dynastie, een man, die in gewone omstandigheden waarschijnlijk ten grave zou zijn gedaald zonder eene vermaardheid te hebben verkregen, die nog lang geene celebrité heeten mag, al geeft het toeval hem ook recht eene plaats te eischen onder zoovele waarlijk groote mannen, wier leven wij schetsen.

Niet, dat wij graaf Palikao groote bekwaamheden ontzeggen, maar onzes inziens is het meer *qualitate qua*, dan wel om zijne persoonlijke waarde, dat hij thans zulk een gewigt in de schaal heeft gelegd (zijn bewind van nog geen maand is reeds uit). Als minister en wel als de voornaamste minister van Frankrijk in een tijdvak van de grootste belangrijkheid, verdient hij wel, hoe kortstondig hij ook geschitterd hebbe, eens nader beschouwd te worden, hoewel juist wegens die kortstondige beteekenis de berigten betreffende zijnen levensloop niet altijd even zeker en te vertrouwen zijn.

Van de jeugd van generaal Cousin de Montauban valt zeer weinig te zeggen; naar men beweert zou hij die zeer avontuurlijk

doorgebragt hebben. Duitschers (doch deze zijn thans partijdige beoordeelaars) verzekeren dat zijn vader een scherprogter was; anderen beweren dat hij een bastaard zou zijn van koning Lodewijk Filips: eene bewering, die al heel weinig overeenkomt met de gehechtheid, waarmede graaf de Palikao het bonapartismus aanging. Zoo vertelt men ook, dat hij in het jaar 1829 directeur van een troep tooneelspelers was, en hem een paar jaar later door Lodewijk Filips een officiersplaats bij het fransche leger werd gegeven. Zooveel is zeker dat, in het besluit houdende zijne officiersbenoeming, hij als "de vroegere columbiaansche officier Hippolyte Cousin, bijgenaamd Montauban" vermeld staat. Hieruit mag men opmaken, dat Cousin in de herhaalde oorlogen van de zuid-amerikaansche republieken eene leerschool had, waar hij zijne latere groote energie en dapperheid opdeed. Hij is geboren 24 Junij 1796, en is dus thans in zijn 75ste jaar.

Dit ten minste kan men ter eere van de Montauban zeggen, dat zijne militaire loopbaan rijk is aan dappere en heldhaftige daden. In Afrika, waar bijna alle generaals van het tweede keizerrijk zich vormden, blonk hij zeer uit; geen wonder dan ook dat hij een spoedig avancement maakte. Den 4 September 1836 werd hij tot eskadronschef der spahis benoemd en reeds den 7 Mei 1843 was hij luitenant-kolonel. In dien tijd vallen vele roemrijke feiten en veldtogten tegen de Arabieren van Algerië; maar verreweg het belangrijkste is de gevangenneming van Abdel-Kader, welke emir in December 1847 in de provincie Oran aan Cousin in handen viel, toen deze het 2de regiment chasseurs d'Afrique kommandeerde. Geen regiment in geheel het afrikaansche leger had zulk een naam van dapperheid, als dat van Montauban, maar ook geen was zoo ruw en zoo woest.

Een groot gebrek daarentegen schijnt de Montauban te hebben; nl. zijn omgang met zijne soldaten en zijne medegeneraals is van dien aard, dat alle, genegenheid moet uitsterven;

want hoe dapper en roemvol hij in Afrika en later waar ook oorloogde, bij het leger bleef hij steeds zeer impopulair; ja zelfs eens (in 1859) weigerden de generaals met hem tegen Oostenrijk te velde te trekken, en Napoleon moest toen aan hun verlangen toegeven. De haat tegen hem werd ook nog vermeerderd door den despotischen geest, die al zijne daden kenmerkte en hem vele vijanden berokkende.

Doch laten wij de gebeurtenissen niet vooruitloopen. Onder Lodewijk Filips had de Montauban nog geen groote magt; eerst toen de republiek uitgeroepen was, was zijn tijd gekomen. Al dadelijk verklaarde de Montauban zich als warm voorstander van het huis Bonaparte; hij beroemde er zich op, dat hij aan den aanslag van prins Lodewijk Napoleon op Boulogne in 1840 had deelgenomen, en daarom naar Afrika als het ware verbannen was geworden. Onzeker is het of hij reeds toen zijn bonapartismus toonde; in alle geval is het niet ligt aan te nemen, dat iemand, die aan eene zamenzwering tegen de bestaande regering had deelgenomen en wiens medepligtigheid bewezen was, tot straf daarvoor naar een oorlogstooneel zou gezonden zijn, waar zijn naam beroemd moest worden, en dat zoo iemand drie jaren later tot luitenant-kolonel zou zijn bevorderd. Trouwens hetgeen wij hierboven zeiden, dat hij in 1836 eskadronschef der spahis was, doet het als bijna zeker voorkomen dat hij reeds toen in Afrika was.

Wat hiervan ook zijn moge, de woelingen van de Montauban in het belang van Lodewijk Napoleon waren zoo blijkbaar, dat generaal Pélisier, destijds opperbevelhebber van het fransche leger in Afrika, hem op last van generaal Cavaignac in hechtenis nam; het was nog te vroeg. Iets later kwam een bevel uit Parijs, om kolonel de Montauban te ontslaan; doch zoo zeer was de toestand in weinige dagen veranderd, dat toen het berigt van zijn ontslag in Afrika ontvangen werd, Lodewijk Napoleon reeds president der republiek was (December 1848). Natuurlijk bleef de Montauban

nu kolonel; hij had zelfs nog zich in avancement te verheugen en verkreeg in die dagen door het vermogen van zijne vrouw, dat bijna geheel in gronden bestond, welke hij door zijn regiment liet bebouwen, groote winsten, zoodat die tijd zeker een van de meest aangename gedeelten van zijnen levensloop is.

Weldra werd de Montauban tot nieuwe werkzaamheid geroepen. Den 21 September 1851 tot brigade-generaal benoemd, was hij het volgende jaar het hoofd eener expeditie tegen de Beni-Seuassen, een uralischen stam, bij welks onderwerping hij van groote talenten blijken gaf. In weinige weken was de vijand ten eenenmale bedwongen, en zijne soldaten wisten wel wie hun aanvoerder was; in dien veldtocht toch en van die troepen werd het eerst de kreet "vive l'Empereur!" vernomen. Eenige maanden later was de wensch dier krijgslieden vervuld: Lodewijk Napoleon was keizer Napoleon geworden. En niet te vergeefs hadden die soldaten hunne gehechtheid aan het huis Bonaparte betoond, niet te vergeefs had de Montauban jaren lang propaganda gemaakt; sedert dien tijd tot nu stond hij in blakende gunst bij den keizer. En al was hij geen maarschalk, en al was hij, zoo als wij hierboven reeds zeiden, niet populair genoeg om zich op de eene of andere wijze te kunnen doen gelden, hij werd toch zeer begunstigd. In 1855 (28 December) werd hij generaal der te Constantine gelegerde divisie, na reeds divisie-generaal ad interim geweest te zijn. Kort daarop keerde hij naar Frankrijk terug, waar de 21ste divisie, wier middelpunt de stad Limoges is, hem tot bevelhebber kreeg.

Doch de grootste eer, hem door zijnen keizerlijken begunstiger toegedacht, verwierf hij in den beruchten opium-oorlog tegen China, waarin de twee, volgens haar eigen beweren, beschaafde natien der wereld, Engeland en Frankrijk, gruwelijke schanddaden lieten plegen te midden van een door binnenlandsche onlusten geteisterd volk, zelfs al was de openstelling van China voor

Europeanen er het gevolg van. De expeditie bestond voor een ongeveer gelijk deel uit engelsche en fransche troepen, en met hoeveel najver en met welk een kwalijk begrepen gevoel van nationale eer er gestreden werd blijkt reeds voldoende uit het feit, dat de fransche generaal verlangde dat men wachten zou tot dat er evenredigheid in het aantal der strijdkrachten zou gekomen zijn, dewijl er toevallig meer engelsche dan fransche troepen bij het begin van den krijg in de wateren van China aanwezig waren. Van daar dat, ofschoon het ultimatum der geallieerden aan Zijne Hemelsche Majesteit reeds den 6 Mei 1860 overhandigd was, eerst in Julij een aanvang werd gemaakt met de operatiën. Cousin de Montauban was de bevelhebber der fransche troepen, en door dien oorlog verkreeg hij den naam van graaf van Palikao; want nadat den 20 Augustus de forten van Takoe, aan den mond van de rivier Pei-ho, geforceerd waren, en toen de troepen in de golf van Petchuli waren geland, werd den 21 September de bloedige slag bij Pa-li-kao geleverd, waar de chinesche generaal Sangko-lin-sin de nederlaag leed. Deze veldslag was de tweede in dien oorlog; de eerste was die bij Tschunghiuvan, 18 September, waar 25,000 Tartaren werden uiteengejaagd. Het was eene schitterende overwinning van 12,000 Europeanen (meer troepen hadden de gouvernementen niet willen uitzenden, om de buitengewoon hooge uitgaven, die aan een oorlog, zoo ver van huis gevoerd, verbonden waren) over een twee tot driemaal sterkeren vijand. Doch even als in Afrika handelde de Montauban ook hier: tallooze wreedheden werden tegen de arme Chinezen bedreven; het winterpaleis des keizers werd in de asch gelegd, en toen eindelijk den 12 October Peking kapituleerde, was er groot gevaar voor het leger de wraak te moeten ondervinden van een 3,000,000 zielen sterke bevolking, al had zij zich ook overgegeven. Lord Elgin en de hr. Gros haastten zich dan ook zoo spoedig mogelijk den vrede te sluiten, die, zoo als bekend is,

onder den naam van "vrede van Tien-tsin", de basis werd van alle latere verdragen met China, door andere mogendheden gesloten.

Dat de Montauban zich ook tegenover de Engelschen niet weinig despotisch gedragen heeft, is hoogst waarschijnlijk; de Engelschen ten minste beklagden zich zeer over hem en over de fransche soldaten; in het algemeen was er weinig overeenstemming tusschen de twee deelen van het geallieerde leger. De regering van Frankrijk achtte daarom eene wederlegging noodzakelijk en publiceerde een brief van den opperbevelhebber, waarin hij ten sterkste opkomt tegen de verdachtmaking, die het fransche leger van de zijde der engelsche dagbladders, vooral der legerkorrespondenten, te verduren had. Deze brief van de Montauban is te vinden in den *Moniteur universel*, toen nog het officiële blad, van 21 December 1860.

Het spreekt van zelf, dat de Montauban bij zijnen terugkeer in Frankrijk zeer gevierd werd. De keizer benoemde zijnen gunsteling den 4 Maart van het volgende jaar tot senator, en zette, hoewel niet zonder protest van vele leden van het Wetgevend Ligchaam, het door, dat aan den graaf van Palikao (dezen titel kreeg hij den 22 Januarij 1862) eene dotatie werd geschonken. En sedert dien tijd is de naam de Montauban geheel overvleugeld door 's mans grafelijken titel, volgens de belagchelijke gewoonte van het tweede keizerrijk, om in navolging van Napoleon I, maar met minder reden dan deze, een nieuwen en der napoleonische dynastie getrouwen adel te scheppen.

Palikao heeft sedert zijne benoeming tot graaf tot 1870 zeer weinig van zich doen hooren; behalve dat een reeds lang door hem verwacht avancement, zijne benoeming tot hoofd van een legerkorps (het vierde, waarvan het depôt te Lyon was), hem den 22 Januarij 1865 te beurt viel. In het begin van den tegenwoordigen oorlog zou hem, naar men zegt, een kommando zijn toevertrouwd geworden, ingeval zijne kollegaas zich maar met hem hadden kun-

nen verstaan, maar zijne impopulariteit zou een beletsel geweest zijn.

Zoo had dan deze in een militair werkzaam leven vergrijpsde oorlogsman reeds zijn 74sten jaar bereikt, zonder eenige belangrijke, veelomvattende daad (met uitzondering van de chinesche expeditie als ge wilt) te hebben verrigt, toen hij onverwachts en als in een oogwenk tot eene treurige vermaardheid geroepen werd. Den 10 Augustus 1870 stortte het kabinet Ollivier, dat van eene onmogelijke vereeniging van heerschzucht der Bonapartes en "met orde gepaarde vrijheid", der konstitutionele monarchie eigen, had gedroomd, — dat, misschien zonder dat Ollivier het zelf wist, dien onheilvollen strijd tusschen twee groote natiën heeft veroorzaakt, — dat kabinet stortte ineen. Het ministerie voelde zich niet opgewassen tegen de zware taak, Frankrijk van de Pruisen te bevrijden, daar algemeen aan zijn slecht beleid de nederlaag bij Spicheren, en vooral die bij Wörth werd toegeschreven. De motie van orde, door Duvernois voorgesteld: "de kamer, besloten een kabinet te ondersteunen, dat in staat is de verdediging van het land te organiseren, gaat over tot den orde van den dag," werd met groote meerderheid aangenomen. Weinige oogenblikken daarna verklaarde Ollivier dat het ministerie, ten gevolge van de aanneming dezer motie, zijn ontslag nam, en dat de keizerin-regentes graaf Palikao met de vorming van een nieuw kabinet had belast. Zou hij in staat zijn 's lands verdediging te organiseren, gelijk de motie van orde aan het ministerie tot taak stelde? Zooveel is zeker, dat de gelukte poging van Duvernois het bestaan des keizerrijks vier weken verlengd heeft, want reeds toen was er kans dat de republiek zou uitgeroepen worden.

Graaf Palikao aanvaardde dadelijk zijne moeilijke tweeledige taak: Frankrijk te redden en de dynastie te bewaren. Waarlijk, wat het bonapartisme van den nieuwen minister van oorlog aangaat, niemand sprong eerder voor het keizerrijk in de bres dan Napoleons trouwste dienaar. Hij, wiens soldaten het eerst "vive

l'Empereur!" geroepen hadden, was bestemd, de laatste te zijn, die deze woorden zoo niet sprak, dan toch in overeenstemming er mede handelde. De benoeming van zijne ambtgenooten, leden van het kabinet, deed reeds spoedig aan de fransche natie zien met wien zij te doen had; bijna allen trouwe aanhangers van den keizer: een Clément Duvernois, een Grandperret, een Jérôme David; kortom, het was duidelijk dat een soort van diktatuur alle vijanden van het keizerrijk moest in bedwang houden, en daartoe was Palikao juist de geschiktste man.

Wanneer wij nagaan wat Palikao gedurende zijn kortstondig bewind gedaan heeft, is het misschien voornamelijk aan zijne bemoeijingen toe te schrijven dat de vorming van nieuwe legers en de aanvulling van dat van Mac-Mahon konden geschieden. Eerst later kan men hierover meer weten, maar voor zoo ver thans met zekerheid bekend is, valt er niet zeer op te roemen. Trochu wordt eerst dan tot generaal benoemd, wanneer de angst der dynastie ten gevolge van den bloedigen driedaagschen slag bij Metz eene koncessie aan het volk vordert; de burgers, die Parijs zullen moeten verdedigen, krijgen geen wapenen; maar vooral laakbaar is het stelselmatig verdraaijen der waarheid tegenover de natie, en alleen in het belang der dynastie, aan welke Palikao zich geheel had toegewijd. Waarlijk, hij had gelijk, toen hij bij zijn eerste optreden in het Wetgevend Ligchaam zich verontschuldigde, dat hij zich niet zeer verstaanbaar kon maken, daar een kogel, drie jaren geleden in zijne borst doorgedrongen, zijne stem belemmerde. Inderdaad, niemand verstond hem ook, en wij kunnen het alleen aan de patriotische hoop der Franschen toeschrijven, dat men zulke onbeschaamde logens gedoogde, als Palikao dag op dag in het Wetgevend Ligchaam verkondigde. De slag bij Metz was een "gunstig geslaagde operatie van Bazaine"; toen deze generaal ingesloten werd, heette het: dat hij een groot plan had en dat de gemeenschap met Parijs geheel open was. *Last, not*

lcast, is onder zijn bestuur een der treurigste handelingen te vermelden, nl. de uitzetting der Duitschers te Parijs.

Alleen bij den laatsten slag, waarna Mac-Mahon met den keizer bij Sédan tot kapitulatie gedwongen werd, heeft Palikao het belang van het land boven dat der dynastie gesteld. De keizer had gewild dat Mac-Mahon uit Châlons naar Parijs zou trekken, om zijne gemalin te beschermen, die, naar hij vreesde, bij eventuele nadering der Pruiszen, in groot gevaar zou zijn; maar hoewel de keizerin er ook op aandrong, ondersteunde Palikao den maarschalk, die Bazaine te hulp wilde komen. Naar men zegt, zouden echter door het over en weder telegraferen van Mac-Mahon naar Parijs en omgekeerd, wel 24 uren oponthoud aan het ontzettingsleger zijn veroorzaakt.

Eindelijk komt de val van Palikao. Den 4 September is hij, zonder ontslagen te zijn, geen minister meer. Napoleon is gevangen; de Republiek in Parijs. Te vergeefs beproeft Palikao, vóór dat het beslissende oogenblik der uitroeping is aangebroken, tijd te winnen door voor te stellen de benoeming van eene commissie van vijf leden, die de defensie zullen organiseren, en waarbij hij zelf als luitenant-generaal zal werkzaam zijn; het is al mooi genoeg, dat gelijktijdig met dit voorstel een ander van Jules Favre, strekkende tot vervallenverklaring van den keizer en van zijne dynastie, urgent wordt verklaard. Doch tot de behandeling kwam het niet. De republiek voorkwam het.

Waarheen heeft Palikao zich gewend? Volgens sommigen zou hij te Brussel zijn aangekomen, volgens anderen zou hij zijn kommandement te Lyon weder aanvaardden. Het is te hopen, en wanneer de revolutie zoo kalm voortgaat als zij begonnen is, te verwachten, dat het volk van Parijs zijnen haat tegen al wat Napoleon is niet op zoodanige wijze uite, dat zij den grijzen generaal, die toch dit niet verdiend heeft, het leven moge kosten.

MAC - MAHON.

MARIE EDME PATRICE MAURICE GRAAF VAN MAC-MAHON, HERTOG VAN MAGENTA.

Niet dikwijls zijn in de jaarboeken der oorlogen de verdiensten van een veldheer én door vriend én door vijand op zoo eenstemmige wijze erkend, als de buitengewone bekwaamheden van maarschalk Mac-Mahon. Hoewel hij twee maal door de Pruisen geslagen werd, en in den laatsten strijd, zelf gewond, het kommando aan een ander moest overdragen, die in de treurige noodzakelijkheid kwam zich, met zijn geheele leger, te moeten overgeven, toch heeft ieder eerbied voor den flinken krijgsman, en algemeen wordt zijn gedrag geroemd. Nu zelfs de Franschen hunne generaals van traagheid, onbekwaamheid en lafhartigheid hebben beschuldigd, ware het niet onmogelijk geweest dat men ook op hem, die als opperbevelhebber van een legerkorps de bewegingen leidde, een deel van den blaam zou hebben doen rusten. Maar neen; men heeft hem beklagd, omdat hij door zijne ondergeschikten niet naar behooren is ondersteund, en zelfs na den verloren slag bij Sedan kwam uit geen enkelen mond een verwijt tegen den maarschalk, die thans op 62jarigen leeftijd als gewond kriegsgevangene verpleegd wordt. — Mac-Mahon is geboren te Sully bij Autun, 13 Julij 1808. Zijne ouders behoorden tot

een iersch geslacht, of waren geboren Ieren. Men beweert dat zij afstamden van iersche emigranten, die na den val der Stuarts naar Frankrijk de wijk hadden genomen; anderen meenen dat Mac-Mahons vader behoord heeft tot het iersche legioen, in 1803 door Napoleon I gevormd. Dit legioen, door den beroemden martelaar voor de iersche zaak, Robert Emmett, Napoleon Bonaparte aangeboden, met verzoek, om, als wederdienst, van het engelsche juk te worden vrijgemaakt, werd naar Frankrijk gezonden, doch deed nooit iets om Ierland te bevrijden. De eerste konsul der fransche republiek gebruikte die krijgslieden waar hij wilde, en op den brief van Emmett, toen er van het vormen van het legioen sprake was, liet hij het volgende antwoord geven:

“De eerste konsul heeft met zeer veel aandacht de memorie doorgelezen, hem door monsieur Emmett gezonden. Hij wenscht dat de vereenigde Ieren ten volle overtuigd mogen wezen van zijn voornemen om de onafhankelijkheid van Ierland te verzekeren, en een volkomene en genoegzame bescherming te verleenen aan allen die aan de expeditie zullen deelnemen en zich bij de fransche legers zullen voegen. De fransche regering kan geene proklamatie uitvaardigen, vóór dat hare legers op iersch grondgebied geland zijn. Maar de generaal die de expeditie zal kommanderen zal voorzien worden van verzegelde orders, waarin de eerste konsul verklaart dat hij geen vrede zal maken met Engeland zonder Ierlands onafhankelijkheid als voorwaarde te stellen, alléén echter in het geval dat het leger door een aanzienlijk getal Ieren zal zijn vermeerderd. Ierland zal in alle opzigten behandeld worden als Amerika gedurende den laatsten oorlog. Ieder die met het fransche leger sloop gaat, dat voor deze expeditie zal worden uitgezonden, wordt beschouwd als Franschman; indien hij gevangen genomen en niet als krijgsgevangene aangemerkt mogt worden, zal met engelsche gevangenen op gelijke wijze worden gehandeld. Ieder korps in naam van de vereenigde Ieren gevormd, zal als deel van

het fransche leger aangemerkt worden. Indien de expeditie niet mogt gelukken, en de Ieren verplicht mogten zijn naar Frankrijk terug te keeren, zal de fransche regering zeker aantal iersche brigades op voet van oorlog houden. De eerste konsul wenscht de zamenstelling van een comité van Ieren, en hij ziet er niets onbehoorlijks in, dat dit comité proklamatiën uitvaardige en aan de Ieren den stand van zake verklare. Deze proklamatiën zullen in den *Argus* en andere dagbladen van Europa worden opgenomen om de Ieren in hunne gedragslijn voor te lichten. Indien het comité een verhaal wenscht op te stellen van de daden van onderdrukking door Engeland op Ierland gepleegd, zal zoodanig verhaal in den *Moniteur* worden opgenomen."

Napoleon hield zijn woord niet. De Ieren stierven voor Frankrijk, maar de Franschen deden niets voor Ierland, hetgeen echter niet belette dat de uit een iersch geslacht gesproten Mac-Mahon — trouwens zijn naam duidt genoeg aan dat hij uit het groene Erin stamt — Frankrijk trouw en dapper dient. Zijn vader was pair van Frankrijk en een intieme vriend van Karel X geweest. Het laatst uitgekomen fransche werk waarin over tijdgenooten gehandeld wordt, geeft de iersche afstamming als de ware.¹ Of hij zich daarop veel laat voorstaan gelooven wij niet, want men verhaalt dat, toen eens eene deputatie uit Dublin, na zijne overwinning bij Magenta, hem een eeresabel kwam aanbieden, hij de heeren zeer koel ontving en zeer sterk deed uitkomen dat hij volbloed-Franschman was.

De toekomstige oorlogsheld werd, als knaap, vreemd genoeg,

¹ *Das Vaterland*, een te Weenen verschijnend dagblad, herinnerde dezer dagen, dat 6 Mei 1758 aan de neder-oostenrijksche stenden werd kennis gegeven, dat kolonel Mac-Mahon in den ridderstand was verheven geworden; en voegde er bij dat het dokument des betreffende ter griffie van den neder-oostenrijkschen landdag wordt bewaard. Zou deze kolonel tot de familie van den franschen maarschalk behoord hebben?

door zijne ouders tot den geestelijken stand bestemd. Hij schijnt echter weinig lust gehad te hebben met het getijboek onder den arm paternosters te prevelen, of in den biechtstoel de vertrouwde van alle mogelijke misdrijven te zijn. Hij wenschte een militaire opvoeding te genieten. Met dit doel bezocht hij de kweekschool te Versailles, en ging in 1825 naar die te St.-Cyr. Daar muntte hij uit door helder begrip, en toonde veel aanleg voor strategische bekwaamheden. In 1830 tot tweeden luitenant benoemd, werd hij dadelijk toegevoegd aan den algemeenen staf, en nam deel aan de in dit jaar gezonden expeditie naar Algerië. Uit Afrika teruggekeerd, waar hij zich bij den staf had onderscheiden, trok hij met het fransche leger naar België, en woonde als adjudant van generaal Achard het beleg van Antwerpen in 1832 bij. In het laatst van het volgende jaar werd Mac-Mahon tot kapitein bevorderd en naar Algerië teruggezonden. Van 1833 tot 1855, dus twee-en-twintig jaren, was Mac-Mahon in militaire betrekking in de fransche koloniën. De voortdurende mouterij van de oproerige stammen, de onophoudelijke oorlogen met de inlanders, en de militaire diktatuur door Frankrijk in Algerië uitgeoefend, maakten een groot leger en goede legerhoofden noodzakelijk.

Toen in 1837 de stad Constantine door de Franschen bestormd, en na de hardnekkige afrikaansche verdediging genomen werd, kreeg Mac-Mahon, die als adjudant van generaal Damremont aan de zijde van zijnen chef streed, een kwetsuur. Een wond is voor iederen officier in zoo verre gelukkig, dat de gewonde op rangverhooging staat kan maken. Mac-Mahon werd tot eskadronschef bevorderd en diende in 1840 onder Changarnier, later den republikeinschen generaal, die in 1848 het bevel voerde over de nationale garde te Parijs, door Napoleon III werd afgezet, en eerst thans weder in 1870 van zich heeft doen hooren, door zijnen degen het vaderland aan te bieden. Changarnier, die door

geheel Frankrijk zeer bemind wordt, bevindt zich waarschijnlijk thans te Metz, bij de troepen van Bazaine (zie blz. 73), zonder vooreerst veel kans te hebben er uit te kunnen komen.

Mac-Mahon, tot de infanterie overgegaan, kreeg in 1840 het bevel over het tiende bataillon jagers te voet, een nieuw opgerigt korps dat bijna geheel uit inwoners van de stad Orleans bestond. Hij kweet zich, hoewel niet altijd in gevechten, maar ook in rustige tijden door administratie en beheer, steeds zoo zeer van zijnen pligt, dat bevordering hem voortdurend hooger en hooger op de militaire ladder deed stijgen. In 1842 werd hij tot luitenant-kolonel van het vreemden-legioen bevorderd. Dit legioen, een zamenraapsel van het uitvaagsel van alle natiën, stond onder het opperbevel van Bazaine, en de toen vier-en-dertigjarige kolonel toonde zich ten volle berekend voor de hem opgelegde taak, om onder een zoo groote massa bestanddeelen van alle natiën en godsdiensten, onder zoo vele lieden uit het gepeupel van alle wereldstreken eenheid en tucht te onderhouden. Mac-Mahon die, hoewel niet zoo onverbiddelijk gestreng als Bazaine, zich toch op waardige wijze, overal waar hij dit noodig oordeelde, wist te doen gelden, was bij zijne soldaten meer bemind dan de opperbevelhebber, en over het algemeen kon Mac-Mahon met zijne troepen meer doen en meer van hen gedaan krijgen dan de hoogere officieren. Na drie jaren lang deze moeilijke post te hebben waargenomen, zag hij zich het kommandement van het 41ste linie-regiment toevertrouwd; tevens werd hij tot kolonel bevorderd. In deze betrekking, waar hij op geheel andere wijze moest werkzaam zijn dan bij de ruwe en woeste karakters van het vreemden-legioen, bleef hij tot het jaar 1843. De republiek, of liever de nationale vergadering, bevorderde hem tot brigade-generaal ter beschikking van den gouverneur-generaal van Algerië, die hem met het beheer en de administratie van het distrikt Tlemcen belastte, waardoor Mac-Mahon, in zekeren zin als assistent-gouverneur, gelijktijdig de burgerlijke en militaire administratie in handen had. De pre-

sident der fransche republiek, Lodewijk Napoleon Bonaparte, benoemde kort vóór dat hij Napoleon III keizer der Franschen werd, nl. 6 Juli 1852, Mac-Mahon tot divisie-generaal. Deze bevordering had hij te danken aan een tweede gelukkig geslaagde expeditie naar de in opstand verkeerende provincie Constantine, welke expeditie onder zijn bevel werd uitgevoerd en het meest gewenschte resultaat opleverde. Als divisie-generaal had hij ook het oppergezag over militaire ambtenaren in de koloniën, en als zoodanig wist hij zich te doen gelden. Wat Napoleon als president gedaan had, vergat hij als keizer niet. Achtereenvolgens werd Mac-Mahon in 1853 en 1855 tot groot-officier en grootkruis der orde van het Legioen van Eer benoemd. Het ridder- en het officierskruis had hij van Lodewijk Filips, het kommandeurskruis van de Republiek gekregen.

In April 1853 werd Mac-Mahon naar Parijs geroepen. Zijne belangrijke expeditiën in de binnenlanden van Algerië waren bekend; men wist hoe goed strategist hij was, en hoeveel achting en liefde de onder zijne bevelen staande troepen hem toedroegen. Men had hem dus zeer wijselijk gekozen om deel uit te maken van de expeditie naar de Krim, waartoe, ten gevolge van den met Rusland uitgebroken oorlog, besloten was geworden. Engeland had zich aan Frankrijks zijde geschaard, om met Turkije Ruslands veroveringszucht in het Oosten te keer te gaan en voor de handhaving der integriteit van de Donau-vorstendommen te waken. Als divisie-generaal stond Mac-Mahon onder de bevelen van maarschalk Bosquet. Bij de bestorming van Sebastopol op 8 September 1855, werd aan Mac-Mahon de vereerende, maar moeilijke en gevaarlijke taak opgedragen den Malakoff te bestormen en de werken op dezen rotstoren te vernielen, die als de sleutels der sterke vesting werden aangemerkt. Men zegt dat hij in weinige uren, met zijne dappere troepen, door den moed van hunnen kommandant in geestdrift geraakt, de hoogten bestormde, en met het vaste besluit stand te houden of te sneven, zich zoo lang tegen de wanho-

pige aanvallen der Russen verdedigde, tot dat de vijand op het laatst begon in te zien dat bij zooveel stoutmoedigheid en onverzaagdheid tegenweer nutteloos zou zijn. De Russen trokken terug en Mac-Mahon behield met zijne sterk gehavende divisie het terrein. Na deze gelukkige heldenfeiten bleef Mac-Mahon eenigen tijd bevelhebber van een regiment der reservetroepen. Napoleon III beloonde hem voor de aan het vaderland bewezen diensten met de benoeming tot lid van den Senaat, een eer die toen slechts aan weinig militairen¹ in Frankrijk te beurt viel.

Reeds in 1857 streed Mac-Mahon weder in Algerië bij de expeditie van maarschalk Randon tegen de Kabylen. Hij onderscheidde zich ook hier door de vlugheid waarmede hij die oproerige Afrikanen uit hunne meest verschanste schuilhoeken dreef. Nadat de expeditie naar Frankrijk was teruggekeerd bleef Mac-Mahon in Algerië, waar hij het opperbevel over de geheele koloniale militaire magt zoowel te land als ter zee kreeg. Men zegt, — wij durven voor de zekerheid niet instaan, daar niet alle door ons gebruikte bronnen van het feit melding maken, — dat hij toen twist kreeg met prins Napoleon, die destijds minister van koloniën was en decentralisatie als het beste middel van beheer wenschte aangewend te zien. De prins had toen zijn ontslag aangeboden, dat niet aangenomen werd, maar Mac-Mahon werd naar Frankrijk geroepen, dit is zeker, en nam tijdens den oorlog met Italië in 1859 het bevel over het tweede legerkorps op zich. Nadat hij bij Turbigo den linkeroever van de Ticino was overgetrokken en daar zijne stellingen had gehandhaafd, versloeg hij de oostenrijksche legers bij Magenta (4 Juni 1859), en werd op het slagveld door den keizer tot hertog van Magenta en maarschalk van Frankrijk verheven; eene onderscheiding, die hem toekwam en overal in

¹ De maarschalken van Frankrijk waren echter, onder het keizerrijk *per se* senatoren.

Frankrijk goedkeuring verwierf. Bij den slag van Magenta wierp Mac-Mahon zich op zijne eigene verantwoordelijkheid in de flank des vijands, zonder daartoe de bevelen van het hoofdkwartier te hebben ontvangen. Had hij dit niet gedaan, dan zouden de oostenrijksche strijdkrachten, die op verscheidene punten verzameld waren, zich vóór het leveren van den slag hebben kunnen vereenigen. Mac-Mahon verijdelde dit, de oostenrijksche nederlaag was daarvan het gevolg, en zijne belooning welverdiend. In den slag bij Solferino kommandeerde Mac-Mahon uit het dorp Cabrana zijn korps.

Na den slag bleef de maarschalk in Frankrijk, doch hij werd in 1861 weder met de vereerende zending belast, het fransche gouvernement bij de krooning van den koning van Pruisen¹ te Berlijn te vertegenwoordigen. Na zijnen terugkeer kreeg hij, ter vervanging van maarschalk Camrobert, den 14 October 1862, het bevel over de derde divisie. Bij dekreet van 1 September 1864 werd Mac-Mahon, na den dood van generaal Pélissier, tot gouverneur-generaal van Algerië benoemd, eene kolonie, waar hij twintig achtereenvolgende jaren had doorgebracht en welke hij sedert nogmaals had bezocht en grondig kende. De keuze kon dus alleen op hem vallen; hij was de aangewezen persoon.

Mac-Mahon vaardigde na zijne aankomst in de kolonie eene proklamatie uit, houdende mededeeling van de door hem vorgenommen hervormingen en van de wijze van regering die hij dacht te volgen. Het nieuwe systeem, dat tot doel had een arabisch rijk te scheppen, werd met veel energie ingevoerd, doch zonder veel succes. De fransche of liever europesche kolonisatie kwam al minder en minder vooruit, en in plaats dat Algerië door een groot aantal immigranten zou worden overstroomd, gebeurde het tegendeel, want velen emigreerden uit de kolonie naar Amerika.

¹ Weinig dacht hij toen, dat hij en de keizer, die hem afgevaardigd had, in September 1870 de krijgsgevangenen van dezen koning zouden zijn!

Tegen het einde van 1868 vertrokken geheele karavanen naar Brazilië, alwaar door de regering aan die lieden zeer groote voordeelen voor het landbouwbedrijf, veeteelt en akkerbouw, werden toegezegd, die hun in Algerië waren geweigerd. In de afrikaansche steden heerschte het persoonlijk gezag in al zijne kracht, en de dagbladen waren er aan eene censuur onderworpen, gelijk aan die in Frankrijk, ja soms nog strenger.

Onder het beheer van Mac-Mahon had de kolonie de groote ramp van een hongersnood te doorstaan; de inlanders werden daardoor tot groote ellende gebracht, en de verschrikkelijke uitersten van het kannibalenleven waren niet zeldzaam. De honger deed zich in zoodanige mate gevoelen, dat er weeshuizen moesten worden gebouwd voor de kinderen dergenen die onder de ijselijkste folteringën waren bezweken. Men deed in het moederland veel om het leed der kolonie te verzachten. Mac-Mahon zond ellenlange rapporten, wier inhoud hartverscheurend was. In alle oorden van Frankrijk werden inschrijvingen geopend, buitengewone kredieten werden toegestaan, maar ook de publieke opinie was ontwaakt. Het fransche volk, daarin voorgegaan door den bisschop van Algiers, den heer de Lavignerie, protesteerde tegen de wijze waarop de gouverneur-generaal de kolonie regeerde; men kwam met kracht op tegen Mac-Mahons denkbeeld van Algerië een arabisch rijk te willen maken; zware beschuldigingen werden tegen hem ingebracht, die echter waarschijnlijk de regering hadden behooren te treffen op wier last hij handelde. Een van gouvernementswege ingestelde enquête had geen gevolg, het bestier der kolonie bleef zoo als het geweest was, en niets werd gedaan om een liberaler organisatie in te voeren. In September 1868 verklaarde Mac-Mahon echter in den hoogen raad van Algerië, dat de regering tot de gewone beginselen van kolonisatie zou terugkeeren. De rust werd niet gestoord; alleen deed de stam Ouled-Sidi-Cheïx, in het begin van 1869, een inval op het aan

Frankrijk behoorende grondgebied, doch zonder veel moeite werden de muitelingen teruggedreven.

Wij hebben den hertog van Magenta tot dusverre in al zijne militaire operatiën gelukkig gezien. Zonder tegenspoed klom hij op tot den hoogsten rang bij het fransche leger: hij had den maarschalksstaf gekregen. De gebeurtenissen van 1870 echter bragten een ommekeer in zijn lot. Zullen wij de oorzaken van den oorlog tusschen Frankrijk en Pruissen hier nogmaals vermelden? Neen. De in dezen bundel voorkomende schetsen van Ollivier en Bismarck verspreiden daarover genoeg licht, zoodat wij, de aanleiding tot dezen bloedigen en menschonteerenden krijg als bekend aannemende, ons alleen bij de gevolgen zullen bepalen.

Na de rede op 15 Juli door den hr. de Gramont in het Wetgevend Ligchaam uitgesproken, en waarin de oorlogsverklaring was vervat, werd Mac-Mahon met de onder zijn bevel staande turcos en zouaven uit Algerië ontboden. De maarschalk verscheen, en werd tot bevelhebber van het eerste legerkorps benoemd; de keizer was opperbevelhebber over alle korpsen. Het korps van Mac-Mahon bestond uit vier divisiën infanterie en een divisie kavalerie, behalve de artillerie onder generaal Forgeot, met hoofdkwartier te Straatsburg. Het korps van Frossard had St. Avold, dat van Bazaine Metz, dat van Ladmirault Thionville (Diedenhoven), dat van de Faily Bitche, en dat van Douay Belfort tot hoofdkwartier. Canrobert lag te Châlons. De divisie Bataille van het korps Frossard nam den 2 Augustus de stad Saarbrücken in, zonder dat door de Pruissen ernstige tegenstand was geboden. Moltke had echter zijne drie legers langs de fransche grenzen vereenigd. Het korps van Ladmirault steunde op Thionville, Bazaine bedreigde Saarlouis, Frossard bleef te Saarbrücken en St. Avold; Mac-Mahon had de linie van Weissenburg tot Straatsburg. Het leger van Douay te Belfort en de keizerlijke garde, die met den keizer en de kroonprins binnen Metz was, maakten de reserve uit. De linie

Weissenburg-Straatsburg werd den 4 Augustus door de Pruisen aangevallen en de stad Weissenburg genomen. Niettegenstaande de hardnekkige verdediging der turcos overleden de Duitschers de fransche stellingen en bragten dit gedeelte van het leger in verwarring. Mac-Mahon had na den terugtogt zijn leger andere stellingen doen innemen, om en in de nabijheid van het dorp Früschweiler. Würth was het middenpunt der operatiën. Den 5 en 6 Augustus vielen de inmiddels voortgerukte duitsche 4 troepen het fransche leger aan, en ook daar werd Mac-Mahon niet alleen geslagen, maar verslagen. Zijn leger verkeerde in de grootste verwarring, duizenden werden gedood, gewond en gevangen genomen, terwijl aan den anderen kant Frossard en de Faily uit hunne bij Forbach en Spicheren ingenomen positie werden teruggedreven en geslagen. Mac-Mahon, ziende dat er niets overbleef, daar hij van Bazaine in Metz was afgesneden, en Frossard en de Faily, die hem hadden moeten bijspringen, ook overwonnen waren, besloot terug te trekken. Deze operatie, volgens deskundigen een meesterstuk, kostte Mac-Mahon zijne geheele kavalerie, die den aftogt moest dekken en daarbij opgeofferd werd. Natuurlijk ontbrak het niet aan oordeelvellingen over de geleden nederlagen. Het is echter zeer belangrijk en getuigt wel voor de reputatie die de maarschalk geniet, dat niemand de schuld op hem wierp. Daarentegen was men eenstemmig in de afkeuring van Napoleons lang dralen vóór dat hij den aanval begon, en verweet men algemeen aan Leboeuf, den minister van oorlog, zijne slechte administratie, en aan de generaals die onder Mac-Mahons bevelen gestreden hadden hunne zorgeloosheid en slechte taktiek.

Het moet erg bij de Franschen hebben uitgezien. De organisatie was slecht; men had veel meer op het papier dan in werkelijkheid, en bij het verdedigen van de sterkste stellingen moest de artillerie haar vuur dikwijls uit gebrek aan ammunitie staken. Het is dus niet te verwonderen dat zelfs een goed krijgsman en strategist,

door de fouten van anderen, voor eene groote overmagt bukken moest, zonder dat hij door de openbare meening veroordeeld kan worden. De terugtocht geschiedde over de dorpen Niederbronn en Saverne (Zabern), waarna de maarschalk zich met zijn leger naar Nancy en Châlons begaf, gedurig op den voet gevolgd door pruisische verkenners, die eenige dagen nadat hij Nancy had verlaten daar aankwamen. Van Mac-Mahons leger was weinig overgebleven. Met de gedunde gelederen van een ontmoedigd korps, dat in alles verraad zag, omdat de soldaten, zoo als wij hierboven hebben gezegd, beweerden dat niet voor hen gezorgd was en in Mac-Mahon, daar hij ondergeschikt was, geen vertrouwen stelden, kwam hij te Châlons aan, waar hij spoedig de tijding ontving dat ook Bazaine met alle fransche legerkorpsen, die zich voor Metz hadden vereenigd, op 16, 17, 18 en 19 Augustus bij Pont-à-Mousson, Rézonville, Gravelotte en Mars-la-Tour door de Duitschers was verslagen en de overgebleven troepen in Metz teruggeworpen en daar ingesloten gehouden werden. Bazaine, die na de slagen van Weissenburg, Forbach en Spicheren en na den val van het ministerie Ollivier, door Palikao tot opperbevelhebber van alle legerkorpsen was benoemd, moest ontzet worden. Mac-Mahon oordeelde dat het beter was, met zijne nu reeds weder tot 150,000 man versterkte troepen, het andere leger te gaan ontzetten en zich hiermede te vereenigen, dan de stad Parijs voor een beleg te bewaren en te Châlons den vijand af te wachten. Deze stap van Mac-Mahon is door velen veroordeeld. Volgens de oorlogsdeskundigen is Parijs zonder leger in het veld niet te verdedigen; kon Mac-Mahon nu, die reeds eenmaal geslagen was, nogmaals een zoodanige kans gaan loopen, in plaats van onder de muren van Parijs te trekken, en dáár den vijand, onder bescherming der kanonnen van de forten, en door die stelling eens zoo sterk als in het open veld, af te wachten? Tot zijn besluit droeg misschien bij de sluwe mededeeling van den koning van Pruisen

aan de koningin, "dat alle legers regtstreeks naar Parijs marcheerden". Dit was echter niet zoo, want naauwelijks was het bekend dat Mac-Mahon het in den zin scheen te hebben een poging tot het ontzet van Metz te wagen, of de Duitschers trokken reeds op in dezelfde rigting die de maarschalk had ingeslagen.

Daar nu, door de vroegere bewegingen der duitsche legers en de gemaakte overwinningen, de regtstreeksche gemeenschap met Metz was afgesneden, trok Mac-Mahon over Rheims naar Montmédy en Mezières, dicht bij de belgische grenzen, om zodoende Metz te bereiken. De Pruisen waren echter even vlug. Naauwelijks stond Mac-Mahon bij de stad Sedan aan de belgische grens, of zij vielen hem aan. Den 30 en 31 Augustus en 1 September werd verwoed gestreden, en deze verschrikkelijke driedaagsche veldslag had ten gevolge dat het geheele fransche leger in de vesting Sedan geworpen, de maarschalk gewond werd en zijn plaatsvervanger in het opperbevel, generaal Wimpffen, zich met 85,000 man moest overgeven, nadat reeds 25,000 man in het gevecht gevangen gemaakt, 12,000 op belgisch grondgebied ontwapend, en 14,000 gewonden aan de Pruisen in handen gevallen waren. Bazaine was dienzelfden dag, bij een uitval, met verlies teruggeslagen. Napoleon had zich voor Sedan aan koning Willem gevangen gegeven en was dadelijk naar Wilhelmshöhe bij Kassel getransporteerd, waarop te Parijs de republiek uitgeroepen en de keizer van de regering vervallen verklaard werd.

De tijding dat de legers slaags waren geraakt, ontving de maarschalk in het gehucht Gunstett, toen hij aan het ontbijt zat. Men stelde hem voor, zich dadelijk op het slagveld van den stand der zaken te overtuigen, doch hij antwoordde zeer overmoedig: "A bah, mijne soldaten hebben mij niet noodig; die spelen het wel zonder mij met de Pruisen klaar!" De wending welke de strijd nam deed hem echter eene andere meening omhelzen, want de toestand werd voor de Franschen zeer

dreigend. Toen gedroeg de hertog van Magenta zich met een heldhaftige vastberadenheid; overal, in het dichtste kampgewoel was hij te zien, en daar waar zijne troepen begonnen te wijken, voerde hij ze in eigen persoon weder in het vuur. Zijne krijgshaftigheid en persoonlijke onverschrokkenheid, die hem door de Franschen hebben doen vergelijken bij een romantischen feuilletonheld uit de Rolandsage, verwekten bij zijne troepen grootere neiging tot hardnekkigen tegenstand. De Duitschers zelve erkennen, na de overwinning, hoe moeilijk zij de zege hadden bevochten, en met welke flinke soldaten zij hadden te strijden gehad.

In het gevecht werd den maarschalk een paard onder het lijf weggeschoten; aan zijne zijde sneuvelde Colson, de chef van den generalen staf. Hij achtte die gevaren niet; altijd voerde hij op nieuw zijne troepen tot verwoede aanvallen aan. Toen op het laatst de overwinning onmogelijk begon te worden en de terugtogt noodzakelijk was, waagde hij het uiterste: eene groote kavalerie-attaque. Maar ook dit laatste redmiddel had den ongelukkigsten uitslag. Würth, Elzashaussen en Fröschweiler werden achtereenvolgens door de Duitschers vermeesterd.

Hoe zeer Mac-Mahon zich aan den kogelregen had blootgesteld, bewezen de talrijke gaten in de panden zijner uniform; een schot had hem een halve epaulet weggenomen.

Met sombere stem antwoordde hij toen men hem naar het veltalig ten strijde getrokken kurassiers-regiment vroeg: "ik heb geene kurassiers meer."

De gekwetste Mac-Mahon, die door zijne wond het geluk had de schandelijke kapitulatie niet te moeten teekenen, werd in het dorp Pourru-au-Bois verpleegd, waar zijne echtgenoot hem kwam bezoeken. Den 8 September, dus eene week na den slag bij Sedan, zond hij aan den franschen minister van oorlog den volgenden brief:

"Ik heb de eer u te melden, dat ik van de pruisische mili-

taire autoriteiten vergunning gekregen heb, mij naar een klein dorp te doen vervoeren, Pourru-au-Bois genaamd en gelegen op eenige uren gaans van Sedan, in de rigting naar België. Krijgsgevangen zijnde, kan ik naar de letter van de kapitulatie gedurende dezen veldtocht geen dienst meer doen. Maar aangezien ik na de ramp, die mijn leger, waarover ik bevel voerde, is overkomen, het lot mijner soldaten wil deelen, even als het grootste gedeelte der officieren heeft gedaan, zal ik na mijn herstel — de geneeskundigen zeggen dat dit nog vijf of zes weken kan duren — aan de pruisische autoriteiten vragen, in de eene of andere plaats van Duitschland te worden geïnterneerd.”

Reeds den 16 September vernam men dat de maarschalk in het belgische dorp Bouillon was aangekomen.

Wij besluiten deze schets met de volgende belangrijke bijdrage betreffende den ongelukkigen krijgsman. Zij is vervat in een partikuliere korrespondentie uit Namen, dd. 22 September 1870, in de *Amsterdamsche Courant*:

“Generaal Chazal, die het belgische observatieleger op de grenzen kommandeerde, heeft de officieren van zijnen staf bij zich doen komen om hun dank te betuigen voor hunnen ijver, en van deze gelegenheid maakte hij gebruik tot het doen van belangrijke mededeelingen. “Ik ben te Sedan geweest,” zeide de generaal, “om het vervoer van gekwetsten naar België te regelen, en te Pourru-au-Bois zag ik maarschalk Mac-Mahon, die mij vertrouwelijke inlichtingen gaf met betrekking tot de ramp van Sedan. Mac-Mahon was voornemens geweest steeds in gemeenschap met Parijs te blijven en te zorgen dat zijne troepen derwaarts de wijk konden nemen; maar hij kreeg tegenstrijdige bevelen: 1°. de keizer en de minister Palikao gelastten hem slag te leveren met zijne gansche magt; 2°. maarschalk Bazaine, opperbevelhebber, zond hem de order Metz te hulp te komen; 3°. generaal Trochu verlangde dat hij op Parijs zou terugtrekken. “Wat mij betreft,””

das vervolgde Mac-Mahon, “ “ik wilde deze bevelen zoo mogelijk in overeenstemming brengen, en had dus besloten langs de Belgische grens te trekken en niet meer dan één mijner legerkorpsen in het vuur te brengen; dit was mij gelukt in de eerste twee dagen, en ik rekende er reeds op $\frac{2}{3}$ van mijn leger naar Parijs te zullen brengen, toen ik gekwetst werd en buiten staat geraakte om te kommanderen. Generaal Ducros was met mijn plan bekend en zou het hebben uitgevoerd, maar generaal Wimpffen betwistte hem het kommandement krachtens een geschreven bevel van Napoleon III. Deze laatste is voor alles aansprakelijk.” ”

Zal Mac-Mahon ooit zijn vaderland weér kunnen dienen? Zou hij nog voor den keizer, zou hij nog eens tegen de Duitschers kunnen vechten? De toekomst zal antwoord geven.

Jules Favre par Bonnat

JULES FAVRE

GABRIEL CLAUDE JULES FAVRE.

Jules Favre: republiekeïn *pur sang*; — op dezen oogenblik (September 1870) minister van buitenlandsche zaken der fransche republiek van 1870; — eerlijk politicus, die sedert 1830 getrouw is gebleven aan zijne beginselen, sedert 1848 oppositie heeft gevoerd tegen den president Bonaparte en den keizer Napoleon III, en eindelijk het doel van zijn veeljarig streven, de napoleontische dynastie te verdrijven, op verrassend snelle wijze, en door een zamenloop van buitengewone omstandigheden heeft bereikt: — een man die door zijne welsprekendheid in geheel de beschaafde wereld beroemd is, en wiens talenten als regtsgeleerde algemeen zijn erkend; — een “man van beteekenis” bij uitnemendheid. De La Combe zegt van hem in zijne *Profils Parlementaires*:

“Wie hem ook ziet, hetzij een man uit het volk of een staatsman, zegt dadelijk: dat is een tribuun. Dit is eene dwaling: hij heeft er slechts het *air* van. Het haar in den vorm van manen, de baard zwaar en ruw, een verachtende en uitdagende houding, het toilet opzettelijk verwaarloosd, alle kenteekenen van den tribuun; maar noch de mensch noch de redenaar stamt van de Gracchen af. Zelfs zijn gelaat bewaart niet altijd dat masker van hoogmoedige en aanstoot gevende ironie, waaronder men hem

zoo gaarne ziet; hij heeft van tijd tot tijd ernstige oogenblikken, misschien oogenblikken dat hij zich vergeet, die den grooten treurspeler verraden als hij buiten zijne rol is en in den schoot van zijn gezin uitrust, tot dat hij morgen weder moet optreden. Er bestaan vele fotografische portretten van den heer Favre, doch maar één stelt hem op zoodanige wijze voor; dit portret is het schoonste. Zonder twijfel is bedoelde fotografie buiten gemaakt, op het land, onder het lommer der boomen van Rueil, in dat uitgestrekte en eenzame *Maison des Chiens*, waar hij alle dagen om zoo te zeggen zich van zijnen roem gaat ontdoen. Daar geschiedt niets voor de eerezucht en het vertoon, daar behoort hij zich zelven, daar verlaat hij zijn ander ik; men ontmoet hem met een strochoed of met een vilten hoofddeksel, naar gelang van het seizoen, in een bestoven phaeton waarvoor één paard gespannen is, ontwijfelbaar niet wetende dat het Jules Favre en zijne fortuin trekt.

“Zij is voortdurend grooter geworden, die democratische fortuin, sedert den dag waarop de jeugdige advokaat te Parijs de April-beschuldigten kwam verdedigen, en steeds heeft zij zich staande gehouden te midden van den veelsoortigen haat, die door zijne bijtende woorden en onverstoorbare ruwheid, zelfs onder zijne eigene partij tegen hem was opgewekt. Wanneer Favre spreekt, — zeide men in de Constituante —, heeft de regterzijde en siddert de linkerzijde. Heden nog, is onder elken wrok die zich aan zijnen naam hecht, een oud vriend verborgen. Vraag aan Louis Blanc wat hij er over denkt.

“Juist het niet-tribuun-zijn maken de andere tribunen hem tot verwijt. Wat is een tribuun? Het is de demagoog, altijd gereed het volk op openbare plaatsen te leiden en toe te spreken, gewapend op straat te verschijnen, met eene proklamatie in de eene en somtijds een geweer in de andere hand voor den dag te komen; in een rustig land, O' Connell; in tijden van revolutie, Danton! Jules Favre heeft niets van deze groote woelgeesten. Hij wekt

die verschrikkelijke gemoedsbewegingen niet op, geeft geen aanleiding tot die doodelijke bekommernissen, en stelt zich niet bloot aan de wraak van eene maatschappij die bang is geweest. Alleen, of bijna alleen onder zijne partij, heeft hij al onze benaauwde tijden kunnen doorstaan, niet zonder verdacht te zijn, maar toch zonder vervolgd te worden. Hij is de man der wettelijkheid, niet de man der omwentelingen.

“Zoo ook is hij de redenaar van het parlement, niet de spreker van het forum. Zijn te sombere stem, zijn profetische toon, zijn bittere grijns, zijn holle liik hebben van zijne welsprekendheid illusien doen geboren worden. Men verbeeldt zich een hevige, stootende, onbeschaafde, wilde en populaire taal te hooren, gelijk aan de denkbeelden die daarin zullen worden geuit; maar niets daarvan; de welsprekendheid van Favre is vóór alles ciceronisch en akademisch.”

Wij hebben gemeend het oordeel over Favre, uitgebragt door iemand die over alle fransche afgevaardigden een geschreven portret heeft vervaardigd, aan onze lezers niet te moeten onthouden. De kritiek door De La Combe geleverd diene tot inleiding, opdat de lezers weten wien wij hun thans hier voorstellen.

Favre is 21 Maart 1809 geboren te Lyon, deze bij uitstek republikeinsche stad. Zijn vader was, even als menig ander lid zijner familie, een koopman, die zijnen zoon een goede opvoeding gaf en hem na volbragte schoolstudiën naar Parijs zond, om zich verder te bekwamen en in de regten te studeren. De jongeling was vol vuur en gloed en begaafd met zulk een uitstekenden aanleg om redenaar te worden, dat hij reeds op de kollegiën welverdienden lof verwierf. In 1830, tijdens zijn verblijf te Parijs, brak de revolutie uit. De heethoofd, geheel bezield met en doordrongen van de beginselen van 1792, nam deel aan de omwenteling, en zond stoutweg aan de redaktie van den *National* een

brief, waarin hij, namens de fransche natie, afschaffing van het koningschap en het verkiezen eener konstituerende vergadering eischte. Door de troonsbestijging van Lodewijk Filips hielp zijn manifest niet veel, doch hij ging voort het koningschap te bestrijden. Te Lyon liet hij zich als advokaat inschrijven; dadelijk kreeg hij een belangrijke clientèle en groote bekendheid, en openlijk kwam hij voor zijne republikeinsche gevoelens uit. Hij stak zijne meening niet onder stoelen of banken, maar deelde ze mede aan ieder die ze wilde aanhooren. De politiek van Lodewijk Filips, die zeker niet aan de republikeinen, maar ook niet aan de gematigde demokraten en andere partijen behaagde, was oorzaak dat in Frankrijk onophoudelijk bloedige tooneelen voorvielen. Vooral Lyon, dat als de roodste stad der roode republikeinen bekend stond, was aanhoudend het tooneel van botsingen tusschen de burgers en de handhavers der openbare orde. In 1831 echter, toen de werklieden oproerig waren geworden, nam Favre dienst bij de nationale garde, om de woedende menigte te bedwingen, wier opstand aan sociale oorzaken moest worden toegeschreven, en die werkelijk in strijd met het garnizoen was gewikkeld. Hij deed zich dus daar als vijand van een schrikbewind kennen. Hoe jong ook, toonde hij reeds toen wat men later in hem zoo zeer geprezen heeft, nl. hij maakte zich niet schuldig aan het ophitsen tot mouterij. Wel verzuimde hij geene gelegenheid om op de fouten van het koningschap te wijzen, en zijnen afkeer van elke monarchie te kennen te geven, maar hij was niet heethoofd genoeg om met geweld een omwenteling te doen ontstaan.

In 1834 verdedigde hij in zijne geboortestad eenige werklieden, die vervolgd werden wegens het bijwonen van ongeoorloofde vergaderingen, en onder den naam van *ouvriers mutuellistes* bekend waren. Zijne pleitrede werd door geheel Frankrijk als een meesterstuk van welsprekendheid geroemd, en hij had het geluk, hoewel niet allen, dan toch eenigen van de tegen hen geëischte straf te redden. Bijna ware

hij bij het verlaten van het gerechtshof doodgeschoten geworden, daar, tengevolge van een misverstand, door de soldaten was gevraagd op rustige burgers die voor het gebouw den uitslag stonden af te wachten. Een jaar later (1835) ging hij naar Parijs, om de aangeklaagden der April-revolutie te verdedigen. Die verdediging, in een pleidooi van ruim vier uren, heeft Favre beroemd gemaakt. Hij begon met de moedige, onverschrokken verklaring tegenover een gerechtshof van aanzienlijke pairs: "*je suis républicain.*" Menigmafen gedurende zijne rede werd met moeite het gejuich zijner geestverwanten, zoowel als de afkeuring zijner tegenstanders, onderdrukt; ja zijn leven kwam in gevaar, door de verschrikkelijke banbliksems, die als een zee uit zijnen mond rolden en waarmede hij het koningschap aanviel en veroordeelde. Favre moet toen zijn geweest gelijk aan een verbolgen leeuw, die eindelijk gelegenheid heeft zijne wraak te koelen op een schitterende, roemrijke wijze. Favre bleef te Parijs. Hij liet zich daar op de rol der advokaten inschrijven en oefende er zijne praktijk met goed gevolg uit. In de jaren 1835—1848 deed hij op politiek gebied niets van zich hooren. Als regtsgeleerde had hij de handen vol, en overal en altoos waar en wanneer het maar eenigzins mogelijk was, kwam de volbloed-republiekeïn voor den dag, die onverhoolen zijne revolutionnaire begrippen kenbaar maakte.

Den 22 Februari 1848 brak te Parijs, na lang smeulen, de opstand uit. Den volgenden dag legde Guizot de portefeuille neder, en den 24 vlugtte Lodewijk Filips uit de hoofdstad. Favre, die een werkzaam deel, doch op zeer vredelievende wijze, had gehad aan de oorzaken die de omwenteling voorafgingen, benoemde zich dadelijk tot sekretaris-generaal bij het ministerie van binnenlandsche zaken, om te kunnen arbeiden met Ledru-Rollin, die zich met de portefeuille van dit departement had belast. Favre schijnt toen niet ongeneigd te zijn geweest, met zijnen vriend Ledru-Rollin en de andere leden der

voorloopige regering, een soort van schrikbewind in te voeren. Men verdenkt Favre, de beruchte circulaire te hebben geschreven, die aan de kommissarissen in de departementen tot leidraad moest dienen bij het uitoefenen hunner functiën. Die circulaire was niet vrij van zeker terroristisch gezag, en werd als zoodanig algemeen afgekeurd. Het zestiende bulletin der republiek, dat evenzeer aan hem wordt toegeschreven, is van dezelfde strekking. Bepaalde bewijzen dat beide dokumenten van Favres hand afkomstig zijn, bestaan er niet; doch waarschijnlijk steunde de verdenking destijds op goede gronden. Bij de verkiezing van leden der konstituerende vergadering werd Favre met 34,260 stemmen tot afgevaardigde van het Loire-departement gekozen. Hij liet daarop zijn sekretariaat varen, en nam als volksvertegenwoordiger zitting. Dadelijk werd hij tot lid van het comité voor buitenlandsche zaken benoemd; zelfs was hij eenigen tijd onder-sekretaris van staat bij dit departement van algemeen bestuur, zonder echter zijne pligten als afgevaardigde te verzuimen of de vergaderingen niet bij te wonen. Hij nam een ijverig deel aan de werkzaamheden, doch stemde niet alijd met de linkerzijde; ofschoon republikein, gaf hij meermaalen zijne goedkeurende stem niet aan maatregelen die door het bewind waren voorgesteld.

De vermaarde republikein Louis Blanc, die met het voorloopig bewind overhoop lag en tijdens het oproer van 15 Mei 1848 bijna werd gedood, was een der personen welke de regering vervolgde als bewerkers of bedrjvers der ongeregeldheden. Bij de konstituerende vergadering was de aanvraag ingekomen Louis Blanc in staat van beschuldiging te stellen, en Jules Favre werd benoemd tot rapporteur der kommissie belast met het onderzoek van dit voorstel. Den 2 Juni bragt Favre rapport uit, dat in bevestigenden zin luidde, toen echter met eene meerderheid van 32 stemmen verworpen, maar later (25 Augustus) aangenomen werd. Louis Blanc vlugtte, en heeft na dien tijd Frank-

rijk niet wedergezien. De republiek noodzaakte den republiekeïn in ballingschap te gaan; het keizerrijk kon hem niet bewegen terug te keeren. En thans, nu de republiek weder is uitgeroepen, bevindt zich aan haar hoofd de man, die hem, Louis Blanc, twee-en-twintig jaren vroeger, wilde veroordeeld zien; voor den balling bestaat dus ook nu geen aanleiding om zijnen geboortegrond weder te betreden.

Favre stemde, met de regterzijde, bij de behandeling der wetten betreffende de zamenscholingen, het regt van vergaderen, de regeling der werkuren, de onvereinigbaarheid van eenige openbare betrekkingen, vóór, doch tégen de opheffing en zelfs de vermindering van de zoutbelasting, hoewel hij later aan de afschaffing der belasting op sterke dranken zijne goedkeurende stem gaf. Met de linkerzijde stemde hij tegen de wederinvoering der borgstelling voor dagbladen, voor de afschaffing der doodstraf en voor de progressieve belasting. Bij vele belangrijke vraagstukken hield hij zich buiten stemming; zoo b. v. deed hij zijne meening niet kennen over de verklaring dat generaal Cavaignac zich jegens het vaderland verdienstelijk had gemaakt. De zamenstelling der grondwet keurde hij goed.

Sedert de opdracht van het presidentschap aan Lodewijk Napoleon had Favre een merkbare oppositie tegen hem gevoerd. In alles werkte hij den president tegen. Na den 10 December was Favre anti-regeringsgezind *quand même*. Hij stemde voor het krediet van twaalf millioen francs voor de expeditie naar Italië, maar laakte op de tribune de wijze waarop die expeditie was uitgezonden, en de rigting welke men haar gegeven had, door nl., in plaats van de republiek in Rome te handhaven, den paus daar te herstellen. Hij eischte dat de president en zijne ministers in staat van beschuldiging wierden gesteld, doch men liet hem eischen en deed zijnen zin niet. Favre werd in 1849 door het departement der Rhône naar 's lands vertegenwoordiging afge-

vaardigd. Daar werd hij een der hoofden van de democratische partij, en na de vlugt van Ledru-Rollin, veroorzaakt door den mislukten Juni-opstand, woordvoerder der bergpartij. Onder zijne redevoeringen in genoemd jaar gehouden, muntte vooral uit die tot bestrijding van de financiële plannen van den heer Proudhon, welke socialist, tot vergemakkelijking van den handel, afschaffing van den interest beoogde, en een *banque du peuple* met een kapitaal van vijf millioen francs wilde oprigten; ook is merkwaardig zijn advies over de romeinsche expeditie: eene redevoering, waarin hij de ontwerpers en uitvoerders dezer onderneming onbarmhartig geeselde, en den president vooral niet spaarde.

De staatsgreep van 1852 maakte Favre voor den tijd van zes jaren werkeloos. Met een kwalijk verborgen woede had hij die plotselinge verandering gezien; met schrik had hij den republikeinschen regeringsvorm in een alleenheerschingschap zien veranderen; hoe kon hij nu, zoo dadelijk, niettegenstaande zijne verkiezing tot lid der algemeene raden van de Loire- en Rhône-departementen, den daartoe gevorderden eed in handen van keizerlijke ambtenaren gaan afleggen en op de nieuwe grondwet zweren? Hij legde zich op de praktijk toe. Met eene groote meerderheid tot lid van den raad van orde der parijsche advokaten benoemd, bleef hij door zijne regtsgeleerde kennis, welsprekendheid en openhartige politieke belijdenis, aan allen eerbied inboezemen.

In 1857 leed Favre, als kandidaat der oppositie te Lyon, een nederlaag, doch in 1858 werd hij door de stad Parijs als afgevaardigde naar het Wetgevend Ligchaam gezonden. Juist omstreeks dien tijd verdedigde hij Orsini, een der medepligtigen aan den aanslag op keizer Napoleon, met een pleitrede die wel is waar Orsini niet in het leven kon houden, maar den naam van Favre door geheel Frankrijk deed weërgalmen.

Thans komen wij aan het oppositie-tijdperk. Favre was de eerste van de langzamerhand tot vijf aangegroeide kern der

latere oppositie (Favre, Picard, Hénou, Darimon en Ollivier), en geene gelegenheid liet hij voorbijgaan om aan Napoleon den *coup d'état*, aan het Wetgevend Ligchaam de republiek te herinneren. Bij alle politieke kwestieën, van binnen- of buitenlandsch belang, voerde hij het woord; vooral in 1859, toen de oorlog met Italië ter sprake kwam, waartegen hij zich met den meesten nadruk verklaarde. De kern der vijf stelde onophoudelijk amendementen voor, die altijd bestreden en verworpen werden. De voorstellers wisten trouwens zeer wel dat er voor de aanneming weinig kans was, maar hun doel was slechts van oppositie te doen blijken. Als redenaar, had Jules Favre hevige stormen te doorstaan, maar als een riet wist hij zich altijd weder na den storm op te heffen, en op zijne beurt de tegenstanders met woorden te verbrijzelen.

Het is ons onmogelijk fragmenten of volzinnen uit redevoeringen van den heer Favre hier mede te deelen. Alleen de puntige, snijdende en met weëgalooze rhetorica uitgesproken frasen die beroemd zijn geworden, zouden een boekdeeltje kunnen vullen. Wij zullen daarom kort, zeer kort den verderen loop der gebeurtenissen nagaan, zonder ons in het gesprokene te verdiepen.

In 1863 werd Favre te Parijs met 18,744 van de 27,798 uitgebragte stemmen herkozen. Lyon bewees hem gelijktijdig dezelfde eer. Hij nam de laatste opdracht aan. De heer Favre bleef wat hij geweest was, het hoofd der democratische partij en, met den heer Thiers, de meest geduchte, stellig de meest populaire oppositieman. Vele zijner redevoeringen verwekten zeer dikwijls parlementaire stormen, die tot incidenten, uitbrengen van vota van wantrouwen en aanvallen tegen den persoon des keizers aanleiding gaven, maar nog meer trokken zij de aandacht in het land zelf. Met hartstogtelijkheid werden al de uitdrukkingen van Favre door het volk als het ware verslonden, en de Franschen kwamen in geestvervoering door de heerlijke taal van den afgevaardigde.

Göthe zegt ergens: "*mit Worten lässt sich trefflich bauen,*" dit is hier toepasselijk. Het waren woorden, altijd woorden, welke nooit andere uitwerking hadden dan die van woorden, en eerst nu, door een fout van het keizerrijk zelf, in daden zijn overgegaan.

In de eerste plaats verdient opmerking alles wat Favre over de mexikaansche expeditie heeft gezegd. In alle onderdeelen, in alle fasen, onder alle omstandigheden bestreed Favre zes jaren lang die expeditie tegen de ministers Billault en Rouher; al zijne redevoeringen behelsden aanrandingen tegen den keizer en diens regering, en onderscheidten zich door een keur van schoone woorden, effectvolle volzinnen, op profetischen, waarschuwend, onheilspellenden toon geuit. De aanval in Juli 1868, toen de mexikaansche troepen reeds lang in Frankrijk terug waren, maar, door de mexikaansche obligatiën en de rol die de heer Jecker daarin met zijne aktiën had gespeeld, de zaak ter sprake kwam, was een der hevigsten, ooit door Favre tegen een ministerie gerigt.

De romeinsche kwestie, waarmede hij het den president zoo lastig had gemaakt, moest hij dikwijls den keizer herinneren, en den 2 December 1867, verjaardag van den *coup d'état*, deed hij dit op buitengewoon scherpe wijze. Reeds vroeger, in 1866, had Favre de buitenlandsche politiek besproken. Na het verdrag van Gastein, stelde hij eene motie voor, houdende protest van de kamer tegen de schending van de door Europa gewaarborgde traktaten; doch deze motie werd niet aangenomen. Alle kwestieën, waarbij van vrijheid en vooruitgang der democratische partij sprake was, vonden in Favre een verdediger, en altijd even warm was hij op zijne plaats, om in de bres te springen voor alles wat hem regtvaardig en noodzakelijk voorkwam. Zoo verdedigde hij o. a., toen de reorganisatie van het politiek beleid in Algerië aan de orde was, het regt der eigenaren van daar aangelegde plantaadjen.

Niettegenstaande de uitstekende diensten, door hem aan de democratische en republiekeinsche partijen bewezen, werd Favre in 1869 niet in zijne vaderstad herkozen; de socialisten hadden Rochefort en Raspail voorgetrokken, en eerst bij herstemming met den heer Cantrangel bleef de overwinning aan Favre, met 18,267 van de 32,770 uitgebragte stemmen.

Hij berustte in de grillige gevolgen van het door hem zoo zeer voorgestane algemeen stemregt, dat door de ondankbare partijen te zijnen opzigte zoo zeer misbruikt was. Sedert 1869 tot Juli 1870 is Favre al verder en verder gegaan in zijne door nieuwe krachten versterkte oppositie. Tegen iederen maatregel der keizerlijke regering verzette hij zich met donderende stem; als leider der linkerzijde voerde hij zijne mannen aan, en verliet ze niet in het heetst van den strijd, maar stond altijd pal om krachtig te helpen waar hulp noodig was. Het ministerie Ollivier vond in hem den geduchtsten tegenstander. En kon het anders? Kon hij zijn gewezen medelid der oppositie, een renegaat zijner partij, ondersteunen? Hij bestreed Ollivier nog bitterder dan hij vroeger de ministeriën had aangevallen. Telkens werden motiën van wantrouwen door hem en zijne partij voorgesteld, motiën gedurig door de meerderheid (de regterzijde) verworpen, doch telkens hardnekkig herhaald. Favre lachte om de liberale hervormingen, het senatus-consult en het plebisciet. Niets kon goed zijn, hoe liberaal ook, behalve de republiek.

De oorlog met Pruisen brak uit. Frankrijk had dezen krijg verklaard. Favre stemde, met de minderheid, tegen den oorlog, maar toen deze eens verklaard was, moest hij, als Franschman, er voor zijn, en toen de krijgskans voor Frankrijk ongelukkig werd en, na de slagen bij Wörth, Spicheren en Forbach, de kamers werden bijeengeroepen, interpelleerde hij op krachtige wijze, om beter op de hoogte van den gang der zaken te worden gehouden.

De nederlaag van Mac-Mahon (zie blz. 109) was de nederlaag

van Ollivier (zie blz. 61). Het kabinet trad 9 Augustus af, en werd door een oorlogsministerie Palikao-Trochu (zie blz. 94) vervangen; Favre toonde zich als echt fransche republiekeïn, deed voorstellen tot het oproepen der nationale en mobiele garden, en ondersteunde Thiers in zijne verdedigingsontwerpen voor Parijs. De fransche legers leden nederlaag op nederlaag, bij Gravelotte, Rézonville, Pont-à-Mousson, Viouville; Bazaine werd binnen Metz teruggeworpen; Carignan en Bazeilles getuigden van nieuwe overwinningen der Duitschers; Mac-Mahon moest in Sedan de wijk nemen; daar kapituleerde Wimpffen met 85,000 man, daar geraakte Napoleon III in krijgsgevangenschap.

Favre had het vernomen. Hij was in 's vijands hand, de gehate Bonaparte. Den 3 September eischte de moedige volksvertegenwoordiger Napoleons vervallenverklaring van den franschen troon. Dit voorstel werd met stilzwijgen ontvangen. Den 4 September werden Napoleon en zijn geslacht van den troon vervallen verklaard en de republiek geproklameerd. Eene revolutie zonder bloed, zonder geweervuur, zonder talrijke arrestatiën, eene omwenteling bij stille trom. Favre maakte zich minister van buitenlandsche zaken in het voorloopig bewind.

Nadat door het voorloopig bewind, bestaande uit de parijsche volksvertegenwoordigers, proklamatiën waren uitgevaardigd, waarbij de voortzetting van den oorlog als onvermijdelijk werd voorgesteld, zond de nieuwe minister van buitenlandsche zaken eene circulaire aan Fankrijks vertegenwoordigers in het buitenland. In deze circulaire werd gekonstateerd dat hij (Favre) steeds krachtig een vreedzame politiek had verdedigd en Duitschland vrij wilde laten beschikken over zijne aangelegenheden. Hij herinnerde dat de koning van Pruisen zijnerzijds verklaard had oorlog te voeren niet tegen Frankrijk, maar tegen de dynastie. "Welnu," vraagt Jules Favre, "de dynastie is gevallen, het vrije Frankrijk rigt zich op. Wil de koning van Pruisen dezen

goddeloozen oorlog nu nog voortzetten? Het staat hem vrij deze verantwoordelijkheid voor de geschiedenis op zich te nemen. Zoo het eene uitdaging is, nemen wij ze aan. Wij zullen geen duimbreed van onzen grond afstaan, geen steen van onze vestingen geven. Een smadelijke vrede zou een vernielingsoorlog zijn kort van duur. Wij zullen slechts onderhandelen over een duurzamen vrede, ons belang is dat van geheel Europa. Maar zelfs al zijn wij alleen, wij zullen stand houden. Wij hebben een leger vast besloten tot den strijd, wij hebben fortten van alles voorzien, en een wal goed bevestigd, maar vooral 300,000 strijders, vastberaden om tot het laatste vol te houden. Na de fortten de wallen, na de wallen de barrikaden. Parijs kan het drie maanden lang uithouden en overwinnen. Zoo het viel, Frankrijk zou op zijnen kreet verrijzen en het wreken: Europa behoort dit te weten. Tot geen ander doel hebben wij de magt in handen. Geen minuut zullen wij haar behouden, zoo wij niet de bevolking van Parijs en geheel Frankrijk besloten vinden ons te ondersteunen. Kortom, wij willen den vrede, maar zoo men tegen ons dezen verschrikkelijken oorlog voortzet, dan zullen wij onzen plicht doen tot het einde, en ik heb het vaste vertrouwen dat de zaak van het regt en de regtvaardigheid ten laatste zal zegevieren."

Deze circulaire maakte geen aangenamen indruk. Men zag daarin overmoed. En Pruisen, met wien moest Pruisen vrede sluiten? Met Favre? Met een voorloopig, nog niet erkend bestuur? Kon Pruisen voorwaarden stellen aan eene regering, die na het sluiten van den vrede door de meerderheid niet konde worden erkend, en dan slechts moeilijkheden en verwickelingen zou veroorzaken?

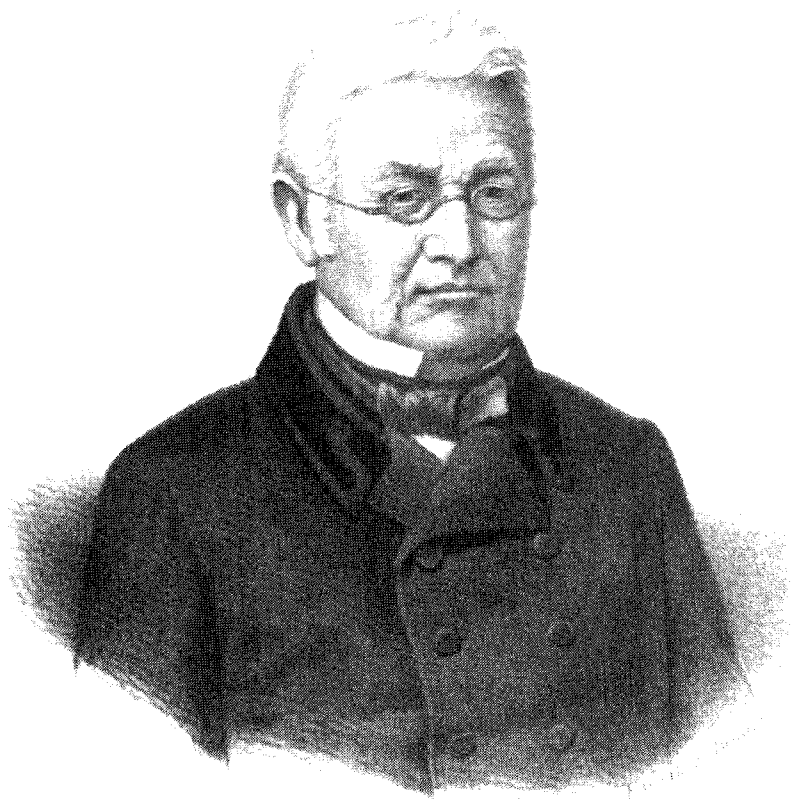
Favre begon dit in te zien. De verkiezingen voor de Constituante, die tegen 20 October waren uitgeschreven, werden op 2 October bepaald, opdat de pruisische regering in staat zou kunnen zijn met eene wettig gevestigde regering te onderhandelen. Tévens vaardigde hij de volgende meer vreedzame circulaire uit:

gegeven, vraagt onmiddellijk de staking van den oorlog, maar lijdt duizend maal liever de rampen van den krijg, dan dat het zich onteert. Te vergeefs trachten zij, die den vreeselijken geesel hebben veroorzaakt, thans aan de verantwoordelijkheid te ontsnappen, door valsch te beweren dat zij aan den wensch van het land hebben toegegeven. Deze lastertaal kan den vreemdeling misleiden, maar onder ons is er niemand die ze niet zal brandmerken als het werk van de walgelijkste kwade trouw. De verkiezingen van 1869 hadden tot wachtwoord: "vrede en vrijheid"; het plebisciet zelf vereenigde zich met dit programma. Het is waar dat de meerderheid van het Wetgevend Ligchaam de oorlogszuchtige verklaringen van den heer de Gramont toejuichte, maar eenige weken te voren had zij ook de vreedzame verklaring van Ollivier toegejuicht. De meerderheid, uit het persoonlijk bewind voortgevloeid, achtte zich verplicht gedwee dit te volgen met zijn votum van vertrouwen; maar geen enkel opregt man in Europa zal kunnen bevestigen dat Frankrijk, vrij geraadpleegd, Pruisen den oorlog zou hebben aangedaan. Ik leid daaruit nu niet af dat wij niet verantwoordelijk zijn; wij hebben ongelijk gehad en wij boeten er zwaar voor dat wij een regering hebben geduld die ons ten verderve voerde. Wij erkennen de verplichting, om naar regt het kwaad goed te maken dat die regering ons heeft veroorzaakt. Maar indien de mogendheid, waarmede zij ons in zoo ernstige verwickelingen heeft gebracht, van onze rampen partij trekt om ons te willen verpletteren, zullen wij haar een wanhopigen tegenstand bieden en blijven bieden. En, men versta het wel, die mogendheid wil een natie, door eene vrij gekozene vergadering vertegenwoordigd, vernietigen. Is de kwestie zóó gesteld, dan zal ieder zijnen pligt doen. De fortuna was ons niet gunstig, maar zij kan onverwachts keeren; onze vastberadenheid zal dien ommekeer te weeg brengen. Europa begint in beweging te komen, zijne sympathie voor ons komt terug; de

“In het besluit om zoo spoedig mogelijk de konstituerende vergadering bijeen te roepen ligt onze geheele politiek. Bij de aanvaarding der gevaarlijke taak, die de val van het keizerrijk ons oplegde, bezielde ons slechts ééne gedachte: ons grondgebied te verdedigen, onze eer te redden en aan de natie de magt terug te geven, die van haar uitgaat en welke zij alleen kan uitoefenen. Wij hadden gewenscht dat die groote handeling zou kunnen geschieden zonder merkbaren overgang, maar de eerste noodzakelijkheid was den vijand te bestrijden. Wij kunnen natuurlijk belangloosheid van Pruisen niet vragen. Wij beseffen de gevoelens, die de groote omvang der geleden verliezen bij deze natie doen ontstaan, en de natuurlijke opgewondenheid, welke eene overwinning te weeg brengt. Die gevoelens verklaren de uitspattingen der pers, welke wij echter volstrekt niet verwarren met hetgeen de staatslieden bezielt, die zullen huiveren om een goddeloozen oorlog voort te zetten waarin reeds meer dan 200,000 mannen zijn bezweken. Aan Frankrijk onaanneembare voorwaarden op te leggen, zou zijn: dien oorlog met alle magt willen voortzetten. Men werpt ons tegen dat het gouvernement geen behoorlijke volmagt heeft om Frankrijk te vertegenwoordigen, wij erkennen dit loyaal, en roepen daarom onmiddellijk een vrij verkozen vergadering bijeen. Wij kennen ons geen ander voorregt toe dan aan ons vaderland ons hart en ons bloed te geven en ons aan zijn soeverein oordeel te onderwerpen. Het is dus niet onze autoriteit van één dag die zich tegen Pruisen verheft, maar het onsterfelijke Frankrijk. Frankrijk, van het doodskleed des keizerrijks ontdaan, vrij en edelmoedig, is gereed zich voor het regt en de vrijheid op te offeren. Het loochent alle veroveringspolitiek, iedere gewelddadige propaganda, het heeft geen andere eerezucht dan meester te blijven van zich zelf, zijne zedelijke en stoffelijke krachten te ontwikkelen, en broederlijk met zijne naburen te werken aan den vooruitgang der beschaving. En dat Frankrijk, aan zich zelf terug-

sympathie, welke de verschillende kabinetten aan den dag leggen, troost en vereert ons. Zij zullen levendig worden getroffen door de edele houding van Parijs, te midden van zoovele omstandigheden zoo bij uitstek gunstig tot het veroorzaken van woelingen. Ernstig, met vol vertrouwen en bereid alles op te offeren, treedt de gewapende natie in het strijdperk zonder achterwaarts te zien, en met het eenige doel voor oogen hare haardsteden en hare onafhankelijkheid te verdedigen. Ik verzoek u, mijnheer, deze waarheden bloot te leggen aan de vertegenwoordigers van de regering waarbij gij zijt geakkrediteerd. Die regering zal de belangrijkheid er van begrijpen en dus doende zich een juist denkbeeld vormen van onze gezindheid."

Jules Favre liet eenige dagen na het verzenden van deze circulaire, door tusschenkomst van den engelschen gezant te Parijs, graaf Bismarck om een onderhoud verzoeken. De noord-duitsche bondskanselier verklaarde zich bereid den heer Favre te ontvangen, en kort daarop ontmoetten de twee mannen elkander op het kasteel Ferrières, het prachtige buitenverblijf van baron Rothschild. En op het oogenblik dat wij de laatste regels van dit opstel schrijven (21 September 1870) wordt op dat kasteel, waar meer dan eens keizer Napoleon, als gast van den baron, het jagt-vermaak genoot, onderhandeld, ... vooreerst nog maar alleen over de wijze, waarop over het sluiten van den vrede *zal kunnen* onderhandeld worden.

THIERS.

LOUIS ADOLPHE THIERS.

Als diplomaat, geschiedschrijver en redenaar beroemd; — onder het koningschap, de republiek en het keizerrijk vermaard; — een groot man, die, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, in de laatstverloopen dagen nog alles heeft gedaan wat in zijn vermogen was om zijn vaderland te redden; — een knap man, die in een groot aantal werken bewezen heeft zijne woorden met hetzelfde vuur te kunnen neerschrijven waarmede hij ze als redenaar uitspreekt; — een geacht, geëerd en bemind man, die onder drie verschillende regeringstelsels nooit aanstoot heeft gegeven aan de openbare meening, en door zijne tegenstanders zoowel als zijne partijgenooten altijd werd hoog geschat, en nog in Frankrijk als een der populairste mannen wordt aangemerkt.

Louis Adolphe Thiers is 16 April 1797 (26 Germinal jaar V) te Marseille geboren. Zijn vader was, zoo zegt men, een gewoon havenwerker, over wiens leven juist niet het gunstigste oordeel kon worden geveld. Anderen zeggen, en dit komt ons het geloofwaardigste voor, dat Thiers, de vader, een door de omwenteling geruïneerd lakenkooper was, die alles bij de hand nam om eerlijk aan den kost te komen. Van moederszijde was de jeugdige Thiers vermaagschapt met André en Marie Joseph Chénier, be-

hoorende tot den deffigen handelstand in Frankrijk, en die, hoewel hunne fortuin verloren hebbende, toch alles deden wat zij konden, om den jongen, die geest had en aanleg toonde, voor de studie voort te helpen. In 1806 werd Adolphe naar het lyceum gezonden, waar hij door zijne bevattelijkheid en scherpzinnigheid weldra de eerste was in alle klassen, en door tusschenkomst zijner bloedverwanten gratis onderrigt genoot.

Als kind was Thiers vlijtig, vol zelfvertrouwen, en altijd onvermoeid werkzaam. Hij beminde den arbeid, mits men hem er niet toe dwong. Hij nam nu en dan uitspanning uit eigen beweging, en werkte zonder aandrang van anderen; men moest hem zijne nukken laten, hij wist zelf wel wat het beste voor hem was. In de school schijnt hij wel wat veel kattelkvaad te hebben uitgevoerd. Er worden vele anekdoten van hem verhaald uit zijne kindsheid, die echter, meerendeels door zeer partijdige schrijvers medegedeeld, waarschijnlijk of half waar, of geheel verzonnen zijn, om de biografie interessanter of de figuur belagchelijker te maken. Genoeg is het te zeggen, dat Thiers op achttienjarigen leeftijd met glans zijne voorbereidende studiën had geëindigd. Hij had zeven achtereenvolgende jaren alle prijzen in de klassen gekregen, en werd teregt als een intelligent jongeling aangemerkt, die veel voor de toekomst beloofde. Dit gaf aanleiding dat de familie Chénier hem naar Aix zond, om in de regten te studeren. Reeds op school had men gelegenheid gehad het bijzondere oratorische talent van den jeugdigen Adolphe op te merken, en die verbazende vlugheid van pen te bewonderen, later een zijner uitstekende eigenschappen welke hem den zetel in de Akademie verschaften.

Te Aix op de kollegiën maakte Thiers kennis met een student, jeugdig gelijk hij, wiens heldere geest en eenvoudige maar elegante manieren hem onweêrstaanbaar aantrokken, en een diepe sympathie deden geboren worden, waaruit een hartelijke vriendschap ontstond. Als een broeder had Thiers in den hr. Mignet

een waardigen tegenhanger van zich zelven gevonden, en beide vereenigden zich onafscheidelijk, daar zij elkander, voor de oefening van hunnen geest en voor de ontspanning na verrigte werkzaamheden, noodig hadden.

Thiers en Mignet werkten te zamen. Gemeenschappelijk verschaften zij zich een grondige kennis van de laatste jaren van Frankrijks geschiedenis: de omwenteling, het keizerrijk, de Restauratie; gezamenlijk legden zij zich op filozofische onderzoekingen toe, bestudeerden de werken van Plato, Kant, Descartes, Bacon en anderen, of zochten hunne kennis te verrijken door navorschingen bij en uitleggingen van latijnsche en grieksche schrijvers. Reeds toen gaf Thiers blijken van zekere eierzucht, die het voorteeken zijner fortuin scheen te zijn. De jeugdige student moet menigmaal tot zijne commilitones gezegd hebben: "*wij zullen zien, als wij ministers zijn;*" en zijne nijdige bewonderaars — en wie heeft die niet! — zeiden toen reeds van hem: "*hij schrijft goed, maar hij denkt slecht.*"

In 1819 werd door de akademie van Aix als prijsvraag uitgeschreven *l'Éloge de Fauvenargues*. Thiers beantwoordde deze vraag, en maakte zich op officieuse wijze als schrijver bekend; doch de nijd belette dat hem een prijs wierd toegewezen. De prijsvraag werd echter tegen het volgende jaar op nieuw ter beantwoording gesteld. De ten vorigen jare afgekeurde verhandeling van Thiers werd een *accessit* waardig gekeurd, en een nieuw ingekomen antwoord, van een onbekenden schrijver, behaalde den prijs. Maar hoe verwonderden zich de beoordeelaars, toen zij vernamen dat beide antwoorden geschreven waren door Thiers, die zijnen zin wilde hebben en, gedachtig aan het spreekwoord "de aanhouder wint", zijne regters om den tuin had geleid. De niet-bekrooning van het eerste antwoord moest ook toegeschreven worden aan de omstandigheid dat Thiers bekend stond als revolutionnair, en de koningsgezinde professoren hem dus geen goed hart toedroegen. De mystifikatie met het tweede antwoord was echter volkomen, en

een duidelijk bewijs van de buitengewone bekwaamheid des jongelings, die over één onderwerp twee geheel van elkander verschillende, en zelfs in anderen geest gestelde verhandelingen schreef en beide bekroond zag. Tevens toont zij de sluwheid aan, waarmede hij te werk was gegaan, en die den toekomstigen staatsman deed kennen.

Na afloop van hunne studiën, na afgelegde examens, en na den titel van advokaat verkregen te hebben, gingen Thiers en Mignet te zamen naar Parijs. Beiden, arm en zonder beschermers, wanhoopten echter niet. Weinig dachten zij (ten jare 1820) in hun kamertje, passage Montesquieu, met één kleerkast, één bed, twee stoelen en een zwarthouten tafel, dat zij tien jaren later in de zalen der ministeriën op gepolsterde zetels zouden rusten. Mignet zeide: "wij zullen er met de litteratuur wel komen," en iederen morgen ging hij naar de bibliotheek. Thiers dacht: "ik zal er door list komen," en alle dagen was hij op straat te zien; overal vroeg hij, informeerde hij zich, om op de hoogte der zaken te komen en te blijven; op de bureaux der redaktiën, aan de ministeriën, in de spreekvertrekken der kamer van vertegenwoordigers, overal zocht hij een open deur, met het besef dat dáár, in de journalistiek, in de regeringskringen, zijne plaats was, dat dáár zijne toekomst moest zijn. Gelukkig hij, die zoodanig zelfbewustzijn kan bezitten.

Door tusschenkomst van den hertog de la Rochefoucauld-Liancourt, aan wien Thiers een brief had geschreven, waarin hij met zijnen stijl en zijne schoone denkbeelden gewoekerd en op de bekrooningen aan de akademie te Aix gewezen had, kwam hij in kennis met zijnen stadgenoot, den beroemden liberalen redenaar Manuel. Het viel dezen niet moeilijk den eerzuchtigen jongeling werk te verschaffen. De *Constitutionnel*, een orgaan dat een waardige oppositie tegen het gouvernement voerde, en toen onder redactie stond van de hh. Étienne Jay en Évariste Dumoulin, zou voor-

taan het middel zijn om aan Thiers een bestaan te verschaffen. Hij trad als mederedakteur van dit toen zeer populaire en veel gelezen blad op. Zijne eerste artikelen bevatten beschouwingen over dramatische kunst. Thiers stond met één been in den stijfbeugel. Hij was journalist, openbaar persoon, kon als zoodanig de opmerkzaamheid van de geheele natie op zich vestigen, en verzuimde niet van de gelegenheid gebruik te maken. Hij was een dankbaar kind der fortuin, en toen hij zich door deze begunstigd zag, liet hij niet de handen in den schoot rusten, maar wijdde zich geheel aan den arbeid. Thiers ging voor de redaktie van den *Constitutionnel* in het vuur. Naauwelijks was hij als medewerker opgetreden, of de geheele leiding van het politieke gedeelte van het oppositie-orgaan rustte op hem. Over alle onderwerpen had hij dadelijk zijne beschouwingen gereed. Firm in den aanval, flink in de verdediging, levendig, vast besloten en ondernemend, had hij zekeren vasten stijl; zijne artikelen kregen zelfs den voorrang boven die zijner medewerkers. Thiers had de volgende grondslagen aangenomen, waarop hij zijne beginselen verdedigde: "de voortzetteren van de omwenteling van 1789 waren de beschermers der vrijheid; de vijanden van deze omwenteling moeten zich noodzakelijk afzonderen van ons en onze instellingen." Maar niet alleen op politiek gebied deed de hr. Thiers van zich spreken. Ook als kunstkritikus, wij hebben het reeds vermeld, leverde hij veel schoons. In zijn blad gaf hij, onder den titel *Le Salon*, oordeelvellingen en beschouwingen over alles wat op het gebied van kunsten en wetenschappen omging. Die artikelen werden later verzameld en in 1822 te Parijs afzonderlijk uitgegeven, onder denzelfden titel en voorzien van een historisch overzicht der omwentelingen in de schilderkunst, benevens eenige algemeene beschouwingen over den smaak en de kritiek in de kunst. Over eene engelsche actrice, Mrs. Bellamy, schreef hij eene *notice dramatique*, die later in de *Mémoires*

dezer dame werd opgenomen. In den herfst van 1823 leverde hij in zijn blad artikelen over *les Pyrénées, ou le Midi de la France pendant les mois de Novembre et de Décembre 1822*. De bouwstoffen daartoe had hij op een reis in die streken verzameld.

Thiers was niet meer arm. Door zijnen geest, zijne pen, zijn talent had hij het reeds zoo ver gebragt, dat hij in staat was zijne behoeftige moeder te onderhouden. Behalve zijn honorarium, had hij ook een gedeelte in de winst van den *Constitutionnel* gehad, en dit bragt hem een aardig sommetje op. De eigenaar van dit blad, Cotta, de rijke duitsche uitgever, die het van Laffitte gekocht had, koesterde een meer dan buitengewone vriendschap voor den jongen journalist, en aan diens liberaliteit had Thiers zijn aandeel in de winst en andere geldelijke voordeelen te danken.

De naam van Thiers begon van lieverlede in de diplomatieke en hoogere kringen bekend te worden. Men wenschte den kleinen man te zien en te leeren kennen, die op zoo vrijmoedige wijze schreef en sprak. Hij werd geïntroduceerd in de salons der oppositie, bij Casimir Périer, bij graaf de Flahaut en bij den bankier Laffitte. Daar trok hij de aandacht door zijn alleraardigst onderhoud en de levendigheid van zijnen zuidelijken geest. Zijne kleine gestalte, de alledaagsche uitdrukking van zijn aangezigt, dat half verborgen werd onder een ontzaggelijk grooten bril, zijn zonderling stemgeluid, de voortdurende beweging, of liever het onophoudelijke heen- en weerspringen en loopen, het rustelooze, geagiteerde, levendige, waaraan hij zich overgaf, daarbij een vreemd evenwigt in zijne schouders, alsof hij moeite had ze regt te houden, een volstrekt gemis aan etikette: alles te zamen genomen gaf aanleiding hem én als zonderling én als geniaal mensch te beschouwen. Niets was hem onbekend; over alles sprak en schreef hij; financiën, oorlog, administratie; alles werd op goede gronden verdedigd of aangetast. Hij werd intiem met Laffitte,

gezocht onder de leden der oppositie, en als een hunner knapste aanhangers aangemerkt. Talleyrand, die, altijd even geestig en verlamd, het jonge, kleine mensch wel wilde zien, zeide: "*Laat de kinderkens tot mij komen,*" en ontving Thiers allerminzaamst. Zij hadden veel gemeens, die twee staatsmannen: beiden leelijk, beiden klein, beiden geestig, beiden groot. Thiers is de Talleyrand van de tweede helft der negentiende eeuw; hij heeft echter niet genoeg gelegenheid gehad om het te bewijzen.

Thiers begon in 1823 een werk te schrijven, dat hem als historicus beroemd maakte en als zoodanig zijnen naam vestigde: zijne *Histoire de la Révolution française*; een plan, dat hij reeds vóór lang had beraamd en eindelijk tot uitvoering bragt. Gelijktijdig leverde hij artikelen aan de *Tablettes historiques*, een blad onder redaktie van de hh. Jouffroy, Dubois, de Rémusat en zijnen ouden vriend Mignet. Over luiheid van Thiers had het publiek dus niet te klagen; hij was medewerker aan twee dagelijks uitkomende bladen, en daarbij schrijver van het reuzenwerk over de revolutie. De eerste twee deelen van dit allerbelangrijkste werk verschenen onder medewerking van den hr. Félix Bodin, een der geattacheerden aan de redaktie van den *Constitutionnel*, die, naar men wil, aan Thiers het denkbeeld had aan de hand gedaan, en zijnen naam met dien van Thiers op den titel liet plaatsen om aan het debiet van het werk bevorderlijk te zijn. Op het derde deel staat de naam van Thiers alleen. Het scheen dat de eerste twee deelen niet de algemeene goedkeuring wegdroegen; de onervarenheid van den schrijver bleek daaruit, en hoewel de stijl en het dramatische dat in het werk lag hoogst opmerkelijk kunnen worden genoemd, maakten de hoofdstukken waarin de geschiedenis der konstituerende en wetgevende vergaderingen werd behandeld niet den opgang, dien Thiers zich daarvan had voorgesteld. Hij gevoelde dat er iets aan zijn werk ontbrak, zette zich aan den arbeid, en maakte zich van ieder onderdeel der staathuishoudkunde een

speciale studie. Baron Louis deed hem een blik slaan in het beheer der financiën, generaal Foy en vooral de hr. Jomini gaven hem over alle vragen betrekkelijk tot den oorlog inlichting en advies. Te Vincennes, een der forten van Parijs, maakte hij zich vrienden onder de tirailleurs, die hem den aanval en de verdediging der punten uitlegden.

Geografische kaarten, strategische werken, dagbladen uit den tijd dien hij behandelde, openbaar gemaakte of in het geheim verspreide gedenkschriften, processen-verbaal, officiële rapporten, alles raadpleegde en doorvorschte hij, opdat hem niets mogt ontgaan betreffende de mannen die in zijn werk voorkwamen. De zonen en afstammelingen van hen die geleefd hadden in de oproerige tijden welke hij zou gaan beschrijven, of zij zelve, gaven hem de belangrijkste inlichtingen met alle mogelijke naauwkeurige bijzonderheden. Toen hij gereed was, begon Thiers het derde deel te schrijven. Nadat hij om zoo te zeggen zich als officier en als financier had geoefend, begon hij te werken met een rijken schat van ondervinding en wist het regte oordeel te vellen over personen en zaken.

De *Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'au 18 brumaire* zag van 1823 tot 1827 in tien deelen het licht bij Lecointe en Durey, die het werk tot billijken prijs hadden gekocht en in afleveringen uitgaven; het maakte veel sensatie onder alle partijen. Alle jeugdige liberale Franschen gevoelden sympathie voor het boek en den schrijver, maar niet al de personen die er handelend in optraden waren tevreden over de rol die Thiers hen in zijn werk liet spelen; want hoe historisch-getrouw ook, was hij, naar hunne meening, soms al te waarheidlievend geweest. Over het algemeen had het boek toen succès, maar later, in 1830, werd het verslonden; immers het was, om ons zoo uit te drukken, door een tweede revolutie geheiligd, van veel gewigt geworden en spoedig populair. Wij voegen hier nog bij, dat Thiers zijne geschic-

denis der omwenteling zeer dikwerf heeft omgewerkt en gewijzigd, naar gelang van de politieke omstandigheden waarin het land verkeerde en onder den indruk van het oogenblik. In twee formaten werden meer dan 150,000 exemplaren er van getrokken, in vijftien uitgaven, niet medegerekend de talrijke nadrukken. "Weinig boeken", zegt een fransch schrijver, "hebben meer invloed uitgeoefend. Men begreep spoedig wat het goede en wat het kwade er in was. De kritiek verweet gemeenlijk den schrijver een soort van historisch fatalismus, dat hem voortdurend tot een aanhanger maakt der sterkste partij, en tot den apologist van dengene die triomfeert, onverschillig wie: Mirabeau, Danton, de Gironde, Robespierre; voorts een buitengewone toegeeflijkheid voor ondeugden en zelfs voor misdaden, en zekere ongedwongenheid in de taal, somtijds weinig overeenkomende met de waardigheid der geschiedenis. Maar ieder was verrast door den snellen, onderhoudenden, dramatischen gang van het verhaal, door de grondige kennis van elk vraagstuk, die er in doorstraalde, door de verwonderlijke duidelijkheid gepaard met eenvoudigheid van stijl. Het werk was der liberale partij aangenaam, omdat zij het als eene soort van rehabilitatie der revolutionnaire handelingen beschouwde, eene rehabilitatie die nog al nieuw was en bovendien moedig kon heeten tegenover een koningschap dat door de omwenteling was onthoofd, een adel dien zij had gefnuikt, een geestelijkheid welke zij had beroofd!"

Kort na het verschijnen van de *Geschiedenis der omwenteling*, vatte Thiers het plan op eene *Algemeene geschiedenis* te schrijven, en hij was juist voornemens zich op reis te begeven, om de noodige bronnen te verzamelen, toen het ministerie Polignac aan het bewind kwam (5 Augustus 1829). Het optreden van dit ministerie strekte ten bewijze dat Karel X niet van zins was de liberale instellingen toe te staan welke de oppositie had gevraagd, en dat het stelsel zou worden gehandhaafd sedert de Restauratie gevolgd, t. w. onderdrukking van het liberalisme. Thiers, de beste penvoerder der

oppositie, moest te Parijs blijven, om Karel X en zijne ministers heviger dan ooit te voren aan te vallen.

De *Constitutionnel* was voor Thiers niet meer voldoende. Hij rigtte met zijnen vriend Mignet en met Armand Carrel een nieuw blad op, *le National*, dat hoofdzakelijk ten doel had het koninklijke charter van 1814, waarin liberale bepalingen vervat waren, te verdedigen. Polignac had zich voorgenomen dit charter niet meer van kracht te doen zijn. Daarover liep de groote strijd. Elk der drie redakteuren van den *National* zou op zijne beurt één jaar hoofdredakteur zijn; het blad zou de regten van het volk verdedigen, zelfs ten koste van de dynastie. Het eerste nummer verscheen 1 Januari 1830. Daarin werd de Restauratie in staat van beleg verklaard, en Thiers maakte zijn blad tot oorlogstuig. De toestand van Frankrijk was inderdaad niet zeer naar wensch. De weinige vrijheden, in wier bezit de Franschen zich hadden te verheugen, wilde men hun ontnemen, en met al de gal zijner pen en met al den humor van zijnen geest bestreed Thiers in zijn orgaan de bedoelingen van het ministerie. Hij schreef over het konstitutionnele beginsel een artikel, dat later zooveel stof tot polemieek heeft gegeven: het bekende *le roi règne et ne gouverne pas*. Dit belangrijk en uitgewerkt opstel was het sein voor het volk zich op groote veranderingen voor te bereiden. Ronduit verklaarde de *National* in zijn nummer van 9 Februari 1830 dat Karel X moest worden afgezet; tevens werd Lodewijk Filips, hertog van Orleans, als hoofd van den Staat aanbevolen. Deze verklaring had een proces en eene veroordeeling ten gevolge; maar de sympathie voor het blad was zoo groot, dat de opgelegde boeten door openbare inschrijvingen werden gevonden, en de *National*, zonder geschorst te zijn, geregeld bleef verschijnen. Onophoudelijk, maar onder meer bedekte termen, werden de Bourbons op alle mogelijke wijze doorgehaald. In Juli begonnen de artikelen beleedigend en uitdagend te worden. Open-

lijk werd aan de regering gevraagd, wanneer zij van plan was haren staatsgreep te doen, daar men zich algemeen op iets dergelijks had voorbereid.

Den 26 Juli 1830 verschenen de lang verwachte ordonnantiën der regering, die aan de drukpersvrijheid den doodsteek toebagten. Denzelfden avond vereenigden de eigenaars van den *National* en 35 andere journalisten (te zamen 43 personen) zich in het studeervertrek van Thiers. Daar werd besloten, tegen de wederregtelijke en onwettige handelingen van de regering voorloopig protest aan te teekenen, en later krachtiger maatregelen tot herstel der grieven te nemen. De hh. Thiers en de Rémusat waren de opstellers en eerste onderteekenaars van dit protest, dat met de namen van alle aanwezigen werd voorzien. Denzelfden avond kwam de politie aan den *National* berigten, dat het blad den volgenden dag niet mocht verschijnen. "Slechts voor geweld zullen wij bukken," antwoordde Thiers. Den 27 des avonds vielen te Parijs de eerste onlusten voor. Het volk, opgewonden door de artikelen in de dagbladen, en veelal zelf overtuigd dat het koningschap te ver ging, werd oproerig, en burgers en soldaten geraakten in bloedigen strijd. Den volgenden morgen had de stad een dreigend aanzien, de winkels waren gesloten, alle handel stond stil en in vele straten waren troepen gelegerd. Thiers verscheen in vele vergaderingen, om pogingen te beramen tot een wettige verdediging der drukpersvrijheid, maar zijne bemoeijingen leidden niet tot eenig resultaat. De troepen hadden de overhand behouden, en het scheen dat de staatsgreep zonder verdere gevolgen zou afloopen. Thiers en zijne geestverwanten, verwittigd dat men hunne arrestatie beoogde, hielden zich twee dagen lang te Montmorency schuil, doch den 29 nam hij deel aan de vergadering ten huize van den heer Laffitte. Daar stelde hij de proklamatie op, waarbij de aandacht van het volk op den hertog van Orleans werd gevestigd. In den nacht van den 28 was Parijs op de bekende wijze

gebarrikadeerd, en overal knalden kanon- en geweerschoten. Het volk las de proklamatie van Thiers, kreeg de overhand, nam de Tuileriën, het raadhuis, het Louvre en alle openbare gebouwen in bezit; de zaak van Karel X was spoedig verloren en de omwenteling voltooid. Den 1 Augustus overreedde Thiers den hertog van Orleans, die zich te Neuilly bevond, voorloopig als luitenant-generaal van het koninkrijk op te treden; Karel X had Parijs reeds verlaten. Negen dagen later werd de hertog, als Lodewijk Filips I, tot koning der Franschen geproklameerd, nadat Thiers zijn best had gedaan het volk voor den nieuwen koning in te nemen en dezen een groote partij te verschaffen. Lodewijk Filips, naauwelijks ten troon gestegen, benoemde Thiers tot staatsraad en sekretaris-generaal bij het ministerie van financiën, dat door baron Louis werd bestuurd. In November nam Laffitte die betrekking waar. Men zegt dat Thiers kort na zijne benoeming heeft willen bedanken, om zich geheel aan de journalistiek te wijden, maar dat een *commandement exprès du roi* (zoo zegt de bron waaruit wij putten) noodig was, om hem te bewegen zijnen post te behouden. In plaats van sekretaris-generaal nam hij de betrekking van onder-sekretaris van staat bij het ministerie van financiën waar. Tot lid der kamer van afgevaardigden had Aix hem reeds gekozen.

Thiers had, naar het scheen, groote plannen. Reeds toen, in 1830, sprak hij van het overtrekken van den Rijn en de Alpen, van het bevrijden van Polen en van het verleenen van hulp aan België. Een jaar later sprak hij anders, gelijk wij zullen zien. Hij was de ziel van het ministerie van financiën. Veertien dagen na zijn optreden als politiek persoon had hij reeds een vereenvoudiging in het innen der belastingen en in de administratie der domeinen ingevoerd en aan een financiële krisis het hoofd geboden. Op zeer onaangename wijze werd hij, bij gelegenheid dat personen van rang zich aan verduisteringen hadden schuldig gemaakt, in

deze zaak betrokken, zonder dat zij echter gevolgen had, daar, zoo als de hr. Loève-Veymars in de *Revue des deux-mondes* van 15 Dec. 1835 zegt: "de persoon, die zich aan dit schandelijk bedrijf overgaf, een titel droeg, die den hr. Thiers te na kwam, dan dat zijn regtmatige toorn hem kon bereiken."

In Januari 1831 werd Thiers herkozen tot lid der kamer van afgevaardigden, doch in hetzelfde jaar legde hij zijne ministeriele betrekking neder. Na den val van het ministerie Laffitte trok hij naar het zuiden van Frankrijk, waar hij eenigen tijd doorbragt. Casimir Périer had een ministerie zamengesteld, en hoogst verwonderd was iedereen, toen Thiers na zijne terugkomst dit ministerie steunde, in plaats van zich aan te sluiten bij de oppositie thans onder Laffitte gevormd. In de kamer voerde hij het woord tegen zijne vroegere vrienden, om zijnen beschermeling, Lodewijk Filips, te blijven aankleven. Reeds vroeger had hij aan zijne toenmalige geestverwanten verklaard dat hij het niet in alle politieke beginselen met hen eens was, maar hen gaarne op alle mogelijke wijze wilde helpen, zooveel hij daartoe in staat zou zijn.

Thiers ried in 1831 tot den vrede en tot niet-handhaving der traktaten van 1815. Hij was tegen de inlijving van België bij Frankrijk, daar hij vreesde dat zijn vaderland daardoor in een algemeenen oorlog zou kunnen worden gewikkeld. Wat de binnenslandsche politiek betreft, scheen hij geheel andere beginselen voor te staan, dan die voor welke hij eenige jaren geleden geijverd had; hij ondersteunde het nemen van eenige impopulaire en niet zeer vrijzinnige maatregelen, en verdedigde de erfelijkheid van het pairschap. De redevoering bij laatstgenoemde gelegenheid uitgesproken maakte hem in de kamer als redenaar beroemd. Vroeger had hij altijd groote woorden en hoogdravende uitdrukkingen gebezigd, die door de kleinheid van zijne gestalte en zijne doordringende stem niet altijd het gewenschte succès hadden. Thans echter had hij zich tot gewoonte aangenomen op zekeren konversatie-toon te spreken,

die hem minder inspanning kostte en zijn waar talent aan het licht bragt. Zijne rede, tot verdediging van de erfelijkheid van het pairschap, duurde vier achtereenvolgende uren, zonder dat hij eenige aantekeningen vooraf had gemaakt. Hij verstond de kunst te boeijen, en *nolens volens* waren zoowel zijne vrienden als zijne tegenstanders verplicht naar hem te luisteren.

Intusschen zaten de legitimisten en republiekeinen in Frankrijk niet stil. Thiers was een der eersten die den 5 en 6 Junij 1832, moeilijke dagen voor het Juli-koningschap, aan de regering den raad gaven tegen hunne voortdurend heviger woelingen strenge maatregelen te nemen. Vooral de partij der legitimisten, de aanhangers van den ouderen tak der Bourbons, deden veel van zich spreken, en wij zullen spoedig zien welke gebeurtenis daarvan het gevolg was. Casimir Périer, hoofd van het kabinet, stierf in 1831 aan de cholera. Thiers was de aangewezen persoon om hem als minister van binnenlandsche zaken te vervangen. Dit geschiedde den 11 October, onder zeer netelige omstandigheden. België was bedreigd, een opstand was uitgebroken in de Vendée, en partijtwisten beroerden het land. Om een einde te maken aan de onlusten in de Vendée, achtte Thiers de aanhouding van de hertogin van Berry, die met geld en invloed de muitelingen daar had aangestookt, hoogst noodzakelijk. Nantes was de plaats, waar, naar men zeide, de hertogin verborgen was, die, zoo luidde de lastgeving, "zonder dat haar een vinger gekromd werd, moest worden gevangen genomen." De knapste politiebeamten werden op den loer gesteld. Een verrader hielp hen. Zekere Deutz, geboortig uit Coblenz en vertrouwde van de hertogin, voor wien hij menigmaal geheime dépêches had overgebracht, kwam Thiers opzoeken, en deze, gebruik makende van het toeval, liet Deutz naar Nantes brengen, waar op zijne aanwijzing de hertogin gevonden en door de militaire magt in verzekerde bewaring gesteld werd. De naam van den verrader Deutz, — die reeds vroeger

voor geld het israelietisch geloof had afgezworen, zich onder den naam Gonzague bij de hertogin van Berry tot haren meest vertrouwde had ingedrongen, en haar later op schandelijke wijze bedroog, — zal wegens het volbrengen van die afschuwelijke daad altijd gebrandmerkt blijven. Zij had echter het gevolg dat aan den burgeroorlog in de Vendée een einde kwam. Thiers schijnt tevens in dien tijd middelen gevonden te hebben om zich geheime fondsen aan te schaffen, waardoor, zoo zegt men, het verraad van Deutz gemakkelijk was gemaakt geworden. De kapitulatie van de citadel van Antwerpen, op 23 December 1832, door generaal Chassé aan het den 29 November derwaarts gezonden fransche leger onder maarschalk Gérard, verleende zeker gewigt aan de fransche politieke interventie en aan het ministerie.

De minister van binnenlandsche zaken verwisselde op het einde van 1832 zijn departement met dat van koophandel en openbare werken. Als hoofd van dit departement toonde Thiers een helder en scherpzinnig oordeel te hebben. Zijne aanvraag om honderd miljoen francs, tot het doen uitvoeren van groote werken van openbaar nut, werd door de kamer goedgekeurd. Parijs zou door die werken worden verfraaid. Het standbeeld van Napoleon werd op de kolom der place Vendôme herplaatst, de Triomfboog, de kerk la Madeleine en paleizen die in aanbouw waren werden voltooid, wegen en kanalen gegraven, de nijverheid begon zich meer te ontwikkelen, en door en met haar nam de openbare welvaart toe. Het was de gouden eeuw van den hr. Thiers; het schoonste tijdstip in zijn politiek leven was gekomen.

In het begin van 1834 begonnen de revolutionnaire clubs en volksvergaderingen weder in zwang te komen. Met onverbidelijke gestrengheid handhaafde Thiers de wetten op de openbare bijeenkomsten en het regt van vergaderen. Maar toen het gevaar grooter begon te worden en oproerige tooneelen voorvielen, gaf hij zijne portefeuille over en nam weder de leiding der binnenland-

sche aangelegenheden op zich. De muiterij te Lyon, met het doel de republiek in te voeren, werd wel onderdrukt, doch vond te Parijs navolging. In April 1834 werden daar barrikaden opgeworpen, maar moedig verscheen Thiers te midden der woedende volksmenigte. De onlusten werden gedempt. Toen het denkbeeld werd geopperd de in hechtenis genomen personen voor het hof der pairs te doen teregt staan, verklaarde Thiers zich in den raad der ministers daartegen, zoodat de processen voor de gewone geregtshoven behandeld werden.

De leden van het ministerie waren niet zeer homogeen. Het presidentschap van den raad van ministers gaf tot velerlei oneenigheid aanleiding. Thiers kon zich met niemand vereenigen. Met maarschalk Soult, maarschalk Gérard en Molé, die achtereenvolgens het voorzitterschap aanvaardden, lag hij overhoop, en daarom bood hij in November zijn ontslag aan. Een kabinetskrisis en daarna een driedaagsch ministerie onder den hertog van Bassano waren daarvan het gevolg. Reeds acht dagen na zijn ontslag was Thiers weder minister, met maarschalk Mortier als hoofd van het kabinet, die zich echter spoedig terugtrok, daar hij, zoo hij zeide, niet president in naam wilde zijn. Het schijnt dus dat Thiers, hoewel niet het erkende hoofd van het kabinet, toch daarin het overwigt wilde hebben, en dus dikwijls met zijne ambtgenooten van meening verschilde. Door het bedanken van Mortier ontstond weder een kabinetskrisis, waarbij voor het eerst de pogingen van Guizot en Thiers tegenover elkander stonden. Veertien dagen lang werden de koning en de kamers met de geschillen dezer twee beroemde mannen lastig gevallen. Eenige afgevaardigden kwamen tusschen beide, en in overeenstemming met den hr. Guizot werd overeengekomen dat de hr. de Broglie als hoofd van het kabinet zou optreden. Guizot en Thiers namen onder zijn bestuur zitting als ministers, en de zaak was geschikt.

Den 13 December 1834 werd de kleine geschiedschrijver, let-

terkundige en staatsman, als lid der Fransche Akademie geïnstalleerd, waar hij de plaats innam van wijlen den dichter Andrieux. Zijne bij deze gelegenheid gehouden redevoering wordt algemeen als een meesterstuk geprezen. De aanslag op het leven van Lodewijk Filips door Fieschi, in Juli 1836, maakte het noodzakelijk dat de kamers in allerijl werden bijeengeroepen, om wetten vast te stellen als een middel tegen herhalingen van zoodanige aanslagen. Thiers verdedigde die zoogenaamde September-wetten niet met zooveel warmte als zijn ambtgenoot de Broglie, doch deed niettemin zijn best de aanneming er van te bespoedigen.

Tusschen Thiers en Guizot, die als ministers het zelden eens waren, was een breuk ontstaan; doch zij hadden zich in zoo verre verzoend, dat hun strijd minder in het oog liep. Zij verpersoonlijkten in den ministerraad, Thiers het linker- en Guizot het regter-centrum der kamer. Door het doen van concessiën aan de doktrinairen die de Kamer schenen te beheerschen, had Thiers zich aan het hoofd der zaken geplaatst gezien door eene partij der meerderheid, de dynastieke oppositie en de hulp van Talleyrand. Hij had zich weten te handhaven, en was door de stormen heen blijven staan. Toen echter in Januari 1836 over de konversie der fransche rente een krisis ontstond, legde hij met zijne ambtgenooten de portefeuille neder. Op geschikte wijze wist hij in Februari echter uit het linker-centrum een kabinet te vormen, waarvan hij president was, tevens met de portefeuille van buitenlandse zaken belast. Als *premier* volgde hij een meer liberale politiek voor het binnenland, en toonde zich krachtiger tegenover de mogendheden. Hij kon zich echter niet staande houden. Gesteund door het viervoudig verbond, wilde Thiers dat Frankrijk zou tusschen beide komen in de burgeroorlogen die destijds Spanje teisterden. De koning was daartegen, en Thiers trok zich op waardige wijze terug. In Augustus 1836 werd hij door Molé vervangen

De man, die Lodewijk Filips het eerst de kroon van Frankrijk was komen aanbieden, dacht thans dat hij wel eenige rust verdiend had. Hij nam daarom gedurende een paar jaren geen deel aan de openbare zaken. Hij deed kunst- en studiereizen in Italië, en keerde in den zomer van 1838 naar Parijs terug, waar hij dadelijk als afgevaardigde de zittingen der kamer getrouw bijwoonde. Hij werd de aanvoerder eener parlementaire koalitie, die zich ten doel had gesteld het ministerie Molé te doen vallen. Met de grootste behendigheid wist hij het dan ook zoo ver te brengen. Eens meester van het terrein, had hij nog slechts den koning te bewegen zijne politiek te volgen, en Lodewijk Filips wilde hierin wel toestemmen, doch op voorwaarde dat maarschalk Soult als hoofd van het kabinet zou optreden. Thiers weigerde, en Molé bleef aan het bewind. Den 1 Maart 1840 echter werd Thiers op nieuw *premier* en minister van buitenlandsche zaken, met een geheel nieuw stel ministers. Guizot vertrok als gezant naar Londen.

Met groote bekwaamheid laveerde de minister-president te midden der beide partijen in de kamer. Hij behield de September-wetten, maar verdaagde de behandeling der herziening van de kieswet. Wat zijne buitenlandsche politiek aangaat, deze was bepaald oorlogszuchtig geworden. Hij ondersteunde Mehemet-Ali in diens plannen tegen Turkije, doch werd door de gebeurtenissen in het Oosten geheel verrast. De mogendheden, die Frankrijks houding hadden gadegeslagen, waren bij traktaat overeengekomen dat de fransche regering uitgesloten was van het algemeen europeesch overleg, en Thiers was genoodzaakt dit stil te laten geschieden, zonder dat hij of Guizot het kon beletten. Maar tegenover de koalitie welke Frankrijk scheen te dreigen, geloofde Thiers dat het noodzakelijk was maatregelen te nemen, om zoo noodig oorlog te kunnen voeren. Hij voegde zich meer en meer bij de oppositie en begon ernstige voorbereidselen te maken. De ligtingen van 1836 en 1839 werden opgeroepen, de nationale garde gemobiliseerd, en de ver-

sterkingen van Parijs in staat van tegenweer gebragt. Velen zagen in deze versterking van de hoofdstad, niettegenstaande de ontkenning van den hr. Thiers, een maatregel om eventuele aanvallen daarbinnen te kunnen bestrijden, niet omdat er vrees voor een buitenlandschen inval kon bestaan. Men sprak in het laatst van 1840 van een waarschijnlijk veldtocht in het aanstaande voorjaar, van een inval in Italië, om Oostenrijk schrik aan te jagen. Maar de koning noch de meerderheid van het kabinet deelde deze oorlogszuchtige gevoelens. Na zes maanden onvruchtbare beproevingen en operatiën, nadat menig incident als *casus belli* was opgeworpen, doch altijd zonder gevolg, na het bombardement van Beyruth door de Engelschen, het ultimatum van 8 October en het terugroepen der vloot eenige dagen later, verliet Thiers, wiens ontslag twee maal verleend en twee maal ingetrokken was, den 29 October het ministerie, zijne plaats overlatende aan den hr. Guizot, liever dan langer de verantwoordelijkheid van een zoodanigen halfslachtigen vredes-oorlogstoestand op zich te nemen. Ronduit zeide hij in de kamer, dat de hr. Guizot in zijne plaats getreden was, alleen omdat hij (Thiers) van den koning niet die maatregelen kon verkrijgen, welke hij noodig achtte.

Zoo eindigde Thiers zijn ministerschap onder Lodewijk Filips. Gelijk hij zijne tegenstanders door middel van kunstig geweven diplomatieke netten had doen vallen, werd ook hij het slagtoffer der partij Guizot, die onder de leus "geen oorlog!" Thiers van den ministeriëlen zetel verdrong.

Pas was Thiers geen bewindsman meer, of hij vatte dadelijk zijne grootsche taak van geschiedschrijver weder op. Hij verdiepte zich weder in de studiën en voelde bij de letteren het gewicht niet van de politieke beslommingen, waaronder hij gebukt was gegaan. Thiers had aan zijne landgenooten verhaald, hoe Frankrijks toestand was geweest tijdens de republiek; nu maakte hij zich gereed hun te vertellen wat er onder het konsulaat en het

keizerrijk was voorgevallen. Voor deze belangrijke taak bereidde hij zich op de meest wetenschappelijke wijze. Niets mogt hem ontgaan, geene bijzonderheid mogt ontbreken. Hij deed verschillende reizen in Duitschland, Italië, Spanje en Engeland, hetzij om persoonlijk de slagvelden te bezoeken, waar Napoleon met de fransche legers gestreden had, of om in de kanselarijen van de hoven inlichtingen te verzamelen. Vier jaren, 1841—1845, bragt hij hiermede door. Na zijnen terugkeer, in Maart 1845, verschenen de eerste twee deelen van het werk, onder den titel van *Le Consulat et l'Empire*. Men beschouwde het boek van den beroemden staatsman als een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van Frankrijk, en met groote belangstelling, met klimmende nieuwsgierigheid werd in zijn land en elders de uitgave verwacht. Zelden heeft een schrijver bij zijnen arbeid over zulke rijke bronnen kunnen beschikken, als de hr. Thiers bij het vervaardigen van dit werk. Alle oorspronkelijke bescheiden had hij kunnen raadplegen, en van elke gebeurtenis kon hij de waarheid staven door de gevonden bewijsstukken. Het werk zou twintig deelen beslaan, ieder deel gesplitst in boeken, en boven ieder boek de naam van den persoon of het belangrijke feit vermeld, die of dat daarin de hoofdrol vervult.

Over het veelomvattende werk van den ex-minister is veel geschreven. Bijna alle beoordeelingen komen daarin overeen dat het de vrucht is van naauwgezette studie. Het is gedacht en geschreven met gematigdheid, kalmte en een vrijheid van geest, die het minder dramatisch, maar uitvoeriger in bijzonderheden maken. De groote figuur van Napoleon domineert alles, zonder alles in zich op te nemen. Men merkt duidelijk, in de oneindigheid van kleine bijzonderheden, dat de schrijver een menigte bouwstoffen had voor zijn werk, en dat hij, niettegenstaande de vlugheid waarmede de feiten worden voorgesteld, somtijds te langdradig is geworden, alleen door de begeerte volledig te zijn. De stijl, als in

zijne vroegere geschriften, altijd eenvoudig, klaar en duidelijk, heeft, wij geven hier het oordeel van anderen, somtijds zekeren tint, die aan improvisatie zou doen denken.

Om er later niet meer op terug te komen, zullen wij reeds hier melden dat Napoleon III den heer Thiers, na de voltooiing van dit werk in 1861, in een der zittingen van het Wetgevend Ligchaam, den nationalen geschiedschrijver noemde, en dat de Fransche Akademie aan het werk den tweejaarlijkschen prijs van fr. 20,000 toekende, door den keizer uitgelooft. De heer Thiers ontving de eerbewijzingen, maar schonk de fr. 20,000 aan de Akademie, om daarvan jaarlijks een nieuwen prijs voor goede werken op wetenschappelijk gebied af te zonderen onder den naam: *le prix Thiers*. — Laat ons thans tot de gebeurtenissen (1845) terugkeeren.

Gedurende de eerste drie jaren, dat Thiers zich met dit reuzenwerk had belast, vertoonde hij zich slechts weinig in zijne kwaliteit van volksvertegenwoordiger; alleen in 1842 was hij verschenen, om de wet waarbij de hertogin van Orleans van het regentschap des rijks werd uitgesloten, te verdedigen en te doen handhaven. In 1844 had hij van de gelegenheid eener adres-diskussie gebruik gemaakt, om met zijne gewone ondubbelzinnige bitterheid het ministerie Guizot aan te vallen en dit zijne onmagt te verwijten. Als aanvoerder van het linker-centrum begon hij toen weêr op politiek terrein te arbeiden. Hij sprak tegen de uitbreiding van de magt der jezuiten, en verdedigde de regten der universiteit, die door eene regeling van hoogerhand waren geschonden. In Maart 1846 liet hij zich heftig uit over de onverenigbaarheid van openbare betrekkingen met het mandaat van volksvertegenwoordiger. "Zullen wij dan nooit anders dan de *fictie* van een vertegenwoordigende regering hebben?" vroeg hij. "Dit had men ons in Juli 1830 moeten zeggen!"

Zonder zich in het openbaar bij de reformistische demonstratie

en banketten van 1847 aan te sluiten, nam hij echter deel aan de liberale beweging. Hij maakte van zijn oud orgaan, den *Constitutionnel*, gebruik, om de liberale partij te doen zegevieren, en kwam er in de laatste koninklijke zitting van Januari 1848 rond voor uit dat hij thans de dynastie afkeurde. Nooit was Thiers welsprekender, nooit was hij scherper in zijnen aanval. Hij laakte den ongunstigen financiëlen toestand, veroordeelde de moordtooneelen in Gallicië, het bombardement van Palermo en verweet der regering een laakbare neiging voor Oostenrijk te hebben gekoesterd, die slecht afstak hij hare onverschilligheid tegenover Italië, en eindelijk verklaarde hij dat "hij tot de omwentelingspartij in Europa behoorde", en "nooit zijne zaak zou verraden".

Hiermede had Thiers zijne populariteit herwonnen. Hij had zich, zoo als altijd, naar de tijdsomstandigheden geschikt. In 1830 had men zijne artikelen in den *National*, die de uitroeping van Lodewijk Filips tot koning van Frankrijk beoogden, gelezen en goedgekeurd; thans werden in alle koffijhuizen, klubs en op de openbare pleinen zijne redevoeringen en artikelen, die wel is waar niet tot revolutie aanhitsten, maar duidelijk zijne anti-monarchale meening lieten blijken, door het publiek verslonden. Thiers rekende echter buiten den waard: de gisting onder de Parijzenaars had niet ten doel een ander ministerie te verkrijgen of Thiers als raadsman van Lodewijk Filips te zien optreden; neen, men wilde de republiek. De banketten der reformisten, en de reeds twee jaren smeulende oproerige bewegingen moesten niet tot behoud van het koningschap, maar tot het gemeenebest leiden.

Toen dus in den nacht van 23 op 24 Februari 1848 het ministerie Guizot ontslag nam, en Thiers met den heer Odilon Barrot op de Tuileriën werd ontboden om een nieuw ministerie te vormen, was het te laat. Wel gaf hij dadelijk last het vuur te staken, dat door de troepen tegen de oproerige parijische burgerij was gericht, wel vaardigde hij eene proklamatie uit, waarin

de leus: "vrijheid, orde, vereeniging, hervorming!" voorkwam, maar niets hielp. Vier-en-twintig uren vroeger had die proklamatie misschien wonderen kunnen doen; thans, nu de troepen zich tegen het volk hadden verzet, was het koningschap verloren. Parijs verkeerde in oproer. Barrikaden werden opgeworpen, de republiek was de wensch der muitelingen. Thiers, niettegenstaande zijne populariteit, werd het mikpunt van de beleedigingen en uitjouwelingen waarmede het volk niet karig was, en ziende dat men hem niet noodig had, zijne verklaringen verkeerd werden uitgelegd, en de door hem beoogde omwenteling, die alleen een meer liberalen regeringsvorm moest tot resultaat hebben, anders door het volk was opgevat, nam hij zijn ontslag. Hij verklaarde in de kamer dat er niets aan te doen was. De koning vlugtte, Thiers bleef te Parijs, het koningschap was gevallen, de republiek werd geproklameerd.

Getrouw aan zijne gewoonte, dengene te dienen die de magt in handen heeft, en begrijpende dat het koninkrijk wel voor goed gedaan was, zond Thiers, dadelijk na het uitroepen der republiek, zijne adhesie aan de voorloopige regering, en stelde zich kandidaat bij de verkiezingen voor de konstituërende vergadering, in het departement Bouches-du-Rhône, daar hij, zoo zeide hij, "niet vreemd wilde blijven aan de nieuwe lotsbestemmingen van zijn vaderland;" hij wenschte "geene van zijne vroeger toegedane meeningen te verloochenen, maar toch er toe bij te dragen om den nieuwen stand van zaken, op hechte en duurzame grondslagen, te helpen vestigen." Bij de algemeene verkiezingen leed Thiers de nederlaag; maar later werd hij, bij wijze van schadevergoeding, door vier departementen tegelijk gekozen: Seine, Seine-Inférieure, Orne en Mayenne. Hij nam het mandaat van volksvertegenwoordiger voor het departement der Seine-Inférieure aan, waar hij, in plaats van de Lamartine, met meer dan 60,000 stemmen was gekozen. Zijne verkiezing werd als een gevaarlijk voorteeken

voor de republiek beschouwd. Die voorspelling kwam niet uit, want hij stelde zijnen persoon, zijn gezond verstand, zijnen praktischen geest en zijne groote kennis van zaken dadelijk ter beschikking van de mannen der republiek.

In de konstituerende vergadering zat de heer Thiers regts, dus bij de behoudende partij. In Juni 1848 stemde hij voor de diktatuur van generaal Cavaignac. Ook nu wist hij dadelijk invloed te verwerven en trad op als hoofd der ordelievende partij, die door hem was georganiseerd en in tucht werd gehouden. Hij werd benoemd tot lid van de kommissie belast met het ontwerpen der grondwet en was rapporteur over het voorstel Proudhon, tot het oprigten van een groot financiëel etablissement (*la banque du peuple*), tegen welk plan hij zich verklaarde. Alles wat hem te gevaarlijk of te nieuw voorkwam, werd door hem bestreden. Hij was bepaald tegen het voorstel Turk, tot het uitgeven van papiergeld, en tegen het wetsontwerp van Lamoricière, betreffende de plaatsvervanging bij de militia.

Thiers deed zijn best eene geheel andere populariteit te verkrijgen, dan die, welke hem door de reformistische beweging van 1847 was opgedwongen. Hij zocht bij de burgerij juist in tegenovergestelden zin bekend te worden.

Toen generaal Cavaignac, hoofd van het uitvoerend bewind, een verzoek rigtte tot de akademie van zede- en staatkundige wetenschappen, om met al hare magt het socialisme te bestrijden, was Thiers de eerste die daaraan door eene redevoering voldeed en, met opzettelijke opoffering zijner historische studiën, hierover een werk uitgaf, getiteld: *Du droit de propriété*, en waarin het socialisme wordt aangevallen. Dit geschrift is minder merkwaardig door de nieuwhed of kracht der aangevoerde gronden, dan door de gemakkelijkhed en duidelijkheid van den stijl.

Men zegt, dat Thiers, die de kandidatuur van Lodewijk Napoleon bestreden had, den 10 December 1848 voor de verheffing van Napoleon tot het presidentschap gestemd heeft. De

dagbladen van dien tijd hebben dit gemeld, onder aanhaling van de vroeger door Thiers geuite woorden: "dat eene zoodanige verkiezing eene schande voor Frankrijk zou zijn." Daar zoodanige plotselinge veranderingen in politieke gevoelens bij Thiers niet zeldzaam waren, kunnen wij gerust aannemen dat de bewering van de dagbladen juist is, en dat hij, ziende dat de kans voor Napoleon zoo goed stond, zijne stem aan dezen niet onthield. De hr. Bixio echter beschuldigde in de konstituerende vergadering Thiers openlijk van deze inkonsekwentie, waarvan een duel het gevolg was, waarbij Bixio een schram op den arm kreeg.

Door het departement der Seine-Inférieure tot lid der wetgevende vergadering herkozen, nam hij deel aan alle belangrijke debatten. Hij stemde voor de expeditie naar Rome, voor de wet op het openbaar onderwijs van 15 Maart 1850, voor de wet op de klubs, en voor de kieswet van 31 Mei. Hij voerde echter strijd tegen de republiek. Te midden van de koalitie van alle oude koningspartijen, wier centrum in de bekende vergaderingen in de rue Poitiers vertegenwoordigd was, viel hij de republiek bij alle gelegenheden aan. Lamartine zeide dat Thiers nooit zou ophouden de republiek met puntige, niet gevaarlijke epigrammen te vervolgen. Daarom verdedigde Thiers ook alle maatregelen die reaktie of krachtig optreden ten doel hadden, om daardoor de anarchie, zoo als hij het noemde, zoowel van binnen als van buiten, minder slechte gevolgen te doen hebben. Als liberaal verdedigde hij maatregelen welke hij onder een konstitutionneel-monarchalen regeringsvorm zou hebben afgekeurd, maar die hem onder de republiek noodzakelijk voorkwamen.

Maar zijne berekeningen en die van de monarchale meerderheid kwamen niet goed uit. Wat hem betrof, reeds lang vóór den *coup d'état*, had hij de merkwaardige woorden uitgesproken: *l'Empire est fait* (het keizerrijk is klaar). Zijne partij twijfelde nog. Maar het kleine mannetje met den grooten bril had scherp gezien; de *coup d'état* bleef niet weg. In den morgen van 2 De-

cember 1851 werd de hr. Thiers in zijne woning gearresteerd. Kalm, en niet met den schrik en de zwakheid¹ die men hem wel eens heeft willen toedichten, volgde hij de mannen der justitie en politie naar Mazas, om van daar over de grenzen te wor-

¹ Zie hier hoe deze inhechtenisneming zich zou hebben toegedragen; wij laten Granier de Cassagnac spreken in zijn *Recit complet et authentique des événements de décembre 1851*.

“De kommissaris van politie Hubant verscheen in den ochtend van 2 December in de slaapkamer van Thiers, place Saint-George n°. 1. Thiers was in diepen slaap. De kommissaris van politie schoof de met witte mousseline gevoerde karmozijnroode damasten gordijnen weg, maakte den slapende wakker en vertelde dezen wie hij (kommissaris) was en wat hij kwam doen. Thiers ging regtop zitten, bragt de hand aan zijne oogen over welke een katoenen nachtmuts neêrhing, en zeide: “Wat is er aan de hand?” — “Ik kom een huiszoeking bij u doen. U zal geen kwaad geschieden, op uw leven is het niet toegelegd.” — “Weet gij dat ik volksvertegenwoordiger ben?” — “Hierover kan ik mij niet uitlaten, ik moet den last volbrengen, die mij is opgedragen.” — “Maar wat ge daar doet is een *coup d'état!*” — “Op uwe vragen kan ik niet antwoorden. Ik verzoek u, op te staan.” — Thiers stond op en kleeedde zich langzaam; de diensten der politie-agenten weigerde hij. Plotseling zeide hij tot den kommissaris: “Als ik u nu eens door het hoofd schoot?” — “Tot zoo iets acht ik u niet in staat, mijnheer Thiers. In ieder geval, mijne maatregelen zijn genomen en ik zal het u wel weten te beletten.” — Het kabinet van Thiers werd doorzocht, maar men vond geen politiek geschrift. Reeds geruimen tijd zond hij zijne brieven naar Engeland. Uitgenoodigd den kommissaris van politie te volgen, werd Thiers verlegen; hij scheen bevreesd en zijne bewegingen verrieden besluiteloosheid. Men liet hem in den waan dat hij bij den prefekt van politie zou gebragt worden. Doch de rigting, welke het rijtuig nam, vermeerderde zijnen angst en onderweg trachtte hij door schoonklinkende woorden de agenten terug te houden van de vervulling hunner pligten. In de gevangenis Mazas aangekomen, vroeg hij of hij als naar gewoonte zijne koffijmelk konde hebben. Men overlaadde hem met oplettenheden. De moed ontzong hem ten eenenmale.”

den gebragt. In het midden van Augustus 1852 werd hij door den president Napoleon Bonaparte uitgenoodigd naar Frankrijk terug te keeren, welk aanbod hij gaarne aannam.

Na zijnen terugkeer vestigde Thiers zich te Parijs, waar hij zijne *Geschiedenis van het konsulaat en het keizerrijk* voortzette. Elf jaren, 1852—1863, leefde hij in afzondering, verre van de woelingen der politieke wereld, overgegeven aan de beoefening der wetenschappen en schoone kunsten. Van tijd tot tijd deed hij buitenlandsche reizen, doch altijd als partikulier, nooit met eenige politieke bedoelingen.

In 1863 echter, toen de oppositie in Frankrijk voortdurend heftiger en sterker begon te worden, nam de hr. Thiers in het tweede arrondissement van het departement der Seine, dus voor de stad Parijs, de kandidatuur aan voor eene plaats als volksvertegenwoordiger der oppositie. Deze kandidatuur werd hevig bestreden door Napoleons minister van binnenlandsche zaken, den hr. de Persigny, die echter niet kon verhinderen dat Thiers met 11,112 van de 21,812 stemmen tot lid van het Wetgevend Ligchaam werd gekozen.

Al dadelijk was de ex-minister van Lodewijk Filips een zeer belangrijk lid in de kamer; als redenaar muntte hij ook nu, gelijk vroeger, uit. Merkwaardig zijn zijne redevoeringen over de vrijheden die aan het volk moesten worden verleend, en in 1865 en 1866 schitterde hij door zijne duidelijke uiteenzetting van den slechten toestand van Frankrijks financiën, waarvan hij bij de begrootingsdiskussieën een schets leverde. Hij behoorde tot de meerderheid der oppositie, tot hen die het in alles, op eenige groote kwestieën na, zoo als b. v. de romeinsche, geheel eens waren. Hij behoorde tot de partij van Favre, zonder daarom in alles met Favre in te stemmen. De regeling en het beheer der buitenlandsche aangelegenheden maakten Thiers tot den geduchten bestrijder van de regering, door welk ministerie zij ook verte-

genwoordigd was. Zijne rede, den 3 Mei 1866, over de pruisische politiek, tijdens den oorlog met Oostenrijk uitgesproken, had op de geheele kamer het verrassendste effekt; daverend werden de vredelievende bedoelingen toegejuicht, die hij niet aarzelde te verkondigen te midden van de vrees voor algemeene europesche verwickelingen. Deze merkwaardige redevoering verschaftte den uitstekenden staatsman daags daarna de eer van het bezoek van den kroonprins der Denemarken, doch noopte den pruisischen gezant, die ze niet langer kon aanhooren, de tribune te verlaten. In die rede werd door Thiers bij herhaling de opmerking gemaakt dat de napoleontische regering veel meer der linkerzijde dan der meerderheid van het Wetgevend Ligchaam nabij kwam. Laatstgenoemde liet niet na bij deze gelegenheid aan Thiers ovatie op ovatie te brengen, vooral toen hij de fransche regeringspolitiek in Italië en dit land zelf aantastte; de linkerzijde daarentegen gaf onverholo haar misnoegen te kennen, en Jules Favre legde een openlijke verklaring in dien geest af. Als antwoord op de rede van den hr. Thiers, uitte Napoleon twee dagen later de beroemde woorden te Auxerre, waarbij hij de traktaten van 1815 als niet meer van kracht verklaarde, den oostenrijksch-pruisischen oorlog dus billijkte en Thiers, zonder diens gevoelens te beamen, niet tegensprak. Na de gebeurtenissen in Duitschland, maakte Thiers van iedere gelegenheid die zich aanbood gebruik, om de regering over hare buitenlandsche politiek te interpelleren of in doorwrochte redevoeringen zijn oordeel over aanhangige geschillen te doen kennen. Een zijner beroemdste adviezen eindigt met de woorden: "wij kunnen geene fouten meer begaan."

Maar ook het binnenlandsche beheer werd gegeeseld. Thiers gaf openbaarheid aan de ellendige wijze waarop de financiën der stad Parijs door baron Haussmann waren bestuurd, en de regering had veel te lijden van de scherpe aan- en opmerkingen van den kleinen redenaar. De mexikaansche expeditie werd door hem, even als

door de geheele oppositie, ten strengste afgekeurd, hoewel hij aan de discussie over onderwerpen daartoe betrekkelijk geen buitengewoon groot deel heeft genomen. Zoo streed hij zeven jaren lang tegen alles wat van het keizerrijk uitging. In April 1869 viel hij op onderwetsche wijze de officiële kandidaturen aan, en bragt vriend en vijand in verrukking door zijne puntige, snijdende uitvallen.

In genoemd jaar werd Thiers, bij herstemming, nogmaals door zijn arrondissement afgevaardigd. De kamer had toen een ander aanzien. Het socialistische, revolutionnaire element had zich bij de oppositie gevoegd, en Gambetta, Rochefort, Grévy, Raspail en Bancel zaten aan denzelfden kant waar de royalist zijne plaats had.

De handelstraktaten, waarover in het einde van 1869 in het Wetgevend Ligchaam druk werd gedebatteerd, vonden in den heer Thiers een zeer hevigen tegenstander. Hij verklaarde zich bepaald tegen handelsverdragen gegrond op het beginsel van vrijen handel, waarvan hij altijd de onbuigzame bestrijder was geweest. Zijne belangrijke redevoering van 22 Januari 1870 ter verdediging van het beschermend stelsel, toen de handels-enquête in het Wetgevend Ligchaam aan de orde was gesteld, bleef zonder invloed op de meerderheid, die eene kommissie van onderzoek benoemde, naar aanleiding van denkbeelden welke toen, volkomen in strijd met die door Thiers verdedigd, de bovenhand hadden. Tot lid dier kommissie gekozen, weigerde hij aan hare werkzaamheden deel te nemen.

Het eerste parlementaire kabinet, van 2 Januari 1870, vond in Thiers een warmen voorstander. Zijne persoonlijke vrienden waren leden van het ministerie Ollivier; hij gaf door zijne sympathie er zekeren steun aan en beschermde het overal waar hij kon, niettegenstaande hij lid van de oppositie was en bleef. Het plebiscit vond in den staatsman een warmen voorstander, maar hij verzette zich krachtig tegen den oorlog met Pruissen. Ja, zoo vredelievend waren zijne toespraken in het Wetgevend Ligchaam gehouden, dat men hem den bijnaam van *le petit Prussien* gaf. Na den val van het

keizerrijk trad Thiers, tegen veler verwachting, niet op als lid van het voorloopig staatsbestuur, dat evenwel zijne medewerking ondervond, en de ongelukkige oorlog, die aan Frankrijk reeds zooveel kost, heeft Thiers doen besluiten, bezoeken te brengen aan de hoven van Engeland, Rusland en Oostenrijk, zonder dat vooralsnog (5 October 1870) iets bekend is geworden van hetgeen hij als partikulier, niet als afgevaardigde van de republikeinsche regering, heeft verrigt. Zooveel weet men reeds, dat hij te Londen niet geslaagd is in zijne poging de fransche republiek te doen erkennen, en dat hij te St. Petersburg evenmin zijne tusschenkomst met den gewenschten uitslag bekroond zag, ofschoon hij, op zijn herhaald verlangen, bij keizer Alexander II audientie heeft gehad.

Wij eindigen onze schets van den grooten staatsman met de mededeeling van het portret door de la Combe van hem gegeven:

“Die kleine ronde grijsaard, met zijnen bril, zijne stekelige haren, zijnen kastanjekleurigen overjas en nanking pantalon, is nog op dezen oogenblik (1869) de belangrijkste figuur in de kamer. Altijd schijnt het alsof hij iets kaawt, alsof hij een soort van onzichtbaren tandenstoker in den mond heeft: waarschijnlijk smaakt en geniet hij zijne reputatie. Hij voelt haar, ziet haar, zij lacht hem toe, en aller oog buigt zich voor hem onder alle vormen, onder alle gedaanten. Zijne bondgenooten van de linker-, zijne kollegaas van de rechterzijde, zijne vrienden uit de vroegere vergaderingen, zijne werktuigen in vorige kabinetten, de mannen die hij in 1840 aan zich verplicht heeft, zij die in 1850 zijne helpers waren, allen, zelfs de ministers, buigen zich, op een gegeven oogenblik, voor dezen grooten man, die nog altijd de kleine Thiers is. In zekere haghelijke omstandigheden heeft het Wetgevend Ligchaam van het keizerrijk hem meer dan gewonen eerbied betoond. Hij had al zijne magt herwonnen, en men kon zien dat hij maar alleen noodig had de vrijheid te bestrijden, om zich meester te maken van de kamer.

“Hij hecht veel aan dit volhardende krediet, en om het te behouden, zou hij, zoo noodig, zich eenige opofferingen getroosten. Hij kent dan ook zich zelve niet meer, wanneer een zijner tegenstanders een te merkbaar voordeel op hem behaalt. Dan verklaart hij dat men hem belastert; hij zweert dat men hem vervolgt, ergert zich, wordt boos, valt in de rede, maakt gebaren, doet een beroep op de loyaleiteit van de kamer, op de regtvaardigheid van de geschiedenis, op de onpartijdigheid van de toekomst;... eindelijk werpt de tegenspraak hem omver, en deze onderwetsche minnaar van vrijheid duldt niet dat men hem persoonlijk tegenwerpingen maakt.

“Wanneer men hem in de discussie aanvalt, verschuilt hij zich altoos achter zijnen ouderdom. Op gebiedenden toon herinnert hij de toegevendheid, welke men naar hij gelooft aan zijn verleden schuldig is; hij verzuimt dan nooit de kamers van weleer met die van thans te vergelijken, en de menschen, instellingen en vergaderingen van den ouden tijd op te vijzelen. Deze zwakheid, den grijsaard eigen, volgt hem overal, en zelfs in de ernstigste redevoeringen wapent hij zich het eerst tegen alle aanvallen, met zijne onderfinding: ““ik ben oud, dus gij hebt ongelijk.””

“Eenige nieuwe leden die zich wederspanning toonen aan de parlementaire overleveringen, vinden daarin eenige gemaaktheid, ja zij hebben zelfs eenige malen het leelijke woord “raaskallen” gebruikt. Ja, die mannen durven zelfs, wanneer de hr. Thiers spreekt, zeggen: ““een weinig babbelziek, een weinig overdreven en zanekezig; hij herhaalt hardnekkig alles wat hij gesproken heeft en is een onverbeterlijke prater.””

“..... Hij is altoos dezelfde politieke bemoeial, met denzelfden klappermolen, dezelfde wegslependheid en levendigheid, nog altijd met kwikzilver in de aderen, met dezelfde piepende en knijpende stem, die tusschenbeide met een metaalklank uitschiet, niet als de rollende donder, maar als een parapluie die

geopend wordt. Hij gaat, hij komt, hij is in beweging, hij loopt heen en weder, . . . en in zijne oogenblikken van goede luim springt hij al pratende rond, als een lijster om een mistelboompje.

“Boven dit alles, boven dit zonderling uiterlijk en die fantastische gebaren, heeft en bewaart hij ten volle en volkomen eene verhevene hoedanigheid, eene wonderlijke gave, die, hij zegt het zelf, alle anderen in zich opneemt: de intelligentie. De hr. Thiers is een intelligent man, hij begrijpt alles en doet alles begrijpen. Laat hem te midden van een verward debat in eene vergadering komen, laat hem plotseling in de meest duistere discussie verschijnen, dadelijk zal hij er, in het voorbijgaan, een straaltje licht verschaffen; hij zal regtstreeks op het regte punt afgaan, op de kern zelve, instinktmatig, door een onweêrstaanbare neiging van zijnen geest naar de duidelijkheid, naar de klaarheid, naar het licht. En is die kern geopend en gevat, met welk eene gemakkelijheid weet hij ze dan van alles, wat haar in den weg staat, te ontdoen, en de kwestie vrij te maken van de verwarring waarin zij begraven was, haar alleen en *en relief* voor te stellen, en op haar al de aandacht van de kamer te vestigen.

.

“Van zijne welsprekendheid, of liever van de wijze waarop hij het woord voert, blijft niet veel te zeggen; ieder weet dat zijne redevoeringen op lange gesprekken gelijken die, met een volmaakte methode uiteengezet, op oneindig kunstige wijze verdeeld, en bijna bij iedere ademhaling door een levendig résumé worden verduidelijkt, hetgeen dikwijls geschiedt door een enkelen volzin, een zeer kleinen volzin, een eenvoudige woordenkoppeling, ja zelfs door één enkel woord, een finale, dat op den eersten aanblik niets schijnt, maar dat, aangevoerd en geworpen door den heer Thiers, een zeer groote boosheid of eene zeer pikante kwaadaardigheid wordt.”

WILLIAM EWART GLADSTONE.

WILLIAM EWARD GLADSTONE.

Het trotsche Albion mag zich met regt verhoovaardigen op het bezit van een man, die, niettegenstaande de groote tegenwerking en belemmering welke hij ondervond bij het doen van pogingen om zijne plannen ten uitvoer te brengen, een der eerste engelsche staatslieden geweest is, welke de in Engeland reeds zoo lang hoog noodige liberale hervormingen in het staatswezen begon in te voeren, en eindelijk inzag dat men aan het iersche volk regt moest doen wedervaren. Wij zullen in de levensschets van William Ewart Gladstone vooral de verbeteringen in het iersche regeringstelsel doen uitkomen, daar zij, nog meer dan de veranderingen en hervormingen in Engeland zelf, er toe hebben bijgedragen hem de achting van geheel Europa te doen verwerven. William werd den 26 December 1809 te Liverpool geboren. Zijn vader, John Gladstone, was een Schot, die ten gevolge van bankbreuk zich uit zijn vaderland verwijderd en te Liverpool gevestigd had. Door den handel op Indië had de oude heer Gladstone langzamerhand niet alleen zijne fortuin zien terugkeeren, maar hij werd zelfs rijker dan te voren, en was, toen William geboren werd, een zeer vermogend man. Hij gaf aan dezen een goede opvoeding, en nadat William op het *Eton College* zijne eerste leerja-

ren had doorgebracht, studeerde hij te Oxford, aan het *College Christ Church*, en werd in 1832 gepromoveerd. Meer is ons van het jongelingstijdperk van Englands tegenwoordigen *premier* niet bekend geworden.

Kort na het volbrengen zijner studiën, werd hij, op voorstel van den hertog van Newcastle, bij de algemeene verkiezingen voor het Lagerhuis, na het afkondigen der *Reform bill*, door de kiezers van Newark tot afgevaardigde gekozen. Op twee-en-dertigjarigen ouderdom dus was hij reeds lid der volksvertegenwoordiging; wel een bewijs dat of zijne talenten, of protektie, of beide, zeer groot moeten zijn geweest. Zijne burgerlijke afkomst, zijne klassieke opvoeding, *konservatieve* rigting en de bekwaamheid welke hij tot de behandeling van praktische vraagstukken toonde te bezitten, herinnerden de jeugd van den beroemden sir Robert Peel. Gladstone hield zijne *maiden speech* op 17 Mei 1833, bij de discussie over een verzoekschrift in het belang van de afschaffing der slavernij. Hoewel hij op dit punt eenigzins liberale beginselen was toegedaan, was het toch bepaald als behoudsman dat hij zijne politieke loopbaan begon; hiervan gaf hij blijk in zijne warme oppositie tegen het verleenen aan israelieten van dezelfde burgerlijke regten welke andere engelsche burgers genoten, en het toelaten van *dissenters* als studenten van de hoogeschole. Hoe de meeningen van Gladstone juist over deze beide punten veranderd zijn, zullen wij later zien. Zijne administratieve bedrevenheid, de vlugheid waarmede hij zich uitdrukte en de algemeen zeer goede indruk dien hij op de regering maakte, hadden zijne benoeming tot kanselier van de schatkist en eenigen tijd later tot onder-sekretaris van koloniën, onder het ministerie Peel, ten gevolge. In 1834 werd hij tot deze belangrijke en zeer vereerende betrekking geroepen. De ultra-tories en de ultra-whigs voerden toen den felsten strijd over beginselen, en sir Robert Peel wenschte vooral de jeugdige konservatieve krachten voor goed aan zijne administratie te verbinden. De betrekking

aan Gladstone opgedragen was vóór dien tijd door den hr. Stuart Wortley vervuld, die echter na zijne niet-herkiezing tot lid van het parlement ontslag had genomen.

Toen Peel in 1835 met zijn kabinet viel, hield Gladstone op lid van het ministerie te zijn; hij bleef echter lid van het Lagerhuis, en voegde zich dadelijk bij de oppositie. Hij bestreed levendig de politiek van lord Melbourne, en maakte zich een naam door zijne beschouwingen over de in Engeland altijd alles beheerschende godsdienstige kwestien, in een werk getiteld: *The State in its relations to the Church* (De Staat in zijne verhouding tot de Kerk), dat in 1838 te Londen verscheen. De beroemde geschiedschrijver Macaulay bestreed dit werk in de *Edinburgh Review*, en begon zijne meening over den schrijver met de volgende woorden: "De opkomende hoop van deze strenge en onbuigzame *tories*, die zonder schromen en zonder morren een leider volgen, wiens welsprekendheid en ondervinding zij niet kunnen missen, doch wiens voorzigtig karakter en gematigde oordeelvellingen door hen worden verfoeid." Gladstone verdedigde in zijn boek de stelling, dat de mensch pligten heeft jegens God, onafhankelijk van zijne verplichtingen jegens de maatschappij; de Staat, dien men gelijk moet stellen met een individu, moet evenzeer als de mensch een godsdienst hebben, en daarvan het symbool vertoonen. Gladstone kwam dus tot het besluit dat men het belijden van geen andere godsdienst dan die van den Staat moest aanmoedigen, niet door vervolging of wettelijke straffen, maar door hen die niet tot de staatskerk behoorden, uit te sluiten van alle openbare ambten, bedieningen en onderscheidingen. Zoo schreef de man van de liberale hervormingen in Engeland, de man die in 1869 de iersche staatskerk afschafte, zoo schreef die man in 1838. Bovenvermeld werk werd in 1840 door een tweede van dien aard gevolgd, getiteld: *Church principles considered in their results* (De beginselen der kerk beschouwd in hunne gevolgen), en houdende

verdediging en uiteenzetting van dezelfde meeningen. In 1841 nam sir Robert Peel weder het roer van Staat in handen, nadat zijne voorgangers ten gevolge van het verwerpen van hun voorstel tot vrijen invoer van buitenlandsche geraffineerde suiker hun ontslag hadden moeten indienen. Gladstone nam in het nieuwe kabinet als *Chancellor of the Exchequer* (zoo veel als minister van financiën) en vice-president van het ministerie van koophandel zitting. In deze betrekkingen spreidde hij zijne bekwaamheden op de schitterendste wijze ten toon, en tijdens dit ministerschap kwam hij langzamerhand van zijne vroeger aangekleefde beginselen terug. Gladstones eerste handeling was nu, de invoerregten van alle artikelen, die voor handel en nijverheid van minder belang waren, voor een deel te verlagen. Hij werd toen belast met het ontwerpen eener volledige herziening van de tarieven der regten van in- en uitvoer; zijne onderzoekingen bragten hem tot het resultaat dat de vrije handel in alle opzichten aanbevelenswaard was, en ziedaar den eersten overgang tot de liberale meeningen, waarvoor hij later als kampioen in het strijdperk zou treden. De gewezen protectionnist maakte in dien zin een rapport gereed, waarvan alle konklusien werden aangenomen.

In Mei 1843 werd hij, in plaats van lord Ripon, president van het ministerie van koophandel, doch in 1845 trad hij af. De Maynooth-dotatie was daarvan de oorzaak. Hij wilde niet stemmen voor de vestiging van geestelijke inrigtingen door de wereldlijke regering. Liever dan zich aan inkonsekventie schuldig te maken, legde hij de portefeuille neder. In hetzelfde jaar echter werd hij op nieuw in het ministerie geroepen, om op te treden als hoofd van het departement van koloniën, welk hoog staatsambt was opengevallen door het bedanken van lord Stanley, die zijne medewerking tot het herroepen der *cornlaws* geweigerd, en dien ten gevolge ontslag genomen had. Gladstone werd echter niet tot lid van het Parlement herkozen, en nam dus geen deel aan de belangrijke discussiën over het vrijhandels-

stelsel toen in het Lagerhuis gevoerd. In Juli 1846 trad hij met het geheele ministerie Peel af, maar een jaar later viel hem een der grootste onderscheidingen te beurt die in Engeland aan een zijner burgers kunnen gegeven worden: de universiteit van Oxford zond hem als haren afgevaardigde naar het Lagerhuis. Tijdens dit lidmaatschap werd hij afvallig aan de konservatieve partij.

Eerst liberaal-konservatief, en later liberaal in den volsten zin des woords, bestreed hij het pausdom, voer hevig uit tegen de wet op de geestelijke goederen, en bevorderde door zijne welsprekendheid de toelating van israelieten als leden van het Parlement, tot groote ontevredenheid van velen, zelfs liberalen. De enquête, door den hr. Disraeli voorgesteld, naar de oorzaken van armoede en achteruitgang onder de landbouwende bevolking, vond in Gladstone een warmen voorstander. In den herfst van 1850 reisde hij door Italië, waar hem door lord Stanley het voorstel gedaan werd, als minister in het nieuwe door dezen te vormen kabinet zitting te nemen. Gladstone stelde echter als voorwaarde, dat het nieuwe ministerie het beschermingstelsel moest laten varen, en daar hierin niet werd toegestemd, brak hij de onderhandelingen af. Kort daarna verscheen van hem een open brief aan lord Aberdeen, die veel licht verspreidde over de politieke vervolgingen in Napels en door lord Palmerston naar alle europesche hoven ter kennismeming werd gezonden. Gladstones verblijf in Italië gaf aanleiding tot de door hem bezorgde vertaling van Farinis werk over de geschiedenis van den Romeinschen Staat.

Het onder lord Derby gevormde Tory-ministerie vond in Gladstone een geduchten tegenstander. Zijne groote bekwaamheden als financier en zijne wegslepende welsprekendheid gaven hem gelegenheid een door Disraeli voorgestelde begrooting en het geheele financiële systeem der Tories op zoodanige wijze te bestrijden, dat hij den val van het kabinet bewerkte en in het nieuwe ministerie Aberdeen de plaats van kanselier der schatkist erlangde.

Als bewindsman beproefde hij, overal waar maar gespaard kon worden, de uitgaven te bekrimpen, om daardoor te geraken tot vermindering der op het volk drukkende belastingen. De oorlog met Rusland verhinderde hem echter zijne plannen te dien opzigt ten uitvoer te brengen. Het kan hier niet onopgemerkt blijven dat die oorlog zeer tegen Gladstones wil werd ondernomen; menigmaal had hij zich bepaald daartegen verklaard. Tijdens den oorlog, die in Engeland zeer populair was, stelde hij voor om in het vervolg de gelden tot het voeren van krijg benoodigd niet door leeningen te verkrijgen maar door belastingen te heffen, opdat dus doende onder het volk zelf stemmen tegen den oorlog zouden opgaan. Hiermede maakte hij zich echter vele vijanden, en toen in 1855 het ministerie Aberdeen aftrad, moest Gladstone weder zijne portefeuille nederleggen. Hij bleef eenvoudig lid van het Parlement, doch maakte zich den meer vrijen tijd ten nutte door het uitgeven van een zeer geleerd werk: *Studies on Homer and the Homeric age*. Tegenover het ministerie Palmerston, toen aan het bewind, hield hij zich op eenigen afstand; meer sympathie toonde hij voor de zoogenaamde *Manchester*-partij, die den vrijen handel en onafgebroken vrede voorstond. Hij stemde met die partij in 1857 tegen het voornemen in China oorlog te gaan voeren. Nog meer, de motie Milner-Gibson in 1858 gedaan, en die het ministerie Palmerston ten val bracht, werd door hem ondersteund. Een Tory-ministerie volgde. Gladstone werd echter geen lid van dit kabinet; hij sloeg de hem aangeboden portefeuille af, maar nam in 1859 een buitengewone zending als lord-kommissaris naar de Ionische eilanden aan. De verwickelingen in het eilanden-gemeenebest uitgebarsten met Engeland, de beschermende mogendheid, waren van dien aard dat Gladstone den raad gaf, het protectoraat in te trekken en de Ionische eilanden aan zich zelve over te laten. De pers viel hem daarover zeer hard, doch de staatsmannen zagen op het

laatst zelve in dat. een dusdanige regeling het best zou zijn. Gladstone, die door de Ioniërs als een groote Graecus en verder van de grieksche nationaliteit was ontvangen, keerde naar Londen terug. Zijne verbinding met de Tories had echter verder geen het minste gevolg, want toen lord Palmerston in 1859 weder het roer van Staat in handen nam, werd Gladstone even als vroeger kanselier der schatkist.

Zijne financiële maatregelen hadden toen het meeste succès. Hij bevorderde zeer het sluiten van het handelstraktaat met Frankrijk, ¹ en ontwierp een radikale hervorming van het belastingstelsel, die hem bijna zijne portefeuille kostte. Zijne gelukkige berekeningen en combinatiën om de begrooting tot een goed cijfer te brengen, zonder de belastingen te verhoogen, verwekten in latere jaren in Europa algemeene bewondering en verwierven de groote tevredenheid van het engelsche volk. Hij deed nog meer. De ex-Tory verklaarde zich openlijk voor die hervorming van het stemregt, welke van de eischen der radikale partij weinig afweek, ja hij wenschte zelfs, in strijd met alles wat hij vroeger over de kerkkwestie geschreven had, eene hervorming der iersche episcopale kerk. Dit was genoeg om hem voor altijd den parlamentszetel voor de universiteit te Oxford te doen verliezen. Hij had met de Tories gebroken, en was de liberaalste minister van een liberaal kabinet geworden. In 1865, toen hij als vertegenwoordiger moest aftreden, stelde Oxford hem niet kandidaat, maar toch werd hij zonder moeite door South-Lancashire tot afgevaardigde gekozen.

Het ministerie had toen een zware taak te vervullen. Het zich meer en meer uitbreidende fenianisme en de moeilijkheden bij de

¹ Deze overeenkomst, voor den tijd van tien jaren aangegaan, werd onlangs, na het verstrijken van dit tijdvak, niet opgezegd, hoe krachtig ook de protektionisten in Frankrijk voor die opzegging ijverden.

behandeling der *reform-bill* bragten het bestuur des lands in menige verlegenheid. De dood van lord Palmerston, 18 October 1865, verzwakte de krachten van het tegen zoo vele bezwaren kampende ministerie. De door het fenianisme noodig geworden schorsing der *habeas-corporis act* in Ierland (19 Februari 1866) maakte de iersche opstanden nog talrijker en uitgebreider, en toen bij de discussie over de *reform-bill*, door de Tories onder leiding van Benjamin Disraeli, aan de regering een gevoelige nederlaag werd toegebracht, boden Gladstone en lord Russell (die in plaats van lord Palmerston was opgetreden) hun ontslag aan.

Den 6 Juli 1866 trad het ministerie Disraeli op. Nu begint het tijdperk van de groote en belangrijke verbeteringen door Gladstone in den staatsregtelijken toestand van het Vereenigd Koninkrijk gebracht, en niet ongepast schijnt het ons hierover eenigzins uit te weiden. Hoewel het geenszins ons doel is, bij het schetsen van het leven eens staatsmans een relaas te leveren van de gesteldheid, zeden en gewoonten des lands dat hem bezit, achten wij toch de vermelding van hetgeen hier volgen zal noodig, ter rechte waardeering van hetgeen Gladstone gedaan heeft. Ierland was ontevreden; Ierland morde; Ierland eischte regt, gerechtigheid, regtvaardigheid. Regering op regering had Ierland als een wingewest beschouwd. Reeds tweehonderd jaar geleden was men er op uit Ierlands nijverheid, handel en scheepvaart te belemmeren en aan banden te leggen. Toen de Ieren op Amerika begonnen te handelen en schepen uitrustten om met de landen aan gene zijde van den Oceaan in verkeer te komen, belette men hun de vrije uitoefening van dien handel, en bevoorregtte Engeland met het door de Ieren aangevangen werk. Toen de nijvere bewoners fabrieken bouwden en industriële inrigtingen grondvestten, werd die tak van nijverheid waarmede de een of ander een fabriek of inrigting had begonnen, verboden, en de uitoefening van het bedrijf hun ontzegd. De arme plattelandbewoners konden hun

land niet ontginnen, want het behoorde hun niet; het behoorde aan een hoogen adel, veelal, voornamelijk vroeger, meestal Engelschen. Voor hunnen eigenen grond moesten zij pacht betalen, en al duurde die pacht ook nog zoo lang, nooit kon dat stuk grond hun in eigendom overgaan. Maar dit is nog niet alles. Ierland is roomsch-katholiek, althans voor het grootste gedeelte, en toch liet de engelsche regering het roomsch-katholieke volk belasting betalen voor de instandhouding der iersche, d. i. de protestantsche, staatskerk, zonder dat de belastingplichtigen iets daarvan genoten; deze konden bovendien hunne eigene kerken van geld voorzien. Dit was, in korte trekken, tweehonderd jaren lang de toestand van Ierland. Het anders zoo verstandige, goedhartige volk was door eene mishandeling van eeuwen tot in de kern gedemoraliseerd.

Het was onbeschaafd, lomp, wild en onverschillig geworden. Onder de meer beschaafde klassen was haat tegen Engeland, was het fenianisme, ontstaan. De verstandigen wonden de dommen op. De sedert het begin dezer eeuw bij millioenen naar Amerika vertrokken Ieren spraken van het vrije land aan gene zijde van de wereldzee; Ierland ontwaakte. Reeds lang had het gemord; dikwijls, zeer dikwijls had het zich lucht gegeven sedert 1803, toen Robert Emmett den dood voor zijn vaderland stierf. De protestanten en roomschen begonnen godsdiensttwisten uit te lokken. Bloedige tooneelen, zoowel uit godsdiensthaat, als om het vroeger aangehaalde pachtstelsel, deden zich maar al te dikwijls voor. Het moorden van grondeigenaars nam toe, het fenianisme breidde zich uit, en onder een konservatief ministerie trad Gladstone, hoofd der liberale partij, als kampvechter voor Ierland op. Hij sprak het groote woord, dat door geheel Engeland weërgalmd: regt voor Ierland. Dadelijk begonnen. Krachtig de handen aan het werk. Eerst de staatskerk afgeschaft. Wat bromden en morden ze, wat schreeuwden en tierden ze, wat vloekten en raasden ze, de godsdienstigen! De staatskerk afschaffen! Heiligschennend, godde-

loos. Wat kon het Gladstone schelen? De publieke opinie had gesproken. Men had hem toegestemd: regt voor Ierland. Men had hem toegejuicht, hij had eene groote partij tot ondersteuning gevonden. Nooit waren zulke tooneelen in het Parlement gezien. Niettegenstaande zijn verleden, niettegenstaande zijn werk (zie blz. 67) verdedigde Gladstone zijn voorstel, het belangrijkste voorstel in verloop van eeuwen in Engeland door de regering gedaan. Eerst in 1868 werd het reeds in 1866 gedane voorstel in behandeling genomen. Wij zullen de wet niet in hare bijzonderheden bespreken en ook geen schets leveren van de kleingeestige wijze, waarop Gladstone werd aangevallen over de geringste nietigheden. Genoeg, de radikale verbetering doorstond de drievoudige vuurproef en werd den 18 Juni aangenomen. Maar Gladstone had nog een harde noot te kraken. De Lords, de hoogwijze mannen, de wijsgeboren heeren, verwierpen de wet. Gladstone was niet ontmoedigd, en men gaf hem al meer moed, want hoewel door South-Lancashire niet gekozen tot lid van het nieuwe parlement, nadat het vorige door Disraeli na het aannemen der iersche kerkwet was ontbonden, nam hij voor Greenwich zitting.

Disraeli bleef niet lang aan het roer van Staat; met zijne ambtgenooten nam hij ontslag, daar de verkiezingen een groote liberale meerderheid in de kamer gebragt hadden. Gladstone was de aangewezen persoon als hoofd van het nieuwe kabinet, dat door hem met den bekenden liberaal John Bright in December 1868 gevormd werd. Sedert dien tijd is de iersche kerkwet nogmaals door het Lagerhuis aangenomen, door het Hoogerhuis gewijzigd, met welke wijziging het Lagerhuis zich weder niet kon vereenigen, en eindelijk door een wederzijdsch toegeven voor goed vastgesteld en in werking gebragt.

Wij kunnen hier nog bijvoegen, dat nooit in Engeland zoo ongunstig en op zoo kompromitterende wijze over het Huis der Lords is gesproken, als sedert de systematische oppositie tegen den grooten

maatregel van Gladstone. De *premier* zat niet stil. Er moest meer gedaan worden. De verpachtingen en het landbezit in Ierland moesten worden geregeld. Een daartoe strekkende wet, de iersche *landbill*, werd door beide huizen van het Parlement goedgekeurd. Tegenover de fenians ging hij met gematigde strengheid te werk. Waar het eenigzins kon, werd den gevangen genomen oproerlingen vermindering of kwijtschelding van straf verleend. Een onlangs beproefde inval der fenians in Kanada liep als een *vaudeville* af. De agrarische moorden werden minder, de toestand van Ierland gaandeweg beter. Engeland heeft van Gladstone, behalve nog vele andere belangrijke wetten, een nieuwe regeling van het onderwijs gekregen, en hoewel de godsdienst niet geheel uit het maatschappelijk onderwijs is weggenomen, is het kerkelijk onderrigt toch minder dominerend dan vroeger het geval was. Voor het kostelooze onderwijs is uitmuntend gezorgd. Het verplichte onderwijs werd door Gladstone niet in de wet opgenomen, niettegenstaande daartoe een voorstel was gedaan. Gladstones grootste tegenstander is en blijft altijd Benjamin Disraeli; waar deze twee grootheden elkander beet kunnen krijgen, laten zij het niet. In den oorlog, die thans (October 1870) tusschen Frankrijk en Pruisen wordt gevoerd, heeft het britsche kabinet eenige malen pogingen tot herstel des vredes aangewend, en eene bekrachtiging van België's vroeger reeds gewaarborgde onzijdigheid van de mogendheden verkregen. Als redenaar is de *premier* vooral beroemd door zijne klaarheid, duidelijkheid, bevattelijkheid in de voorstelling der feiten; de bijzondere autoriteit welke zijne speciale studie hem verschaft en de groote omvang van zijne kennis stellen hem in staat op alles te antwoorden en op iedere interpellatie grondig bescheid te geven. Hij is iemand zoo als Engeland er een noodig had.

LOUIS JULES TROCHU.

Ware er geen oorlog uitgebroken tusschen Frankrijk en Pruisen, ware het kabinet Ollivier niet gevallen en Napoleon niet krijgsgevangen gemaakt, de naam Trochu had nooit die bekendheid in de geschiedenis gekregen, welke hij thans plotseling erlangd heeft. Hoewel generaal Trochu als krijgsman in Frankrijk gunstig was aangeschreven, kon hij geen "man van beteekenis" worden genoemd, en eerst in onze dagen, nu hij, ten gevolge van de voor Frankrijk zoo ongelukkige gebeurtenissen van den zomer van 1870, een der voornaamste betrekkingen waarneemt welke Frankrijks verdedigingsregering te begeven had, zijn de oogen van de geheele wereld op hem gevestigd, en met gespannen verwachting vraagt men zich af, in hoeverre de maatregelen door generaal Trochu genomen, en de plannen door hem ontworpen, tot de verdediging van de stad Parijs zullen bijdragen.

De tegenwoordige gouverneur van Parijs is den 12 Maart 1815 in het departement Morbihan geboren en werd te St.-Cyr en op de oefenschool van den staf voor den militairen stand opgevoed. Van zijne jeugd weten wij niet veel. Hij wijdde zich met hart en ziel aan zijne studien, was reeds in 1840, dus op 25-jarigen leeftijd, luitenant, en drie jaren later kapitein. In dien rang werd hij naar Algerië gezonden, waar hij nooit rustig was en dus dikwijls gelegenheid had zich in gevechten tegen de inboorlingen te onderscheiden.

In 1846 tot eskadronschef, in 1853 tot luitenant-kolonel benoemd, was hij adjudant van maarschalk Arnaud, gedurende den veldtogt in de Krim. Hij schijnt zich daar, hoewel zijn naam niet

dikwijls werd genoemd, zoo verdienstelijk te hebben gedragen, dat hij op het einde van 1854 tot brigade-generaal werd bevorderd, en als zoodanig den geheelen veldtogt tot het einde medemaakte. Na den Krimoorlog bleef Trochu op non-aktiviteit in Frankrijk, om in 1859 als divisie-generaal naar Italië te worden gezonden, waar hij zich bij Magenta onderscheidde.

Zijne talenten deden zich voornamelijk kennen op het gebied der leger-organisatie en der strategie. Toen dus in 1866 de Pruisen bij Sadowa gezegevierd hadden, en keizer Napoleon begon in te zien, dat, indien hij met vrucht den reeds onvermijdelijken oorlog tegen Pruisen wilde voeren, er tot eene geheele hervorming van het fransche militaire stelsel moest worden overgegaan, werd Trochu belast met het ontwerpen der voorloopige plannen om tot zoodanige reorganisatie te geraken. Of de door hem aangegeven plannen niet uitgevoerd, en de daartoe aangewezen gelden mischien op andere wijze door het verkwistende keizerrijk besteed zijn geworden, kunnen wij niet beslissen; maar de ondervinding heeft geleerd, dat bedoelde reorganisatie, van wien zij ook moge zijn uitgegaan, niet die gevolgen heeft gehad, welke de keizer zich daarvan had voorgesteld.

Trochu kan zich beroemen in de verschillende gevechten waaraan hij in Algerië, de Krim en Italië heeft deelgenomen, slechts eenmaal te zijn gewond, niettegenstaande hij reeds in 1861 vijf-en-twintig jaren effectieve dienst telde en achttien veldtogten had medegemaakt.

Sedert 1861 was Trochu niet anders dan lid van het *comité consultatif* van den generalen staf, en lid van den algemeenen raad van Morbihan voor het kanton Belle-Isle, tot welke laatste betrekking hij na den dood zijns vaders gekozen was. Met den titel van generaal, leefde hij stil te Morbihan; niemand die Trochu kende, behalve door een in 1867 uitgegeven werkje, *L'armée française en 1867*, dat negen maal herdrukt werd.

Toen op 9 Augustus 1870, na de slagen van Würth, Forbach en Spicheren, het kabinet Ollivier, door de aanneming der bekende motie in het Wetgevend Ligchaam, gedwongen werd ontslag te nemen en het kabinet Palikao optrad, kwam Trochu plotseling op het tapijt. Niet dadelijk na het optreden van het kabinet, maar na de nederlagen door de Franschen bij Pont-à-Mousson, Rézonville en Gravelotte geleden, benoemde de regering, wetende dat Trochu de innerlijke waarde van het fransche leger het best kende en, door zijne strategische bekwaamheid, het meest geschikt was om voor eene verdediging te zorgen, hem tot militairen gouverneur van Parijs, welke stad in staat van beleg was verklaard. Hij ging in alles te rade met Palikao, en niet ten onrechte werd het gevormde kabinet Palikao-Trochu genoemd, hoewel laatstgenoemde daarin geen zitting had.

Trochu aanvaardde zijn ambt met eene proklamatie waarin o. a. het volgende voorkomt: "In het gevaar, waarin ik benoemd ben tot opperbevelhebber der strijdkrachten, die met de verdediging der hoofdstad zijn belast, neemt Parijs de rol op zich die het toekomt. Parijs wil het middelpunt zijn van groote krachtsinspanning, groote opofferingen, grootsche voorbeelden. Ik geloof aan den goeden uitslag onzer pogingen, mits, als onmisbare voorwaarde, de goede orde, de kalmte, de koelbloedigheid gehandhaafd worden. Ik zal die handhaving der orde verkrijgen, niet door de magt mij ten gevolge van den staat van beleg verleend, maar door uwe vaderlandsliefde en uw vertrouwen. Ik doe een beroep op alle partijen, om door zedelijk gezag in toom te houden die drijvers welke uit de algemeene ramp hun voordeel willen trekken."

Dadelijk begon hij alle maatregelen te nemen, die dienen konden om Parijs tegen het oprukken van den vijand te behoeden. Men wist toen nog niet dat eerst de bloedige slag bij Sédan zou worden geleverd, en koesterde de hoop dat Mac-Mahon de

Pruissen bij Châlons zou ophouden. Mac-Mahon echter, die Bazaine uit Metz ontzetten en langs de belgische grenzen daarheen trekken wilde, werd door de pruisische legers achtervolgd, die hunnen togt naar Parijs voorloopig staakten en eerst Mac-Mahon versloegen.

Middelerwijl had Trochu veel gedaan. Parijs was in geduchten staat van tegenweer gebracht. Onnoodige monden, zoo als onbemiddelden, liederlijke vrouwen en te slechter naam bekend staande personen, waren bij hoopen uit de stad verdreven, en ook op zijn bevel werd aan de Duitschers, die zich niet van eene speciale vergunning hadden voorzien — welke alleen onder zekere voorwaarden te verkrijgen was — het verblijf te Parijs ontzegd. Op voorstel van Gambetta werd deze maatregel door Palikao op geheel Frankrijk toegepast.

Trochu, die, geholpen door Thiers, aan niets anders dacht dan aan de verdediging der hoofdstad, zorgde dat binnen Parijs de noodige voorraden levensmiddelen en ammunitie werden opgestapeld, dat de forten in staat van tegenweer waren, de nationale en mobiele garden geoefend werden, de bosschen nabij de stad vernield, enz. enz. Een tweede proklamatie, door hem uitgevaardigd, werd zeer gunstig door het volk opgenomen en maakte Trochu populair. Daarin zegt hij tot de verdedigers der hoofdstad, o. a., sprekende van den hem opgedragen eerepost:

“De eer is groot; het gevaar voor mij niet minder; maar ik vertrouw op u, wanneer gij geroepen mogt worden door krachtdadige vaderlandsliefde de krijgskans in ons voordeel te doen keeren, zoo Parijs de beproevingen van een beleg mogt te verduren hebben. Nooit heeft zich een schoonere gelegenheid aangeboden, om aan de wereld te toonen dat een lange reeks van voorspoed en genietingen de openbare zeden en de manhaftigheid van het land niet heeft kunnen verweekelijken.”

Reeds in dit dokument werd niet van den keizer gewag ge-

maakt, en wees hij de soldaten alleen op het gevaar van het land, niet op dat van de dynastie, en toch was Napoleon III toen nog soeverein. Toen bij diens vervallenverklaring de republiek werd geproklameerd, handhaafde het bewind Trochu als gouverneur van Parijs, die voortging gelijk hij begonnen was. Bosschen werden in brand gestoken, bruggen en kunstwerken vernield, schansen aangelegd, en het landvolk opgeroepen om met zijnen voorraad levensmiddelen binnen Parijs te komen, waar zoo- veel proviand mogelijk werd opgestapeld.

Wat Trochu als gouverneur van Parijs gedaan heeft, is, naar het schijnt, uitstekend geweest. In overleg met het comité van defensie, werd op zijn voorstel een barrikade-kommissie benoemd, die te zorgen heeft dat Parijs, zelfs na het nemen der forten en het vallen der muren, nog in de straten den vijand zal kunnen weêrstand bieden. De luchtballondienst tot het vervoer van brieven en het zenden van dépêches hebben de Franschen aan hem te danken. Sedert 26 September is Parijs door de duitsche legers ingesloten. Een gedeelte van de regering heeft zich naar Tours begeven. Trochu bleef te Parijs op zijnen post. Nog is er niets van belang geschied (8 October); maar wie weet hoe spoedig wij weder iets van Trochu zullen vernemen: misschien zijne kapitulatie der stad, of zijnen dood op hare muren.

VON BEUST.

FRIEDRICH FERDINAND, GRAAF VAN BEUST.

Een der voornaamste en invloedrijkste staatsmannen van het Europa onzer dagen is von Beust: konservatief in Saksen, een *Fortschrittsmann* in Oostenrijk. Na in Saksen wetten te hebben ingevoerd die een meer orthodoxe rigting aan kerk en school moesten geven, schafte hij in Oostenrijk het konkordaat af, en stond alle mogelijke liberale hervormingen toe. Wij zullen een blik werpen op de politieke loopbaan van von Beust, doch kunnen of mogen ons niet laten verleiden tot het leveren van een overzicht der geschiedenis van Duitschland gedurende het bewind van dien diplomaat, daar zulk een uitweiding ons te ver zou voeren en wij aan een beperkte ruimte gebonden zijn. Wij zullen den algemeenen toestand slechts aanstippen, voor zoo veel noodig om de politiek van von Beust duidelijk te doen uitkomen.

Het geslacht von Beust is zeer oud, en uit Brandenburg afkomstig. Daar lag een landgoed, Büste genaamd, en reeds in 1418 vindt men van een Hans Beust, in 1427 van een pastoor Johann von Beust gewag gemaakt. Later werden de von Beusts tot baronnen verheven, en uit het huwelijk van Friedrich Karl Leopold von Beust met eene barones von Macen werd de tegen-

woordige rijkskanselier van Oostenrijk den 13 Januari 1809 geboren. Men verhaalt een aardige anekdote uit de eerste dagen zijns levens. De min had van twaalf haar geschonken flesschen rijnwijn een bad voor den zuigeling gemaakt, daar zij zich verbeeldde dat die daarvoor bestemd waren. Hoewel het misverstand spoedig werd opgehelderd, heeft de latere staatsman toch nog menigmaal schertsend gezegd, dat hij misschien de eenige was die dadelijk na zijne geboorte dronken is geweest. Op het kleine landgoed Zöpen in het arrondissement Borna, distrikt Leipzig, in Saksen, woonde de vader van von Beust toen deze ter wereld kwam. De heer von Beust was een rijk grondeigenaar, en aan een voortreffelijke opvoeding behoefde het zijnen zoon dus niet te ontbreken; doch de bange dagen van 1813 bragten een gevoeligen slag aan zijn vermogen toe.

De opvoeding van den jeugdigen Friedrich werd aan den toenmaals bekenden paedagoog Dinter en aan zekeren Sturtz toevertrouwd, die hem niet alleen door beschaving des geestes, maar ook door oefening des ligchaams, in die tijden nog iets ongewoons, tot een ferm jongeling maakte. Van zijn dertiende tot zijn zeventiende jaar bezocht Beust de *Kreuzschule* te Dresden, en reeds in 1826, dus op 17jarigen leeftijd, begaf hij zich naar Göttingen. Daar had hij gelegenheid, zich onder leiding van Eichhorn en andere bekwame mannen aan de studie der geschiedenis en staatswetenschappen geheel te wijden, en zich voor te bereiden tot de diplomatieke loopbaan, waartoe hij niet alleen door zijne familiebetrekkingen, maar ook door neiging, geheel voorbeschikt scheen. Te Leipzig zette hij in de jaren 1828 tot 1830 zijne studien voort. Daar, even als in Göttingen, onderscheidde hij zich door buitengewone vlijt en een strengen levenswandel; hij zonderde zich geheel af van het anders zoo onstuimige leven der studenten. Zijn enig gezelschap was een groote, graauwe kat, aan welke hij alle mogelijke kunsten had geleerd, en die hem de noodige afleiding

verschafte. Hij had, en heeft nog, over het algemeen, zekere voorliefde voor dieren, en van zijne kunst van dressereren gaf hij, behalve bij de vermelde kat, ook bij honden en paarden blijk. Zijne afgerigte dieren toonden altijd de grootste gewilligheid. Had hij de dierentemmerscarrière gekozen, hij zou de grootste en uitstekendste onder hen geworden zijn. Bij zijne medestudenten was hij zeer gezien. "Niets," zoo schreef een zijner vroegere medeleerlingen, "was slecht aan hem, behalve zijn handschrift. Dit was reeds toen haast onleesbaar": een eigenschap trouwens aan de meeste groote mannen, bijzonder aan diplomaten eigen. Na den cursus aan de hoogeschool te hebben volbragt, legde Beust met schitterenden uitslag zijne juridische examina af; hij keerde toen in het ouderlijke huis terug, om kort daarop naar Dresden te worden geroepen, waar hij als kamerjonker ten hove werd geïntroduceerd. In 1831 kreeg hij een plaats bij het saksische ministerie van buitenlandsche zaken, waar hij gedurende eenige jaren in verschillende betrekkingen werkzaam was. Om zich op de hoogte te stellen van hetgeen aan zijne diplomatieke bekwaamheden nog ontbrak, deed hij verscheidene reizen door de voornaamste landen van Europa. Na zijne terugkomst in 1836 werd hij als sekretaris van legatie naar Berlijn gezonden. Twee jaren later was hij als zoodanig te Parijs gevestigd. In 1841 tot zaakgelastigde bij het hof van Beijeren bevorderd, had hij gelegenheid zich te München in velerlei onderhandelingen, vooral in die der spoorwegverbindingen, als een volleerd diplomaat te doen kennen. Daar huwde hij eene dochter van den beijerschen generaal von Jordan. Reeds in 1846 werd von Beust door de saksische regering als minister-resident naar Londen gezonden, waar hij zich bij het uitbreken der omwenteling van 1848 bevond. In dit jaar was er reeds sprake van dat von Beust zou zittingnemen in het nieuwe saksische ministerie, dat na den kabinetskrisis was opgetreden; hij verscheen dan ook te Dresden om eene

portefeuille te aanvaarden; doch bij zijne komst was het ministerie Braun reeds voltallig, waarop von Beust dadelijk naar Londen terugkeerde. Toen echter het kabinet Braun den 24 Februari 1849 ontslag nam, reisde von Beust dadelijk naar Dresden, waar hem in het nieuwe, onder Held gevormde kabinet, de portefeuille van buitenlandsche zaken werd toevertrouwd.

De saksische kamers hadden te vergeefs bij het ministerie Braun aanzoek gedaan om de openbaarmaking van de grondbeginselen der regten van het duitsche volk, welke grondbeginselen door de duitsche nationale vergadering te Frankfort waren aangenomen. Het kabinet Held voldeed dadelijk na zijn optreden aan dit verzoek; dat deze handeling een gevolg was van den toen reeds grooten invloed van Beust, zal wel geen vermelding behoeven. Maar deze minister gaf den koning ook den raad de rijksgrondwet van 28 Maart niet te erkennen, niettegenstaande door de kamers en de publieke opinie ten sterkste op die erkenning werd aangedrongen. Daardoor geraakte von Beust in twist met de meeste zijner kollegaas, die de erkenning voor noodzakelijk hielden. Allen legden hunne portefeuilles neder behalve de minister van oorlog, von Rabenhorst, zoodat von Beust met hem alleen aan het bewind was, toen in de eerste dagen van Mei 1849 de oproeren te Dresden uitbraken. Von Beust riep de hulp in van pruisische troepen om den opstand te dempen, daar een gedeelte van het saksische leger in Sleeswijk-Holstein lag. Op zijnen raad nam de koning de wijk naar Königstein, waarheen de minister van oorlog hem vergezeldde. Het verlaten van de hoofdstad door den koning gaf den oproermakers aanleiding een voorloopig bewind te benoemen, dat echter nooit in functie trad, daar de onlusten, dank zij der hulp van de pruisische troepen, spoedig werden bedwongen. Toen de orde hersteld was, werd het ministerie voltallig gemaakt. Von Beust aanvaardde weder, thans onder het presidentschap van Zschinsky, de portefeuille van buitenlandsche

zaken, en belastte zich tevens met de leiding van het departement der eerediensten.

In geheel Deutschland hadden de jaren 1848 en 1849 belangrijke veranderingen te weeg gebracht. De verhouding tusschen de bondsstaten onderling was ten eenenmale geschokt, vele regeringen hadden in den drang der omstandigheden vrijheden toegestaan, die niet met de bondskonstitutie waren overeen te brengen, en Pruisen, dat zich door het bedwingen der omwenteling tegenover alle deutsche vorsten verdienstelijk gemaakt, en hunne achting, hun vertrouwen verworven had, kwam met een nieuw ontwerp van staatsregeling voor den dag. Saksen, d. w. z. von Beust, en Hannover hadden zich reeds daarmede vereenigd, en deze regeling werd onder den naam "het verbond der drie koningen" (*Dreikönigsbund*) bekend. Te Erfurt werden, onder het voorloopig presidentschap van den gewezen pruisischen minister von Bodelschwingh, de voorloopige zittingen van den nieuwen Bond gehouden, en daar Beijeren, Wurtemberg en eenige kleine staten met het bestuur van den Bond te Frankfort overhoop lagen, rekende men ook op hun toetreden. Doch toen men zou beginnen te handelen, werden, door Oostenrijks invloed, Beijeren en Wurtemberg in een vijandige houding tegenover Pruisen en den ontworpen nieuwen Bond geplaatst, en zelfs von Beust toonde zich onder den invloed van het oostenrijksche kabinet afkeerig van het uitvoeren van het programma des *Dreikönigsbündnisses*. Toen de tijd naderde dat te Erfurt de rijksdag zou bijeenkomen, zond Hannover niet alleen geen afgevaardigde, maar scheurde zich geheel van het vroegere verdrag los. Weldra kwam Beijeren met een nieuw plan van bondshervorming voor den dag, dat door Hannover, Saksen en Wurtemberg goedgekeurd, en als *Vierkoningen-bond* bekend werd, zonder dat het zooveel opzien baarde om zich te kunnen doen gelden. Von Beust, die in al deze politieke handelingen een groote rol gespeeld had, was voor

het binnenlandsch bestuur even werkzaam. Hij volgde een louter konservatieve politiek, die hoofdzakelijk bleek uit zijne wetten ter beteugeling van de drukpers, op het regt van vergaderen, en op de zelfregering der gemeenten. De politiek van von Beust was toen een politiek van restauratie en bovendien geheel oostenrijkschgezind; daarbij onderscheidde hij zich door zijn streven om eene solidariteit der regeeringen tegenover de woelingen der liberale partij te bewerken. Als minister van eeredienst ging hij denzelfden behoudenden weg op. In kerk en school werd een meer positieve godsdienstige rigting ingeslagen, en de wet van 3 Mei 1851, waarbij de onderwijzers van de volksscholen onder streng toezigt werden gesteld, had Saksen aan von Beust te danken.

In 1853 gaf hij de portefeuille van eeredienst aan den heer von Falkenstein over, en trad in plaats van den hr. von Friesen als minister van binnenlandsche zaken op. De kort daarop gevolgde dood van den heer Zschinsky maakte hem in naam tot hoofd van het kabinet, na in de daad reeds lang *premier* te zijn geweest.

Toen in Augustus 1854 koning Johann den troon besteeg, was von Beust de voornaamste raadsman der kroon. De houding, die door Duitschland in den Krimoorlog, en later in de italiaansche expeditie werd aangenomen, was het gevolg van zijn initiatief. Tijdens eerstgenoemden oorlog sloot Saksen met de andere middenstaten op de konferentie te Bamberg een verbond tot handhaving der neutraliteit; tijdens den italiaanschen oorlog zou hij niet ongaarne hebben gezien dat de Deutsche Bond Oostenrijk ter hulp ware gesneld.

Gedurende het tienjarig tijdvak 1855—1865 deed zich in Duitschland een nationaal-liberale beweging kennen, zoo gewichtig en zoo groot van omvang dat, gelijk trouwens niet te verwonderen is, boekdeelen er over geschreven zijn en nog worden. Eenigen tijd hield von Beust zich als trok die bewe-

ging zijne aandacht volstrekt niet. Later werd dit anders. Hij toch was te veel staatsman, om niet te beseffen dat die Beweging niet was van voorbijgaanden aard, dat zij niet te lang geïgnoreerd moest, door tegenstand nog meer geprikkeld zou worden. Hij schikte zich dus naar de omstandigheden. In 1862 verklaarde hij in een officieel dokument, dat hij de onmogelijkheid erkende van het voortbestaan van den Duitschen Bond, wanneer de wettelijke wetten en bepalingen onveranderd bleven. Met het doel om tot de gewenschte hervorming te geraken, deed hij eenige belangrijke voorstellen, waarin een op beperkte wijze gekozen volksvertegenwoordiging was opgenomen. Wat Saksen zelf betreft bleef hij geheel op zijn vroeger standpunt; slechts enkele wijzigingen van de kieswet, die hij zich in 1861 met moeite liet ontzutselen, werden verleend, en deze wijzigingen stonden nog zeer achter bij den tijd waarin zij waren gegeven. Alleen op materieel gebied en met betrekking tot den handel gaf hij eenigzins aan de openbare meening toe, hoewel niet altijd even gaarne. Langzamerhand sloeg hij echter ook in het politieke een meer vrijzinnige rigting in. Aan de drukpers kwam deze verandering van zienswijze het eerst ten bate door de mindere strengheid der maatregelen haar betreffende. De door Oostenrijk beproefde bondshervorming vond in den saksischen staatsman levendige ondersteuning; later scheen hij zich echter werkelijk met de liberaal-nationale denkbeelden te verzoenen.

Von Beust speelde een belangrijke rol in het konflikt dat, na den dood van den deenschen koning Frederik VII, tusschen Duitschland en Denemarken, over de Elbe-hertogdommen, ontstond. Op de internationale diplomatieke konferentie over deze zaak gehouden verdedigde hij de onafhankelijkheid van den Duitschen Bond in tegenwoordigheid der afgevaardigden van Pruisen en Oostenrijk, en bragt daar weder zijn plan te berde van eene politieke drieënheid, buiten Oostenrijk en Pruisen om, gesteund door de

andere duitsche staten, doch met dezelfde regten en denzelfden invloed. Dit was zijn doel bij de konferentie te Londen, waar hij tevens de noodzakelijkheid erkende, het Sleeswijk-Holsteinsche volk door stemming over de kwestie uitspraak te laten doen.

Toen Pruisen en Oostenrijk belast werden met de uitvoering van het besluit door den Duitschen Bond ten opzichte van Sleeswijk-Holstein genomen, volbragten zij deze taak zonder daarbij te letten op de belangen van den Bond, maar waren, en vooral Pruisen, op vergrooting van hunne eigene staten bedacht geweest. Door zoo te handelen hadden zij in zekeren zin de uitspraken van de vergadering te Frankfort nietig verklaard, en hierover ging in alle staten van den tweeden rang een kreet van verontwaardiging op. Vooral toonde zich het misnoegen in Saksen. De hand en de naam van von Beust zijn in en op alle protesten te vinden, waarin de eerzucht der Pruisen en Oostenrijkers in het ware licht gesteld, en hunne ontrouw aan den hun opgedragen last aangevoeld wordt. Met Hannover, Beijeren en Wurtemberg ondersteunde Saksen den door den bondsraad te Frankfort aanbevoelen kandidaat, den hertog van Augustenburg, als vorst van Sleeswijk-Holstein. Maar te vergeefs protesteerde von Beust met al de kracht zijner diplomatieke redeneringen; de bondstroepen werden door de Pruisen uit Rendsburg weggejaagd, en bij het traktaat van Gastein in 1865, verdeelden Pruisen en Oostenrijk onderling de buit gemaakte provinciën, naar hunne partikuliere meening, en zonder eenige notitie te nemen van den Bondsraad en de nog altijd protesterende koningen en vorsten. Von Beust hield niet op; nog liet hij te Frankfort den dag bepalen waarop de stenden van de hertogdommen zouden bijeenkomen, en den dag voor de algemeene verkiezingen. Dit was de laatste fikkering.

Het traktaat van Gastein en de overeenstemming tusschen Pruisen en Oostenrijk hadden niet veel geholpen. Spoedig openbaarden zich de kenteekenen van tweedragt, en de begeerte

van Pruisen, geheel alleen de verdeelde Elbe-hertogdommen te bezitten, deed zich duidelijk kennen. Er ontstond een konflikt, waarbij geheel Duitschland groot belang had en waardoor geheel Duitschland werd bedreigd. Kwam Oostenrijk zegevierend uit den strijd, dan zou de Deutsche Bond, met uitsluiting van Pruisen, op nieuw worden bevestigd; won Pruisen, dan had de Deutsche Bond opgehouden te bestaan, en Oostenrijks magt ware vernietigd. Von Beust toonde zich, gedurende de moeilijkheden die den oorlog voorafgingen, bereid, Saksen handelend in de kwestie te doen optreden. Hij wenschte de regten van zijn land en die van den Bond verdedigd te zien; openlijk werden krijgstoerusting-
gen gemaakt, zonder dat Saksen evenwel zich als bondgenoot van Oostenrijk verklaarde. In het begin van het jaar 1866 begon Pruisen zich ten strijde te rusten, hetgeen echter von Beust niet belette voort te gaan met zijne afkeuringspolitiek. Hij laakte het gedrag van Pruisen, en legde bij verschillende gelegenheden den koning van Saksen uitdrukkingen in den mond, die de strekking hadden de gewapende neutraliteit van dezen deutschen Staat te verdedigen. Maar wat hielp wapening, tegenover een zooveel magtiger bestrijder? Von Beust, door Pruisen opgeëischt zich te verklaren over het op voet van oorlog brengen van het saksische leger, verwees het kabinet van Berlijn naar de Bondsvergadering; doch pruisische troepen trokken zonder slag of stoot, en nog vóór dat het leger in staat was tegenstand te bieden, Saksen en de hoofdstad Dresden binnen. De saksische troepen weken naar Bohemen, en koning Johann ging met von Beust naar Praag, waar hij zijn volk door eene proklamatie aanmoedigde. De slag van Sadowa op 3 Juli 1866 was voor Oostenrijk de geduchtste nederlaag en bragt Duitschland onder de hegemonie van Pruisen. Saksen, niet als Hannover en Nassau bij Pruisen ingelijfd, werd lid van den nieuwen Noord-deutschen Bond. Von Beust nam echter geen deel aan de onderhandelingen over dit

punt met Pruisen gevoerd; Bismarck had geweigerd met hem te onderhandelen, en den 19 Augustus 1866 nam von Beust zijn ontslag als hoofd van het kabinet.

Wij zijn genaderd tot den werkkring van von Beust, waarin hij nu reeds een europesche vermaardheid heeft verworven. Meer dan in Saksen werd hem thans een ruim terrein aangeboden om van zijne politieke en diplomatieke bekwaamheden te doen blijken. Het zwaar geteisterde Oostenrijk, buiten Duitschland gesloten en op den rand van den afgrond, had een man noodig die de kracht en het vernuft bezat, de orde te handhaven onder zoovele verschillende, onderling niet welwillende volksstammen, als in den Oostenrijkschen Keizerstaat zijn vereenigd, waarvan de meesten, kwalijkgezind tegen de regering en de hoofdstad, bovendien de nadeelige gevolgen van den oorlog ondervonden. De band, die de kroonlanden te zamen hield, was bijna verbroken. Von Beust scheen de man te zijn die Oostenrijk van een anders onvermijdelijke verbroekeling zou redden. Twee maanden nadat hij opgehouden had eerste minister van zijn vaderland te zijn, ging hij als staatsman in vreemde dienst over. Keizer Frans Joseph ontbood den saksischen *ex-premier* die zich altijd tegenover Pruisen zoo vijandig had betoond, en vertrouwde hem in October 1866 de portefeuille van buitenlandse zaken toe. Deze keuze werd door Pruisen of als een bedreiging of als een uitdaging aangemerkt. Von Beust echter ontzenuwde dadelijk de meening van het berlijnsche kabinet, door zich hoofdzakelijk op de reorganisatie van het binnenlandsch beheer toe te leggen. Het eerste werk van den nieuwen minister was de afkondiging van een programma betreffende de herziening der grondwet, de hervorming van het leger en de regeling der financiën, die in zeer benarden toestand verkeerden. Dit programma was krachtig gesteld en had daarbij de verdienste dat niet te ontkennen gebreken er onbewimpeld in werden blootgelegd. De hongarsche landdag werd dadelijk bijeengeroepen, en

ontving met groote ingenomenheid het koninklijk besluit, waarbij aan Hongarije groote concessiën werden gedaan, en de vurigste wensch der Hongaren: het bezit van een afzonderlijk, onafhankelijk en verantwoordelijk ministerie voor het koninkrijk, werd ingewilligd. Gelijktijdig herkregen de gemeenten in dat koninkrijk wat zij zoo lang hadden moeten derven: het gemeentebeheer kwam weder in handen der Hongaren. De eerste dagen van von Beusts regering werden gekenmerkt door onlusten tusschen Tchechen en Duitschers in Moravië en Bohemen, en tusschen Polen en Ruthenen in Gallicië; die moeilijkheden werden echter spoedig, ten minste voor den eersten tijd, uit den weg geruimd. Op staathuishoudkundig gebied leverde zijn bestuur al dadelijk goede vruchten op. Te Weenen werd een handelstraktaat met Frankrijk gesloten, en werden tevens bepalingen getroffen betreffende den letterkundigen eigendom. In Hongarije was met een groote meerderheid der kamer het adres van Deak aangenomen, waarin van groote tevredenheid over de reeds gedane concessiën gewaagd, doch vóór alles een volkomene wederinvoering van de grondwet verlangd werd, om eerst daarna door de kamer het keizerlijk rescript ter zake van die concessiën te doen onderzoeken; de Magnaten (het Hoogerhuis of de Eerste Kamer van den hongarschen rijksdag) vereenigden zich met dit adres.

In Oostenrijk was een buitengewone rijksraad bijeengeroepen, ter behandeling van een ontwerp van wet tot reorganisatie van de oude oostenrijksche monarchie, gebaseerd op de beginselen van vrijheid en verdraagzaamheid, en volgens den modernen geest. De tegenstand, dien het nieuwe kabinet natuurlijk van den kant van het oude oostenrijksche régime moest ondervinden, werd glansrijk overwonnen. Het ontslag, door den president van het ministerie, graaf Belcredi, dientengevolge aangeboden, werd aangenomen, en von Beust benoemd tot voorzitter van den ministerraad, met den titel van rijkskanselier. Het was

dus zeker dat Oostenrijk den liberalen weg op wilde. De publieke opinie had de voorbereidende maatregelen goedgekeurd, thans werd de minister met de hoogste magt bekleed om zijne plannen te volvoeren.

Het ministerie liet niets onbeproofd om met het niet-duitsche element op een zuiver standpunt te komen. Daar de nieuwe organisatie van het leger misnoegen in Hongarije had te weeg gebragt, en Deak zich weder met zijne geestverwanten bij adres tot den koning (keizer) had gewend, werden maatregelen genomen geschikt om hunne bezwaren te doen vervallen. De landdagen van Silezië, Kroatië en Tyrol werden, na afloop hunner werkzaamheden, zonder ongeregelheden ontbonden; alleen in zuidelijk Tyrol deden zich eenige anti-oostenrijksche demonstratiën ter gunste van Italië voor.

Nadat de tegenwerpingen van Hongarije waren uit den weg geruimd, en toen de verzoening tusschen het keizerrijk en het koninkrijk volkomen was, werd in het begin van 1867 het eerste hongaarsche ministerie onder voorzitterschap van Julius Andrássy benoemd; gelijktijdig werd Zevenbergen onder hongaarsch bestuur gebragt. In het oostenrijksche ministerie kwam tevens een belangrijke verandering. Het ministerie van staat, in 1860 ingesteld, werd afgeschaft, en vervangen door een departement van binnenlandsche zaken. Graaf Eduard von Taaffe trad op als hoofd van dit departement. Bij de verkiezingen van afgevaardigden voor den Rijksraad van het keizerrijk door de landdagen van Bohemen en Moravië verliet de tchechische partij de zaal, ten blijke dat zij dezen maatregel afkeurde. De eischen van Kroatië maakten een konstitutionnele regeling tusschen dit gewest en Hongarije onmogelijk, zoodat daar de landdag werd ontbonden. Den 8 Juni 1867 werden de keizer en de keizerin van Oostenrijk als koning en koningin van Hongarije te Pesth plegtig gekroond, welke voor dit land zoo heugelijke gebeurtenis door een algemeene amnestie voor politieke misdrijven en majesteitschennis

vergezeld ging. Alle uitgewekenen, daaronder ook de beroemde Kossuth, kregen verlof naar hun land terug te keeren. Een reeks handelstraktaten bevestigde de vriendschapsbetrekkingen naar buiten; Oostenrijk mengde zich niet in buitenlandsche moeilijkheden en verwickelingen, liet de luxemburgsche kwestie onaan-geroerd, en von Beust ging onvermoeid voort met de zoo gelukkig begonnen hervorming van een stelsel, dat, indien het in wezen ware gebleven, Oostenrijks ondergang zou zijn geweest. De krooning van den keizer te Pesth was het bewijs van eene verzoening tusschen de Duitschers en de Magyaren, en deed de hoop der Tchechen herleven, dat ook aan hen zulke privilegiën zouden worden toegekend.

Het keizerrijk was niet vergeten. Ook daar had de liberaliteit van de politiek van von Beust heilrijke veranderingen gebragt. De israelieten hadden dezelfde burgerlijke en politieke regten erlangd als de andere burgers van den Staat: een regt waarvan men hen te lang had uitgesloten. De Rijksraad had zich gemakkelijk laten overhalen de scheiding uit te spreken tusschen Kerk en Staat: die ongelukkige verbinding, welke niets dan onheilen moest na zich slepen. De gelijkheid van alle godsdiensten voor de wet werd in Oostenrijk afgekondigd, en von Beust heeft daardoor een lauwerkrans en een burgerkroon verdiend. De vele politieke en andere hervormingen, door den rijkskanselier tot stand gebragt, waren voor Oostenrijk als ware het eene herschepping. Een land, gelijk Oostenrijk in 1866, van binnen verdeeld en van buiten bedreigd, moest geslagen worden; ware dat land toen geweest wat het thans is en na verloop van jaren worden zal, de uitkomst zou anders zijn geweest.

Von Beust deed meer. Het konkordaat, dat in 1855 met Rome gesloten was, kon niet op vriendschappelijke wijze worden herzien, en hij besloot daarom er zich niet meer aan te storen. Von Beust zeide in October 1867: "Wij zullen onze wetten be-

treffende het huwelijk herzien, met de hooge geestelijkheid, zonder de hooge geestelijkheid, of tegen de hooge geestelijkheid," en hij hield woord. Het burgerlijk huwelijk werd in geheel Oostenrijk en Hongarije ingevoerd. De wetten desbetreffende door von Beust gemaakt en door den Rijksraad aangenomen, verschaften aan von Beust eene populariteit, waarop hij vroeger in Saksen noch in Oostenrijk had kunnen bogen. Te Rome was hij alles behalve een *persona grata*. Men slingerde banbliksems naar den man, die den moed had de zoogenaamde pauselijke prerogatieven aan te tasten, welke hunnen weêrklank vonden in talrijke mandementen van bisschoppen en in tegenkantingen van de zijde der geestelijkheid, die echter door de regterlijke magt werden gestraft. Dat zulke diep ingrijpende maatregelen niet zonder strijd konden worden tot stand gebracht, spreekt van zelf; maar von Beust had zich eene partij verschaft, magtig genoeg om alle hinderpalen te boven te komen. De afgevaardigden Herbst en Mühlfeld waren de eersten die oogenblikkelijke opheffing van het konkordaat verlangden.

Andere koncessiën aan den modernen geest bleven niet uit. De lijfswang werd afgeschaff, de afschaffing der doodstraf in beginsel aangenomen, en de wet op de drukpers zoodanig gewijzigd, dat alle persdelikten voor den jury moeten worden gebracht.

Von Beust vergezeld zijnen keizer in 1867 naar Parijs, en was, zoo zegt men, tegenwoordig bij het onderhoud dat Frans Joseph en Willem I van Pruissen op het station Oos, bij Baden-Baden, hadden. Na zijnen terugkeer sloeg hij met nieuwen moed de handen aan het werk, en nu was het maatschappelijk onderwijs het voorwerp zijner zorgen. Het werd onttrokken aan de geestelijkheid, en aan deze alleen de godsdienstige opleiding der kinderen overgelaten. De organieke wetten betreffende de regten der burgers werden door de vertegenwoordiging aangenomen en door den keizer bekrachtigd. In October 1868 werd graaf von Auersperg tot hoofd van het kabinet benoemd; doch von Beust behield zijne portefeuille van hui-

tenlandsche zaken. De ongunstige financiële toestand en de slechte militaire organisatie van Oostenrijk waren der aandacht van het ministerie niet ontgaan, en krachtige maatregelen tot verbetering werden genomen. De belasting van $16\frac{1}{n}$, die op de oostenrijksche staatsschuld werd gelegd, zelfs op de stukken die in handen van buitenlandsche houders waren, veroorzaakte door geheel Europa een heftige oppositie, en zelfs werd in Engeland het woord staatsbankroet openlijk door de bladen uitgesproken. Een circulaire van von Beust aan graaf Apponyi, gezant te Londen, deed de verontwaardiging eenigzins bedaren, en de belasting werd betaald, zoo als verlangd was. De nieuwe wet op de militaire organisatie verdeelde de nationale krijgsmagt in een actief leger en een landweer. Het eerste werd op 800,000 man gebragt, de andere op 200,000 man, zoodat Oostenrijk thans in staat is een miljoen soldaten ter verdediging zijner regten in het veld te brengen. Veel moeite kostte het aan von Beust door den Rijksraad een zoo hoog cijfer voor de sterkte van het effectieve leger van het geheele Rijk te doen goedkeuren, en toch was de wet, volgens zijne verklaring, allezins noodig wegens den toestand waarin Europa, en in het bijzonder Oostenrijk tegenover Rusland, zich bevond.

Thans nog een blik op de politieke verdeling van den Oostenrijkschen Keizerstaat. Nadat het groote vraagstuk van het hongaarsche koningschap was opgelost, werd Oostenrijk in 1867 in twee deelen gesplitst, gescheiden door de rivier de Leitha. Elk van die twee deelen heeft zijnen eigenen rijksraad en zijn eigen ministerie. Daarboven staat het algemeene ministerie, het zogenoemde Rijksministerie, zamengesteld uit drie leden, en waarvan von Beust voorzitter is. Dit kabinet regeert den geheelen Staat. De groote kwestie die door deze verdeling werd opgeworpen, was de ontevredenheid van de verschillende nationaliteiten, waarvan elke een onafhankelijke positie wilde innemen. Von Beust is zeer federalistischgezind en behoort tot de partij van hen, die

de vrijheden aan deze volken toegestaan nog willen vermeederen. Dit is vooral met de Tchechen het geval, die de erkenning van een koninkrijk Bohemen begeeren. De Duitsche partij was daar sterk tegen, doch had in den Cisleithaanschen Rijksraad, waar de tchechische afgevaardigden zitting hadden, slechts een kleine meerderheid erlangd. Een ministerie onder het voorzitterschap van graaf Potoky zou de Duitsche partij ondersteunen. De boheemsche landdag heeft echter standvastig geweigerd zijne afgevaardigden naar den oostenrijkschen rijksraad te zenden; en ten gevolge van de herhaling dezer weigering, eenige weken pas geleden (October 1870), heeft de keizer dien landdag ontbonden, en gebruik makende van het regt, hem bijde grondwet toegekend, regtstreeksche verkiezingen van boheemsche leden van den oostenrijkschen rijksraad gelast. Laatstgenoemd ligchaam, welks zitting kort te voren was geopend doch nu is geschorst, zal eerst weder bijeenkomen na afloop der bedoelde verkiezingen.

De belangrijkste stap door de keizerlijk-koninklijke regering in dit jaar (1870) gedaan, is de opzegging van het konkordaat met Rome, kort na de aanneming aldaar van het leerstuk van het dogma van 's pausen onfeilbaarheid. Oostenrijk heeft alzoo ten eenenmale met het pausdom gebroken.

Wat ook het oordeel over von Beust wezen moge, hoe groot verschil van meening in Deutschland over hem moge bestaan, hoe men hem in Pruissen bespote of zijne bekwaamheden in twijfel trekke, hij heeft Oostenrijk wakker geschud en nieuwe krachten gegeven aan den Staat, welke in de toekomst nog zeer veel vruchten zal oogsten van den onvermoeiden ijver des bekwamen rijkskanseliers.

ANTONELLI

GIACOMO ANTONELLI.

De wereldlijke magt van den paus heeft opgehouden te bestaan. De wensch van Giuseppe Mazzini en Giuseppe Garibaldi, de twee Jozefs, zooveel jaren door hen gekoesterd, is vervuld. Doch niet ten volle is het tweeledige doel bereikt waarnaar zij streefden, bij hunne vaak onbesuisde en nu en dan zelfs, in de oogen van sommigen, misdadige pogingen, om tot de vervulling van dien wensch te geraken. De italiaansche republiek is niet ontstaan; maar wèl is de eenheid van Italië verkregen, en dit in de geschiedenis merkwaardige feit is volbragt zonder de hulp, zonder de regtstreeksche of zijdelingsche medewerking van deze twee mannen: terwijl de italiaansche troepen Rome binnentrokken, was Mazzini niet bij magte iets te verrigten, en vertoefde Garibaldi op Caprera. Gebeurtenissen, geheel vreemd aan den Kerkelijken Staat of aan Italië, hadden gevolgen die voor beide van groot belang waren. De oorlog tusschen Frankrijk en Pruisen noodzaakte het keizerrijk zijne, ter bescherming van het pausdom, in den Kerkelijken Staat gelegerde regementen van daar terug te roepen; de val van het keizerrijk maakte Italië los van alle verplichtingen tegenover de fransche keizerlijke regering aangegaan, en na een kleinen pseudo-teenstand van de pauselijke troepen werd de heilige stad door

de Italianen genomen. Eene volksstemming had tot uitslag dat de inwoners van den Kerkelijken Staat, op enkelen na, verklaarden onderdanen van den koning van Italië te willen zijn en van 's pausen wereldlijk gezag niets meer te willen weten.

In de geschiedenis van meergenoemden Staat neemt Giacomo Antonelli een eerste plaats in. Tot weinige dagen vóór de bemagting van Rome, toen hij door Capalti vervangen werd, was hij de getrouwe raadsman van Pius IX, en als zoodanig heeft hij aanspraak om onder de "mannen van beteekenis" opgenomen te worden. Antonelli stamt af van een rijke familie uit de Romagna, en werd den 2 April 1806 te Sonnino, dicht bij Terracina, geboren. Over zijn geslacht valt zeer veel goeds en tevens veel kwaads te zeggen. Men vindt onder de Antonellis geschiedschrijvers en regtsgeleerden, maar ook roovers: een der bloedverwanten van den kardinaal-minister werd onder de regering van Napoleon I ter dood veroordeeld en gevonnisd. Zijn vader was een eenvoudige houthakker. Van de jeugd van Giacomo is weinig bekend. Nadat zijne geboorteplaats, een berucht rooversnest, door de pauselijke gendarmerie was verbrand, kwam hij naar Rome, waar hij in het groote seminarie opgenomen werd. Hoe hij daar gekomen is, en door wiens bemiddeling hij in staat werd gesteld te studeren, waar hij de noodige ontwikkeling heeft gekregen, en op welke wijze hij is grootgebracht, vonden wij in de door ons geraadpleegde bronnen niet vermeld. Op het seminarie onderscheidde hij zich als een vlijtig jongeling, die de opmerkzaamheid tot zich trok en door vlugheid uitblonk. Nadat Giacomo Antonelli de priesterwijding had ontvangen, boeide hij de aandacht van Gregorius XVI, die den jeugdigen geestelijke onder het getal zijner gunstelingen opnam. Gregorius zag in Antonelli bekwaamheden die hem tot een politieke loopbaan geschikt maakten, en besloot dus hem daartoe op te leiden. De eigenschappen vereischt in een priesterstaatsman bezat de jeugdige kardinaal-diplomaat; de opsomming

van deze eigenschappen achten wij onnoodig; algemeen toch is het bekend dat een diplomaat, maar vooral een diplomaat tevens geestelijke, zijne taak niet goed vervullen kan, wanneer hij niet van zekere mate van sluwheid en handigheid is voorzien. Antonelli is bovendien als pauselijk staatsdienaar altoos de regte man op de regte plaats geweest.

Gregorius benoemde zijnen gunsteling, nadat deze prelaat was geworden, tot assessor bij het hoog-geregtshof van den Kerkelijken Staat, en tot delegaat te Orviteo, Viterbo en later te Macerata. In 1841 werd hij als ondersekretaris bij het ministerie van binnenlandsche zaken geplaatst, en in 1844 tot tweeden schatmeester bij het ministerie van financiën benoemd. Een jaar later verving hij Torti als minister van financiën. Den 2 Juni 1847 schonk Pius IX hem den kardinaalshoed.

De verbazingwekkende snelheid waarmede Antonelli de sporten van de diplomatieke ladder beklom, schijnt aan te duiden dat of zijne bekwaamheden of die zijner vrienden zeer groot waren. Aan machinatiën en intriges van de zijde der jezuiten moet hier zeker worden gedacht: immers de verschillende betrekkingen, die men Antonelli achtereenvolgens in alle afdeelingen van het staatsbestuur liet waarnemen, strekken ten bewijze dat hij al dadelijk bij den aanvang tot den hoogen rang van minister was bestemd, en men in hem den man zag bij magte den Kerkelijken Staat te besturen en het wereldlijke gezag van den paus te handhaven.

Gregorius XVI, die zeer behoudend was geweest, had in Antonelli een getrouwen dienaar gevonden; Pius IX, die aanvankelijk juist het tegenovergestelde was en voor liberaal doorging, vond evenzeer in Antonelli een getrouwen dienaar. De staatsman had zich staatsman getoond. Hij had de politiek van den nieuwen meester omhelsd, en koesterde liberale denkbeelden die hem dadelijk in de gunst van den nieuwen paus deden stijgen. Antonelli trok hiervan zoo veel partij, dat het ten laatste eerder scheen dat hij den

paus begunstigde, dan de paus hem. Het buigzame van Antonellis karakter, zijne energie verborgen onder het zwakste en fijnste uiterlijk, deden hem over den opperpriester een gezag verkrijgen, dat spoedig in volkomene beheersching overging.

Als minister van financiën was Antonelli lid van den eersten ministerraad, die door Pius IX in 1847 werd zamengesteld. Tevens was hij nog voorzitter van den raad van state, eene soort van buitengewone kommissie, belast met het onderzoek naar de behoeften van den nieuweren tijd op wereldlijk gebied, en met het uitbrengen van rapporten over hervormingen wier invoering zij noodig mogt oordeelen. Door deze kommissie werden vele patriotische besluiten voorgesteld, om aan de toenemende eischen van het volk om concessiën te gemoet te komen; al deze besluiten bleven echter op papier. Grooteren invloed oefende Antonelli uit als lid der kommissie voor de grondwet, door welke kommissie aan Italië in Maart 1848 het bekende *statut* werd gegeven, dat bijna aan Pius IX werd ontroofd, zoo ongaarne verleende hij er zijne toestemming aan. De voornaamste artikelen daarvan werden echter spoedig verkracht of ontweken.

De omwenteling van 1848 had Italië noch Rome vergeten. Pius IX die zich als een man van vooruitgang had getoond, zag in wat er meer moest gedaan worden dan reeds door het verleenen van eenige concessiën verrigt was, om de gistende gemoederen tot bedaren te brengen. Hij begon met bezuiniging in zijne eighofhouding, gaf aan de pers meer vrijheid, versterkte de kommissiën voor de wetboeken en het regtswezen met mannen die het algemeen vertrouwen genoten, vergunde het aanleggen van spoorwegen, opende voor leeken de baan tot hoogere staatsambten, besloot tot het heffen van belastingen op de kloosters in den Kerkelijken Staat, gaf aan de stad Rome een liberale municipaliteit en nam voorbereidende maatregelen tot een italiaansch statenverbond. Ter beteugeling eener oppositie, die in het openbaar en

in het geheim door de italiaansche vorsten werd aangemoedigd, vormde hij een nieuwe burgerwacht. De leus der liberalen werd *Pio nono*, en de paus zelf beschouwde zich, door de geestdrift der Romeinen aan de eene en door het verzet dat zich tegen hem openbaarde aan de andere zijde, als hervormer en redder van den Kerkelijken Staat door eene goddelijke bestemming. Antonelli werd, na de achtereenvolgende ontbinding van drie kabinetten, van Gizzi, Ferretti en Bofondi, president van een liberaal ministerie, zamengesteld uit negen leden, waaronder slechts drie geestelijken.

De revolutie nam echter een ernstig karakter aan. Liberaliteit hielp niet veel, de omwenteling moest haren loop hebben. De geestdrift voor Pius begon te verminderen, toen hij aan de overdreven eischen van het volk niet spoedig genoeg gevolg gaf en de begeerde oorlogsverklaring aan Oostenrijk, als niet vereenigbaar met zijne stelling en kerkelijke waardigheid, van de hand wees. Tot die eischen behoorden: de verbanning der jezuiten, vrijheid van drukpers, de italiaansche eenheid en de emancipatie der israelieten. Wel poogde Antonelli de nationale partij te vleijen door een leger van 17000 man naar Lombardije te willen zenden, doch hiervan kwam niets. Hij was toen en kardinaal en populair minister, en verkeerde dus in een valsche positie, waaruit hij zich later met groote bekwaamheid redde, en die zijn ontslag als minister ten gevolge had. Beangst geworden door de feiten die de omwenteling met zich voerde, en verplicht tot het nakomen van de bepalingen eener vastgestelde grondwet, waartegen de hooge geestelijkheid zich ten eenenmale had verklaard, bleef Antonelli niets anders over dan zijne plaats af te staan aan het ministerie Mamiani.

Maar hoewel Antonelli had opgehouden minister te zijn, toch bleef hij de vertrouwde raadsman van den paus en de hoofdleider der pauselijke politiek. Door zijne tusschenkomst onderhield Pius

briefwisseling met Karel Albert, en op zijn verlangen verliet Mamiani den zetel in het kabinet, om dien te geven aan Pellegrino Rossi, een bekwaam, maar niet-populair minister, wiens doktrinaire gematigdheid weinig kans van slagen had tegenover de uiterste partijen en den strijd van meeningen die Rome en Italië verscheurden.

De gestrenge maatregelen, door Rossi tegen de toenemende anarchie genomen, berokkenden hem den haat der romeinsche demokraten in zoo hooge mate, dat hij 15 November 1848, op dezelfde plek waar eenmaal Julius Caesar gevallen was, werd vermoord: een dolksteek in den hals maakte een einde aan zijn leven. Deze politieke moord had ten gevolge dat het teugellooze gemeen, aangevoerd door den prins van Canino (Bonaparte), den paus met bedreigingen overlaadde. Het zag er toen te Rome alles behalve liefelijk uit. De kamer der afgevaardigden kon geene besluiten nemen, daar bijna alle leden voor hun mandaat hadden bedankt; de demokratische volksklub voerde de heerschappij en Pius werd als een gevangene bewaakt. Antonelli zorgde daarop dat de Stedehouder van Christus op aarde veilig uit de stad kon vlugten. Pius IX was verplicht de wijk te nemen voor het janhagel. Het gelukte hem met Antonelli naar Gaeta te ontkomen, waar hij een nieuw ministerie vormde en tegen het gebeurde te Rome protesteerde.

In de heilige stad werd de pauselijke banbul met een honenden optogt beantwoord. De aankomst van Mazzini deed de revolutionnaire beweging toenemen, en er werd besloten den Kerkelijken Staat als laatste toevlugtsoord der vrijheid te handhaven.

Te Gaeta toonde Antonelli zich zeer gezind voor een oostenrijksche interventie. De afgezanten van het voorloopige comité te Rome, die den paus wilden zien, werden niet toegelaten, en Antonelli benoemde zelf zich tot sekretaris van staat van het te Gaeta gevestigde gouvernement. Den 18 Februari 1849 deed hij een beroep op de vertegenwoordigers van Oostenrijk, Frankrijk, Spanje en Napels, in eene circulaire, waarin de gansche

christenheid werd opgeëischt mede te helpen aan het herstel van den soeverein der Kerk, van den wereldlijken vorst op den troon van St.-Pieter.

Aan die roepstem werd gehoor gegeven. De Oostenrijkers vermeersterden na hevigen strijd Bologna en Ancona, de Napolitanen vielen van de zuidzijde in de opgestane gewesten, en te Civita-Vecchia landde een fransch leger onder Oudinot, dat het vreeselijk opgewonden Rome omsingelde. Te vergeefs verklaarden de Franschen dat zij als vrienden kwamen, alleen om de orde en de wettelijke vrijheid te helpen handhaven; de democraten wezen de hand der verzoening af, de republiek wilde van geen teruggang weten en maakte zich tot tegenstand gereed. Nadat Oudinot, na eenmaal door een uitval te zijn teruggedreven, een wapenstilstand van acht dagen had gesloten, tastte Garibaldi de napolitaansche troepen bij Velletri aan en sloeg ze over de grenzen terug. Na hevige bestormingen gedurende weken achtereen, nadat bressen geschoten waren en na verschrikkelijke barricadegevechten, kapituleerde Rome 3 Juli 1849. Garibaldi en Mazzini zochten hun heil in de vlugt. De paus echter bleef vrijwillig in ballingschap, en keerde eerst in April 1850 in de hoofdstad terug.

Reeds te Gaeta was Antonelli door den paus benoemd tot president eener speciale kommissie belast met het ontwerpen van het plan van kerkhervormingen. Terwijl hij zich daarmede bezig hield kwam de bekende brief van den prins-president der fransche republiek aan Edgar Ney, bevelhebber der fransche troepen te Rome, waarin den paus herinnerd werden de voorwaarden op welke de fransche interventie was verleend; t. w. een algemeene amnestie, sekularisatie van het beheer, invoering van den Code Napoléon en een liberale regeringsvorm. De paus, gedachtig aan die voorwaarden, beloofde nog vóór dat hij te Rome teruggekeerd was, in een *motu proprio*, daaraan te zullen voldoen,

maar kardinaal Antonelli wist door bijzondere middelen een gedeelte er van te ontduiken. Alleen hervormingen in de staatsligchamen en de reorganisatie van de gemeentebesturen kwamen tot stand. Tevens werd een raad van state benoemd, zamengesteld uit priesters en leeken, doch waarin laatstgenoemden een zeer geringe rol hadden te vervullen. Tevens nam Antonelli dadelijk zeer scherpe maatregelen tegenover de stad zelve, zoodat de inwoners weder geheel stonden onder de oppermagt van den rooden paus, of den kardinaal-paus. Eerst in 1852 gaf Antonelli toe dat de beloften door den paus in het *motu proprio* gedaan zouden worden nagekomen.

Zijne reorganisatie van het gemeentelijk en het gewestelijk beheer is alles behalve gelukkig geweest. Zij had een voortdurend slechten financiëlen toestand ten gevolge, de handel kwijnde, de rooverij bleef ongestraft, aan den staat van beleg kwam geen einde en de ontevredenheid was algemeen. De zoogenaamde geestelijke privilegiën werden gehandhaafd niet alleen, maar zelfs vermeerderd; de schrikbarende buitensporigheden, waaraan de geestelijkheid zich schuldig maakte, werden niet tegengegaan; de regterlijke administratie was bezoedeld door omkoopning; er was geen justitie; het land was niet veilig; de gedachten waren niet vrij, en in het tijdperk 1852—1860 werd het misnoegen ten toppunt gevoerd ten gevolge van een bezetting van fransche en oostenrijksche troepen. Rome stond onder een priesterregering, in de slechte beteekenis van het woord, die zelfs tot in den boezem van het heilig kollegie manifestatiën tegen den alles en allen beheerschenden *premier* uitlokke. Dat ligchaam was somtijds zelf verschrikt door de uiterste maatregelen van zijn hoofd, de waarschuwingen van den kant der mogendheden bleven vruchteloos, en toen in Juni 1855 Engeland en Frankrijk aan den paus een protest inzonderden tegen de willekeurige en despotische handelingen van Antonelli, en diens ontslag nadrukkelijk verzochten, werd dit

verzoek met een afwijzing beantwoord. Toen bij de konferentie te Parijs in 1858 graaf Cavour zijn beklag indiende over den stand van zaken in den Kerkelijken Staat, en geheel Europa zich het lot van Rome aantrok, was voornamelijk de kardinaal-paus het mikpunt regtstreeks of zijdelings van alle beschuldigingen. Maar de toestand werd er niet beter door. De geestdoodende, ontwikkeling belemmerende, naar de middeleeuwen terugvoerende regering bleef bestaan, en de paus, van wien men in den beginne de meest liberale maatregelen had gehoopt, beval thans door zijnen minister de meest orthodoxe, de meest behoudende maatregelen, die weêr afbraken wat op liberalen grondslag was opgetrokken. Was het niet natuurlijk dat door geheel Europa, door geheel de beschaafde wereld, stemmen opgingen tegen de wereldlijke magt van den paus? Was het te verwonderen dat men alleen in het doen ophouden van die magt, in het scheiden van Kerk en Staat het behoud van Rome zag?

De jaren 1859 en 1860 schokten dit wereldlijk gezag zeer. Oostenrijks nederlagen en Italië's eenheid deden groote afbreuk aan de plannen van Pius IX, die reeds Antonelli had afgevaardigd naar een europeesch kongres, dat tot regeling der italiaansche aangelegenheden gehouden zou worden. Van dit kongres kwam niets, daar de vrijwillige toetreding van Parma, Toskanen en Modena als provinciën van het koninkrijk Italië alle discussie noodeloos maakte. Maar het was nog niet genoeg, ook het pauselijk grondgebied werd door de italiaansche troepen bezet; te vergeefs bood generaal Lamoricière met het pauselijke leger, bijna geheel uit vreemdelingen zamengesteld, weêrstand aan de italiaansche kolonnes. Te Castel-Fidardo werd het pauselijke leger vernietigd, ten gevolge waarvan de Kerkelijke Staat, behalve Rome, Civita-Vecchia en eenige door het fransche leger bezette plaatsen, bij Italië ingelijfd werd.

De betrekkingen tusschen Frankrijk en den Heiligen Stoel

werden daarna inniger. Eene konventie, 15 September 1864 tusschen Napoleon en Victor Emmanuel gesloten, bevatte bepalingen betreffende de fransche bezetting van Rome. Daarbij werd vastgesteld dat de fransche troepen niet langer dan gedurende de twee volgende jaren 's pausen wereldlijk gezag zouden beschermen; na verloop van dien tijd zou dit gezag aan zijne eigene kracht, het italiaansche volk aan zijnen wil overgelaten zijn.

Antonelli, van wiens aftreden sprake was geweest, doch die nog altijd het roer van staat in handen had, maakte toen eenigen naam door verscheidene diplomatieke circulaires en notaas, inzonderheid die welke betrekking hadden op eene verkoeling tusschen Rome en Parijs en op de moeilijkheden waartoe de aanwezigheid van fransche troepen te midden der romeinsche bevolking aanleiding gaf. Ook antwoordde hij op eene interpellatie van den gezant van Rusland, betrekkelijk de allocutie welke de paus in Mei 1864 in het belang van Polen had uitgesproken.

Na de September-konventie oordeelde de paus, of Antonelli, het noodzakelijk een *encyclica* uit te vaardigen, waarin de beginselen van 1789 en de liberale dogmata der negentiende eeuw als vloekwaard werden gedoemd. Dat gedeelte van het document, waarin de leerstellingen worden gerekapituleerd, nl. de *Syllabus*, maakte door de geheele wereld een slechten indruk. In Frankrijk werd de afkondiging daarvan verboden. Het geheel was een mislukte poging om de duisterheden van vroegere eeuwen en de verderfelijke leer van tijden van priesterdwang, jezuïtisme en inkwistie te doen zegevieren over het stralende licht der vrijzinnigheid, dat in alle landen der wereld meer en meer de volksmassaas beschijnt, en het pausdom heeft zich met zijne *encyclica* meer kwaad dan goed gedaan. Het ontbrak niet aan stemmen die de uitvaardiging van deze beruchte *encyclica* eene domheid noemden, zooals er onder de regering van Pius IX. wel meer

begaan zijn. Doch niemand bezat beter dan Antonelli de bijzondere gave om desniettemin in een gematigde taal te spreken, als scherp contrast met den inhoud der dokumenten, welke door den kardinaal-staatssekretaris als zeer liberaal en als beantwoordende aan den eisch der eeuw voorgesteld werden. Hij wist het effect van de pauselijke politiek onder allerlei begoochelingen te verbloemen.

De jaren na de September-konventie waren niet zeer gelukkig voor den Kerkelijken Staat. Juist toen de fransche troepen in 1866 Rome zouden verlaten en het vreemdenlegioen van Antibes daar was aangekomen, deed Garibaldi met de zijnen een inval op pauselijk grondgebied. Deze poging om Rome aan de priesterheerschappij te ontrukken werd bij Mentana door generaal Faily met zijne troepen en chassépôts verijdeld: dienzelfden generaal, die in den oorlog van 1870 door zijne geleden nederlagen zijdelings er toe bijdroeg dat Rome eindelijk de hoofdstad van het koninkrijk Italië geworden is. Het gevolg van dezen inval was de niet-uitvoering der September-konventie: de fransche troepen bleven te Rome. Doch het was de laatste maal dat de wereldlijke magt van den paus verdedigd werd. Vier jaar later bragten de Germanen de vervulling van Italië's wensch.

Tusschen de italiaansche en de romeinsche regering is, zoo als men ligt begrijpt, — Victor Emmanuel was immers reeds in 1859 in den ban gedaan, — de verhouding niet altijd bijzonder aangenaam geweest. Vooral was dit het geval met betrekking tot de door het italiaansche parlement aangenomen wetten op de geestelijke goederen en die niet veel voor de geestelijkheid overlieten. Deze wetten werden door den paus krachteloos verklaard; dat zij niettemin uitgevoerd werden, behoeft echter geen betoog. In eene encyclica van 17 October 1867 beklagde Pius zich over de slechte trouw van Italië, en over de moeilijkheden die men hem voortdurend berokkende.

Eén feit zal in de geschiedenis der regering van Pius IX en

Antonelli als een zegen worden geboekstaafd, nl. het droogmaken van de moerassen van Ostia, die gedurende vele jaren de oorzaken van ziekten en kwalen waren geweest.

Overigens was die regering tot heden niet zeer roemrijk. Schreven wij eene geschiedenis van het pausdom of eene biografie van Pius IX, wij zouden daarover langer uitwijden; thans bepalen wij ons tot Antonelli. — Deze was tijdens den inval op Garibaldi van verschillende wijze in het belang van zijnen souverain werkzaam geweest. Aan Narvaez had hij om spaansche hulp verzocht, bij Engeland had hij zich beklaagd over de hulp door het britsche kabinet aan de revolutie verleend, en bij alle staten van Europa had hij in een circulaire Italië beschuldigd van medepligtigheid en van begunstiging der garibaldiaansche plannen. Later heeft hij, als bekwaam minister, bij elke gelegenheid die zich voordeed, in diplomatieke notaas, wier aantal buitengemeen groot is, het wereldlijk gezag van den roomschen opperpriester met klem en nadruk, en met veel talent verdedigd. Bij de maatregelen ter voorbereiding van het oekumenisch concilie, dat 8 December 1869 geopend werd, was Antonelli onvermoeid werkzaam. Een jaar te voren, na den dood van kardinaal Ugolini, was hij tot deken der orde van kardinalen-diakenen benoemd, zoodat, indien de Heilige Stoel vakant wordt, Antonelli met de dekens der twee andere orden (die der bisschoppen en die der priesters) het interimair bestuur der Kerk zal uitoefenen. Antonelli heeft opgehouden minister te zijn, en is door Capalti vervangen.

Tot besluit een vlugtige blik op Rome en de huishouding van den Kerkelijken Staat. In 1868 bedroegen de inkomsten juist de helft der uitgaven. Geld kon niet dan met moeite tegen hooge rente worden geleend, en de St.-Pieterspenning was wel eene onuitputtelijke, maar zeer ongeregelde bron van inkomsten, wier opbrengst niet als zeker kon worden aangenomen. Het schijnt echter dat bij Pius IX in de laatste jaren de vraagstukken van kerkelijk gezag

de politieke kwestieën beheerschten. De afval van Oostenrijk, dat zijn konkordaat met Rome met voeten trad, en zelfs zóó verging het burgerlijk huwelijk in te voeren, benevens andere pogingen tot verzet tegen het pauselijk gezag, bewogen hem in Juni 1868 wederom te verklaren dat alle wetten van gewetens- en persvrijheid, burgerlijke staatsinstellingen, gemengde huwelijken en scholen, "in hooge mate laakbaar zijn en in tegenspraak met de leer, de regten en de konstitutie van de Kerk, met de magt van den Heiligen Stoel, met het konkordaat en met het natuurlijk regt". In een brief aan den bisschop van Orleans, den hr. Dupanloup, versterkte hij dezen in zijne oppositie tegen den minister van onderwijs, den hr. Duruy, bij gelegenheid der organisatie van het middelbaar onderwijs aan meisjes. Nog meer, het collegie van jezuitische schrijvers, die zich tot taak stellen, door middel van de drukpers de onwrikbare leerstellingen der Kerk te verdedigen, en die het bekende ultramontaansch-politieke tijdschrift *la Civiltà Cattolica* oprigten, werd door eene brève voor altijd geheiligd. Bij dit alles kwam nog de bul *Aeterni patris* van 29 Juni 1868, gevolgd door het koncilie 1869—1870.

De gruwelijke oorlog tusschen Germanen en Galliërs heeft Frankrijk genoodzaakt zijne troepen uit Rome terug te roepen. Italië heeft zonder veel moeite Rome in bezit genomen, en eindelijk heeft de stad hare bestemming teruggekregen. Het land van Luther heeft Rome vrij gemaakt; immers, ware Frankrijk in den oorlog met Deutschland niet overwonnen geworden, Rome ware zeer zeker op dezen oogenblik nog niet de hoofdstad van het Koninkrijk Italië.

Door een der publicisten is dezer dagen de opmerking gemaakt dat Allerheiligen en Allerzielen, deze twee voornamelijk kerkelijke feesten der katholieken, voor het opperhoofd der katholieke christenheid noodlottige tijdstippen zijn geworden. Vóór drie jaren was het op Allerzielendag, dat generaal de Failly, van wien wij hierboven spraken, met de nieuwe chassepots bij Mentana de

beroemde wonderen (*ils ont fait des merveilles*: woorden in het officiële rapport) op de lichamen der uitgehongerde, halfnaakte Garibaldianen verrigtte. Thans, nadat de bonapartistische generaal bij Sedan nieuwe wonderen, zoo al niet zelf gedaan, dan toch bijgewoond heeft, nu de groen-wit-roode vlag van het Qurinaal wappert, ten bewijze dat aan het reeds tien jaar oude parlamentsbesluit *Roma capitale* eindelijk uitvoering is gegeven, wordt juist op Allerheiligendag de nota van den hr. Visconti-Venosta bekend, waarin deze minister van buitenlandsche zaken van koning Victor Emanuel de doodsklok luidt over het "wereldlijk gezag, aan welks bestaan een einde is gekomen." De eerwaardige grijsaard troost zich echter met de hoop op herstel; hij houdt zich verzekerd van de ontwijfelbaarheid eener Restauratie, doch kan — en vermoedelijk zal — zich vergissen. Met volle regt noemt Visconti-Venosta het wereldlijk gezag "het laatste overblijfsel van middeleeuwsche instellingen, die alleen pasten in tijden toen de begrippen van souvereiniteit en van bezit nog niet naauwkeurig gescheiden waren." Deze overtuiging is thans zoo algemeen, dat geen regering der wereld het zou kunnen of durven ondernemen, het op haar gegronde *fait accompli* van Romes inlijving ongedaan te maken, daargelaten nog de aanspraak der Italianen op hunne natuurlijke hoofdstad. "Wij schrijven 1870 en niet 1848," zegt bedoelde publicist; "en de paus bemerkt dit reeds daaraan, dat hij thans na het binnenrukken van generaal Cadorna, rustig en geduldig op het Vatikaan moet blijven, omdat geen Gaeta, geen Re Bomba (de ex-koning der Beide Siciliën) hem meer hunne armen openen, en nog veel minder een fransche republiek bereid is hem op den stoel van den heiligen Petrus terug te brengen. De tijden zijn aanmerkelijk veranderd. In de twintig jaren na zijne vlugt en na den moord van Rossi verlopen, hebben de jezuiten en het koncilie, krachtadig ondersteund door Antonelli, gedaan wat maar in hun vermogen was, om door syllabus,

encyclica en de jongst bekend geworden *canones* bij geheel de beschaafde wereld weêrklank te geven op de overtuiging van den italiaanschen minister, dat 's pausen wereldlijk gezag een anachronismus is. Let wel, niet een woeste republiek heeft, ten gevolge van een politieken moord, haren intogt gehouden, gelijk in de dagen der driemannen; neen, de monarchie verschijnt, en stelt een betrekkelijk geregelden toestand in de plaats van een priesterregering, die twintig jaren achtereen zich slechts door vreemde bajonetten heeft gehandhaafd en steeds getoond heeft te zijn de bron van onophoudelijke geschillen tusschen de europesche mogendheden."

VERBETERINGEN.

- Bl. 52, 53, 54, 55 en 58 staat: *pebliscitum*, lees: *plebiscitum*.
„ 66, regel 4 v. b. de woorden: *te Straatsburg* vervallen.
„ 76 „ 9 v. o. staat: *broeder*, lees: *neef*.
„ 92 „ 17 v. o. staat: *Petchuli*, lees: *Petcheli*.
„ 96 „ 1 v. b. staat: *lcast*, lees: *leest*.
„ 121 „ 6 v. b. staat: *Italië*, lees: *Oostenrijk*.
-

MANNEN VAN BETEEKENIS IN ONZE DAGEN.